

T.C.
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
CUMHURİYET TARİHİ BİLİM DALI

OSMANLIDAN CUMHURİYETE BURSA'DA ÖNCÜ BİR KADIN:
ZEHRA BUDUNÇ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Mine DÖĞER

Danışman
Doç. Dr. Nuray ÖZDEMİR TİRYAKİ

BOLU 2019

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Mine DÖĞER'e ait "Osmanlıdan Cumhuriyete Bursa'da Öncü Bir Kadın: Zehra Budunç" adlı çalışma jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalında Yüksek Lisans/ Doktora Tezi olarak oy birliğiyle/oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

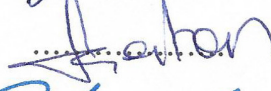
Tez Savunma Tarihi

23.07.2019

Unvan, Adı, Soyadı	
Üye (Tez Danışmanı)	: Doç.Dr.Nuray Özdemir Tiryaki
Üye	: Doç.Dr.Esma Torun Çelik
Üye	: Dr.Öğr.Üyesi Abdullah Lüleci

İmza

.....

.....

.....

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Yaşar AYYILDIZ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK UYGUNLUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum **“Osmanlıdan Cumhuriyete Bursa’da Öncü Bir Kadın: Zehra Budunç”** başlıklı çalışmanın yazılmasında, bilimsel ve etik kurallara uyulduğunu, başvuru kaynaklardan yapılan alıntılarının adlarının bilimsel kurallara uygun olarak metin içinde, dipnotlarda ve kaynaklarda gösterildiğini, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin tamamının ya da bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Mine DÖĞER
23.07.2019

ÖN SÖZ

Tarihte büyük işlere imza atmış önemli isimlerin hayat hikâyelerini ele almak, araştırmak ve incelemek son derece önemli bir görevdir. Bu isimler kendilerinden sonraki dönemlere ışık tutacaklardır. Zehra Budunç da bu önemli ve öncü isimlerden birisidir. Zehra Hanım, Milli Mücadele yıllarında Bursa'nın işgal sürecinde önemli faaliyetlerde bulunmuştur. Türk kadının siyasal hayatta yer almasıyla Bursa'nın öne çıkan kadın siyasetçilerinden biri olmuştur. Bu tez çalışmasında Osmanlıdan Cumhuriyete Bursa'da öncü bir kadın olan Zehra Budunç'un eğitimci kimliği, Milli Mücadele dönemindeki faaliyetleri ve siyasi kimliği anlatılmıştır.

Çalışmam sırasında bana yol gösteren yardımcı olan tez danışmanım Sn. Doç. Dr. Nuray Özdemir'e huzurunuzda teşekkürü bir borç bilirim. Muazzez İlmiye Çığ ile görüşmem için iletişim bilgilerini benimle paylaşan Mersin Mezitli Belediye Başkanı Neşet Tarhan'a, görüşme isteğimi reddetmeyen, öğretmen Zehra Budunç hakkında bilgilerini benimle paylaşan çok kıymetli Bilim İnsanı, Sümerolog Sn. Muazzez İlmiye Çığ ve kızı Sn. Esin Çığ'a müteşekkirim. Bu süreçte benim tüm sorularımı yanıtlayan ve yardımcı olan Sn. Hacı Tonak'a, Bursa Nilüfer Belediyesi ve çok değerli eski belediye başkanı Sn. Mustafa Bozbey'e, Yılmaz Akkılıç Kütüphanesi çalışanlarına teşekkürlerimi sunarım. Son olarak Zehra Budunç hakkında bilgi ve fotoğraf paylaşımında bulunan araştırmacı yazar Sn. Deniz Dalkılıç'a sonsuz teşekkürler.

Bu çalışmada Osmanlıdan Cumhuriyete Bursa'da öncü bir kadın olan Zehra Budunç'un hayatı anlatılmıştır. Gerek Bursa gerekse Türkiye tarihi açısından önem taşıyan bu önemli isimin unutulmamasını sağlamak ve gelecek kuşaklara aktarmak hedeflenmiştir.

Mine DÖĞER

23.07.2019

ÖZET

OSMANLIDAN CUMHURİYETE BURSA'DA ÖNCÜ BİR KADIN: ZEHRA BUDUNÇ

Yüksek Lisans Tezi

Tarih Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Nuray ÖZDEMİR TİRYAKİ

Temmuz 2019, 94 + xiv Sayfa

Zehra Budunç 1896 yılında Selanik'te doğmuştur. 1905 yılında Üsküp Rüştîyesi'nden mezun olmuş ve çok küçük yaşlarda öğretmenlik hayatına başlamıştır. Öğretmenlik yaptığı yıllarda Balkan Savaşları'nın başlaması nedeniyle İstanbul'a göç etmek zorunda kalmıştır. Kısa bir süre sonra Bursa Muradiye İnas Mektebi'ne tayini çıkan Zehra Hanım Bursa'ya yerleşmiş ve yaşamını burada devam ettirmiştir.

Öğretmenlik hayatında tecrübe sahibi olan Zehra Hanım kendi çabası ile 1919 yılında Bursa'da Bizim Mektep adında bir özel okul açmıştır. Okul dönemine göre modern bir eğitim kurumu olup iki binin üzerinde mezun vermiştir. Bursa'nın 8 Temmuz 1920 tarihinde Yunanlar tarafından işgali üzerine Zehra Hanım savaşın ve yurt kaybetmenin ne demek olduğunu çok iyi bildiğinden işgale seyirci kalmamıştır. Zehra Hanım ve okulu Bizim Mektep Bursa'da Milli Mücadele'nin kazanılması için çok önemli hizmetlerde bulunmuştur. Yunan işgali altındaki Bursa ile Ankara arasında görev yapan haberleşmenin sağlanmasında kilit isim olmuş ve istihbarat faaliyetlerinde görev almıştır. Bu durum Yunanlar tarafından fark edilerek Yunanistan'a sürgün edilmiştir. Zehra Hanım önce Selanik Hapishanesine oradan da Milos Adası'na sevk edilmiş ve bir seneye yakın esaret hayatı yaşamıştır. Milli Mücadele'ye yaptığı katkılarından dolayı İstiklal Madalyası ile ödüllendirilmiştir.

Milli Mücadele'nin zaferle sonuçlanmasından sonra cumhuriyet ideolojisini benimsemiş bir öğretmen olarak hayatını çocukların eğitimine adanmıştır. Cumhuriyet ilkelerinin toplumda benimsenmesi için çaba göstermiştir. Okulu Bizim Mektep verdiği modern eğitim ve öğretmen kadrosu ile Bursa'da Cumhuriyet döneminin öne çıkan eğitim kurumlarından biri olmuştur. Zehra Hanım, eğitimci kimliğinden dolayı ideal Türk kadını yaratma sürecinde Bursa'da öne çıkan bir isim olmuştur. 1930 yılında Bursa belediye meclis üyeliğine seçilen ilk kadınlardan biri olup 1934 yılında belediye başkan yardımcısı olmuştur. 1946 seçimlerinde CHP Bursa milletvekili olarak TBMM'ye seçilmiş ve meclis kürsüsünden etkili konuşmalar yapmıştır.

Bursa Türk Ocağı, Çocuk Esirgeme Kurumu, Türk Hava Kurumu ve Kızılay Cemiyeti kadrolarında yer almıştır. Ayrıca Bursa Halkevi şubesinde on yıl kadar görev almış ve halk hatipliği de yapmıştır. Bir dönem milletvekilliği yaptıktan sonra siyasi hayattan çekilen Zehra Hanım 25 Mayıs 1956 tarihinde vefat etmiştir

Bu çalışmada Zehra Budunç'un eğitimci kimliği, Milli Mücadeleye verdiği destek ile siyasi ve sosyal faaliyetleri incelenmiştir. Osmanlı'dan Cumhuriyete sadece Bursa için değil Türkiye için de öncü bir kadın olan Zehra Budunç'un yaşam öyküsü kronolojik olarak anlatılarak biyografisi yazılmıştır.

Anahtar kelimeler: Zehra Budunç, Bursa, Milli Mücadele, Bizim Mektep, C.H.P., Milletvekili.

ABSTRACT

ZEHRA BUDUNÇ, A PIONEER WOMAN FROM THE OTTOMAN EMPIRE TO THE REPUBLIC

Mine DÖĞER

Master Thesis

Department of History

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Nuray ÖZDEMİR TİRYAKİ

July 2019, 94 + xiv Pages

Zehra Budunç was born in 1896 at Thessaloniki. She graduated from the Skopje secondary school in 1905 and she started teaching at a very young age. While she was working as a teacher, The Balkan Wars started and she had to emigrate to İstanbul. After a while later she assigned to Bursa Muradiye İnas School to work, because of this she settled in Bursa and continued her life in this city.

Zehra Hanım, an experienced teacher, opened and founded a private school called Bizim Mektep in 1919 at Bursa with her own effort. The school is a modern educational institution compared to its contemporaries and graduated over two thousands. After the occupation of Bursa by Greeks on July 8,1920; Zehra Hanım, knew very well what the meaning of war and losing a motherland did not observe occupation passively. Zehra Hanım and her school “Bizim Mektep” provided important services in order to win the Turkish National Struggle in Bursa. Zehra Hanım was a key figure in the communication between Bursa, occupied by Greeks and Ankara. She also was involved in security intelligence activities. This situation was noticed by Greeks and she exiled to Greece. Zehra Hanım was transferred to Thessaloniki Prison, then to Milos Island and she was taken into captivity approximately one year. She was awarded the National War of Independence Medal for her contributions to the National Struggle.

After The National Struggle ends with victory, as a teacher who adopted republican ideology, she dedicated her life to children's education. She strived to be adopted of republican principles in public. Her school Bizim Mektep, with modern education it gives and it's teacher staff, became one of leading educational institutions in Republican period at Bursa. Due to her educator identity, at process of creation of ideal Turkish woman, she has become a prominent name at Bursa. Beside she was one of the first women who elected as Bursa councillor in 1930, also elected deputy mayor of Bursa in 1934. n 1946 Turkish general elections, she elected parliamentarian for Bursa from CHP and made powerful speeches at the parliament.

She participated in staffs of Bursa Turkish Corps, Children Protection Agency, Turkish Aeronautical Association and Red Crescent Association. Also she took charge in Bursa branch of Community Home about ten years and also worked as public speaker. Zebra Hanim who ended her political life after one election period, pass away at May 25, 1956.

In this study, the educator identity, support for National Struggle and political and social activities of Zehra Budunc was examined. The biography of Zehra Budunc, was a vanguard woman not just for Bursa, but also for Turkey, was mentioned chronologically from Ottoman to Republic term and was written.

Key words: Zehra Budunc, Bursa, National Struggle, Bizim Mektep, C.H.P., Councillor

“ Hayatım boyunca bana sabırlı olmayı öğreten, varlığını ve desteğini her zaman kalbimde hissettiğim hayat arkadaşım Oğuz Çömez’ e ”

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI.....	ii
ETİK UYGUNLUK BEYANI	iii
ÖN SÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
İTHAF SAYFASI	ix
İÇİNDEKİLER	x
KISALTMALAR LİSTESİ	xvi

GİRİŞ	1
-------------	---

I. BÖLÜM

1. EĞİTİMCİ KİMLİĞİ	6
1.1. II. Meşrutiyet Dönemi'nde Kız Çocukların Eğitimi	6
1.2. Öğrenimi ve İlk Öğretmenlik Yılları	7
1.3. Bizim Mektep'in Açılışı.....	9
1.4. Milli Mücadele Dönemi'nde Bizim Mektep	10
1.5. Cumhuriyet Dönemi'nde Bizim Mektep	11
1.6. Bizim Mektep'in Kapanışı	14
1.7. Çocuk Bakımevi Yöneticiliği.....	16

II. BÖLÜM

2. MİLLİ MÜCADELE YILLARINDAKİ FAALİYETLERİ.....	18
2.1. Bursa'nın İşgal Süreci ve Bursa Kadınları.....	18
2.2. İstihbarat Faaliyetleri	20
2.3. Yunanistan'da Sürgün Yılları	21
2.4. Takdirname ve Madalya İle Ödüllendirilmesi	23

2.5. Aka Gündüz'ün Eserlerinde Zehra Hanım	24
--	----

III. BÖLÜM

3. BURSA BELEDİYE MECLİS ÜYELİĞİ VE SOSYAL FAALİYETLERİ 26

3.1. Türkiye'de Kadınların Siyasi Hayata Girişi ve Bursa.....	26
3.2. Bursa Belediye Meclis Üyeliğine Seçilmesi	27
3.3. İnkişaf İdman Yurdu Bando'su'nun Kuruluşu	27
3.4. Kubilayspor'un Kuruluşu	28
3.5. Bursa Halk Hatipliği	28
3.6. Bursa Belediye Başkan Yardımcılığına Seçilmesi.....	29
3.7. Bursa'nın Turizm Şehri Olmasına Dair Çalışmaları	31
3.8. Cumhuriyet'in 16.Yıldönümü Nutku	31
3.9. Uludağ'da Dolubaba Kampının Yöneticiliği	33
3.10. Bursa Halkevi'ndeki Faaliyetleri	34

IV. BÖLÜM

4. TBMM VIII. DÖNEM BURSA MİLLETVEKİLLİĞİ 39

4.1. Kadınların Milletvekili Seçilmesi ve Bursa	39
4.2. Zehra Hanım'ın Milletvekilliğe Seçilmesi	41
4.3. TBMM Sayıştay Komisyon Üyeliği	43
4.4. Bursa İl Kongrelerine Katılımı	43
4.5. TBMM'de Katıldığı Oylamalar	44
4.6. TBMM'de Yaptığı Konuşmalar	45
4.6.1. Basın Yasasının Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Kanununa Dair Sözleri	46
4.6.2. Bayındırlık Bakanlığı 1947 Yılı Bütçesinin Görüşülmesine Dair Sözleri	48
4.6.3. Nakil Vasıtaları Hakkında 3827 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Sözleri	49
4.6.4. Kimsesiz Çocukların Korunması Kanunu Hakkındaki Konuşması.....	50
4.6.5. Belediye Gelirleri Kanunu Hakkındaki Konuşması.....	51
4.6.6. Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü 1949 Yılı Bütçesine Dair Sözleri	52

4.6.7. Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı 1949 Bütçesine Dair Konuşması	52
4.6.8. Ticaret Eski Bakanı Atıf İnan Hakkında Soruşturma Yapan Komisyon Raporuna Dair Sözleri	54
4.6.9. Kozlu-Ereğli ve Armutçuk Hattının İnşası Kanununa Dair Sözleri	56
4.6.10. İl İdare Kanunu Hakkında Konuşması.....	56
4.6.11. Ruhsatsız Yapıların Yıkıtılması Kanununa Dair Sözleri.....	57
4.6.12. Devlet Tiyatrosu'nun Kuruluşu Hakkındaki Kanun Tasarısına Dair Sözleri	58
4.6.13. Türk Ceza Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Konuşması	59
4.7. Siyasi Hayata Veda	60

V. BÖLÜM

5. SONUÇ	63
-----------------------	-----------

KAYNAKLAR	68
------------------------	-----------

EKLER

EK 1: Zehra Hanım ve Sınıf Arkadaşı İffet Hanım	76
EK 2: Kız Öğretmen Okulu Son Sınıf Öğrencileri ve Zehra Hanım	77
EK 3: Bizim Mektep Öğrencileri ve Zehra Hanım	78
EK 4: Bursa Sanayi Mektebi'nin Yetiştirdiği Mızıka Takımı İle Zehra Hanım	79
EK 5: Zehra Hanım'ın Bizim Mektep İçin Aldığı Ruhsatname	80
EK 6: Zehra Hanım'a Verilen İstiklal Madalyası Vesikası	81
EK 7: Milli Sinema Mecmuasındaki Zehra Hanımın Karikatürü	82
EK 8: CHP Bursa Kadrosu ve Zehra Hanım	83
EK 9: Bursa Belediye Meclis Üyeleri ve Zehra Hanım Çalışma Sırasında	84
EK 10: Zehra Hanım'ın Portresi	85
EK 11: TBMM'de Konuşma Yapan Bursa Milletvekili Zehra Hanım	86
EK 12: Zehra Hanım'ın Seçim Mazbatası.....	87
EK 13: Zehra Budunç'a Ait TBMM Olumluk Kağıdı	88
EK 14: Milletvekili Zehra Budunç	90

EK 15: Zehra Hanım'ın 1950 CHP Mebusluk İstek Formu	91
EK 16: Zehra Hanım'ın 1950 Seçimine Katılma İsteği Telgrafı	92
EK 17: Bizim Mektep Öğrencisi Muazzez İlmiye Çığ	93
ÖZ GEÇMİŞ	94

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e	: Adı Geçen Eser
B	: Başbakanlık
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Bkz	: Bakınız
C.	: Cilt
CHF	: Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DP	: Demokrat Parti
Dr	: Doktor
M.G.M	: Muamelat Genel Müdürlüğü
SCF	: Serbest Cumhuriyet Fırkası
SP	: Siyasi Partiler
S.	: Sayfa
S.s.y	: Sayfa sayısı yok.
Prof.	: Profesör
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
t.y	: Tarih yok.

GİRİŞ

Zehra Budunç (1896-1956), Bursa'nın gerek Milli Mücadele tarihi gerekse eğitim ve siyasi tarihi açısından öne çıkan bir kadın şahsiyeti olmuştur. Zehra Budunç 1896 yılında Selanik'te dünyaya gelmiştir (BCA, SP. CHP. 490-1-0-0 / 294-1184-2 t.y, TBMM Arşivi Zehra Budunç'a Ait TBMM Olumluk Kâğıdı). Babasının adı Mustafa, annesinin adı ise Servettir (TBMM Arşivi Zehra Budunç'a Ait TBMM Olumluk Kâğıdı).¹ Zehra Hanım'ın Saliha Nazike adında bir de kız kardeşi vardır². Saliha Nazike Hanım 1902 yılında Selanik'te doğmuş ve 14 Ağustos 1952'de Ankara'da vefat etmiştir.³

Zehra Hanım Üsküp Rüştüyesi'nde öğrenim hayatını tamamladıktan sonra sırasıyla Rumeli'de ve Bursa'da farklı okullarda öğretmenlik yapmıştır. Osmanlı Devleti'nin son döneminde genç bir öğretmen olan Zehra Hanım Bursa'da tanınan ve saygı duyulan bir eğitimci olarak dikkat çekmiştir. Uzun yıllar Osmanlı Devleti'ne başkentlik yapmış olan Bursa'nın 8 Temmuz 1920 tarihinde Yunanlar tarafından işgaline tanıklık etmiştir. Selanik göçmeni olan Zehra Hanım savaşın ve yurt kaybetmenin ne demek olduğunu çok iyi bildiğinden işgale seyirci kalmamıştır. Yunan işgali altındaki Bursa ile Ankara'da görev yapan TBMM arasında haberleşmenin sağlanmasında çalışmış istihbarat faaliyetlerinde bulunmuştur. Dolayısıyla Türk kadınının Milli Mücadele'nin kazanılması için verdiği desteğe somut bir örnek olmuştur.

Milli Mücadele'nin zaferle sonuçlanmasından sonra cumhuriyet ideolojisini benimsemiş bir öğretmen olarak hayatını çocukların eğitimine adanmıştır. Cumhuriyet

¹ *Türkiye Cumhuriyeti Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Arşivi*, Zehra Budunç'un Nüfus Kayıt Örneği.

² *Türkiye Cumhuriyeti Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Arşivi*, Saliha Nazike Budunç'un Nüfus Kayıt Örneği.

³ *Türkiye Cumhuriyeti Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Arşivi*, Saliha Nazike Budunç'un Ölüm Kâğıdı.

ilkelerinin toplumda benimsenmesi için çaba göstermiştir. Eğitimci kimliğinden dolayı ideal Türk kadını yaratma sürecinde Bursa’da öne çıkan bir isim olmuştur. 1930 yılında Bursa belediye meclis üyeliğine seçilen ilk kadınlardan biri olup Türkiye’de ilk kadın belediye başkan yardımcısı olarak da Türk siyasi hayatında özel bir yere sahiptir. VIII. dönem CHP Bursa milletvekili olarak TBMM’de görev yapmış kadın siyasetçilerden biridir. Türk Ocağı, Halkevi, Çocuk Esirgeme Kurumu, Kızılay ve Türk Hava Kurumu gibi çeşitli kurum ve yardım kuruluşlarında da görev almıştır.

Zehra Hanım’ın başarılarla dolu siyasi hayatı 1950 yılında son bulmuştur. Çok geçmeden melankoli hastalığına yakalanan Zehra Hanım 25 Mayıs 1956 tarihinde 60 yaşında iken Ankara’da vefat etmiştir⁴. Hastalığına dair Yılmaz Akkılıç Kurtuluş Savaşı’nda Bursa adlı eserinde mide ülseri olduğundan da bahsetmektedir.⁵ Zehra Hanım’ın ölüm haberine Ulus gazetesinde şu şekilde yer verilmiştir (Burian 2006:17):

“CHP Bursa eski milletvekili dün ölmüştür. Bütün ömrünü memleket hizmetinde geçiren Zehra Budunç, Tekirdağ, Bursa ve Sivas rüştiyelerinde öğretmenlik ve müdürlük yapmış daha sonra, şahsi teşebbüsü ile “Bizim Mektep” adlı özel okul kurmuştur. Kendisinin Milli Mücadele yıllarında da büyük hizmetleri vardır. Bursa’nın Yunan işgalinde olduğu günlerde Garp Cephesi Kumandanlığının emrinde istihbarat işlerinde çalışırken Yunanlılar tarafından tevkif edilerek Milos Adası’na götürülmüştür.

1930 yılında CHP adayı ve ilk kadın üye olarak Bursa Belediye Meclisine üye seçilmiştir. Zehra Budunç 1946 yılında Bursa’dan milletvekili seçilmiş ve 1946-1950 devresinde milletvekili olarak Büyük Millet Meclisi’nde çalışmıştır.

Zehra Budunç’un cenazesi bugün öğle namazından sonra Hacı Bayram Camii’nden alınarak ebedi istirahat yerine götürülecektir.

ULUS, Budunç ailesine başsağlığı diler.

Zehra Budunç’un ölümünden birkaç gün sonra yeğeni Hayriye Eğilmez, cenaze törenine katılan, acılarını paylaşan kişilere 31 Mayıs 1956 tarihli Ulus gazetesinde teşekkür eden bir ilan vermiştir (Burian 2006:17):

“Teşekkür

Pek sevgili halamız

Eski Bursa Milletvekili

⁴ Türkiye Cumhuriyeti Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Arşivi, Zehra Budunç’un Ölüm Kâğıdı.

⁵ Yılmaz Akkılıç, eserinde 1942 yılında Mümtaz Şükrü Bey’in, Celal Bayar’a yazmış olduğu mektuba yer vermiş ve bu mektupta Zehra Hanım’ın mide ülseri olduğunu ve Bursa’da tedavi gördüğünü yazmıştır. Bkz. Yılmaz Akkılıç, *Kurtuluş Savaşı’nda Bursa*, C.I, Bursa, 2008 s. 707.

Zehra Budunç'un vefatı sebebiyle ziyarete gelerek acımızı paylaştan yakınlarımızla cenaze törenine katılma zahmetinde bulunan muhterem zevata sonsuz şükran ve saygılarımı sunarım.

Yeğeni Hayriye EĞİLMEZ"

Bu çalışmanın konusunu Zehra Budunç'un eğitimci kimliği, Milli Mücadeleye verdiği destek ile siyasi ve sosyal faaliyetleri oluşturmaktadır. Osmanlı'dan Cumhuriyete sadece Bursa için değil Türkiye için de öncü bir kadın alan Zehra Budunç'un yaşam öyküsü kronolojik olarak anlatılarak biyografisinin yazılması amaçlanmıştır. Zehra Budunç'un hayatı paralelinde Osmanlı Devleti'nin son yılları, Milli Mücadele dönemi ve Cumhuriyet döneminde yaşanan çağdaşlaşma sürecinde kadınların siyasi hayattaki konumu değerlendirilmiştir. Hakkında çok az ve sınırlı bilgi bulunan Zehra Budunç'u kapsamlı bir araştırma ile tanıtmak Bursa tarihi içindeki yeri ve önemini belirlemek hedeflenmiştir.

Zehra Budunç hakkında kaynaklarda sınırlı bilgi olup hayatına dair kapsamlı ve doğrudan bir çalışma yoktur. Çalışmada tetkik eserler, anılar, süreli yayınlar, tezler, TBMM Zabıt Cerideleri ve arşiv belgeleri kaynak olarak kullanılmıştır.

Araştırma kapsamında Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), TBMM Arşivi (TBMMA), Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü (TİTE), Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt ve Denetleme Başkanlığı Arşivi (ATASE), Türk Tarih Kurumu Arşivi, Milli Kütüphane, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, İslam Araştırmaları Merkez Kütüphanesi ve İstanbul Çemberlitaş'taki Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Basın Müzesi'nde tarama yapılmıştır. Ancak Milli Mücadele yıllarında Bursa'da yürütülen istihbarat faaliyetlerinin içinde yer alan ve Yunanlar tarafından sürgüne gönderilen Zehra Hanım hakkında ATASE arşivinde bir belge bulunamamıştır.

Bursa yerelinde ise Bursa Nilüfer Kaymakamlığı İl Nüfus Müdürlüğü, Bursa Gazeteciler Cemiyeti ve Bursa Kent Müzesi, Bursa Göç Müzesi, Bursa Akkılıç Kütüphanesi'nde yer alan kaynaklardan faydalanılmıştır. Köklü bir basın tarihi geçmiş olan Bursa'ya dair düzenli bir gazete koleksiyonuna rastlanamamıştır. Yerelde Ant ve

Yeni Ant gazeteleri taranmıştır. Ulusal basında ise Hâkimiyeti Milliye, Ulus, Vakit, Akşam ve Cumhuriyet gazeteleri taranarak elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Çalışmada sözlü kaynak da kullanılmıştır. Zehra Hanım'ın sahip olduğu Bizim Mektepte bir dönem öğrenci olan Sümerolog Muazzez İlmiye Çığ ile 31 Ekim 2018 tarihinde Mersin Mezitli'deki evinde bir görüşme yapılmıştır. Kendisinin o yıllara ait bilgileri ve hatıraları dinlenmiştir. Verdiği sözlü bilgiler yazılı kaynaklarla da desteklenerek metin içinde kullanılmıştır. Zaman zaman mevcut kaynaklarda Zehra Budunç'la ilgili birbiriyle çelişen, yanlış ve yanıltıcı bilgilere de rastlanmıştır. Arşiv belgeleri ve dönemin basınından elde edilen verilerle bu yanlışlıklar giderilmiştir. Gerekli açıklamalara da dipnotlarda yer verilmiştir.

Çalışma sürecinde hayatına dair Zehra Hanım'ın kendisinin kaleme aldığı; hatırat, not defteri, günlük gibi herhangi bir yazılı belgeye ulaşılamamıştır. Yapılan araştırmalar sonucunda ailesi ve akrabalarıyla ilgili bir bilgi de bulunamamıştır. Zehra Hanım ve kız kardeşi Nazike Hanımlar evlenmediği için birinci derecede akrabası yoktur. Ancak Bursalı yazar İsmet Bozdağ'ın Kemal Tahir ile yaptığı bir söyleşiden Zehra Hanım'ın kaleme aldığı yazılı notların varlığına dair bir bilgi öğrenmekteyiz. Kemal Tahir, İsmet Bozdağ'a Kurtuluş Savaşı ile ilgili bir roman yazacağını, eserinde bir bölümün Bursa'da geçeceğini söylemiş ve elindeki bilgiler yetersiz olduğundan kendisi de bu konuda yardımcı olmasını istemiştir. Bir süre Bursa'da araştırma yapan Bozdağ, önemli bilgiler toplamıştır. “*Bizim Mektep adıyla kurulan bir özel okulda öğretmenlik eden ve Ankara hesabına çalışan öğretmen Zehra Budunç'un o yıllara ait yazıları. Yine o yıllarda direnme örgütünde çalışmış Mümtaz Şükrü Eğilmez'in kendi el yazısı ile anıları*”... Şeklinde ifade ettiği belgeleri Kemal Tahir'e verdiğini ve kendisinin buna “*çocuk gibi sevindiğini*” anlatmaktadır. Kemal Tahir'in, Kurtuluş Savaşı'nı ele alan bu romanı “Yorgun Savaşçı” olacaktır (Bozdağ 2003: 70-71). Ancak bu eserinde Kemal Tahir Zehra Hanım'a yer vermemiştir. Zehra Hanım'a ait olduğu belirtilen notları kullanmamıştır. Ancak Mümtaz Şükrü Eğilmez'in hatıraları 1981

yılında İhsan Ilgar tarafından yayımlanmıştır.⁶ Fakat Zehra Hanım'ın hatıraları ile ilgili bir yayın yoktur.

Bu tez çalışması giriş ve dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde bu araştırmanın konusu ve amacı açıklanmıştır. Tez çalışmasında faydalanılan kaynaklar belirtilmiştir. Birinci bölümde Zehra Hanım'ın eğitimci kimliği anlatılmıştır. İlk öğretmenlik yılları ve kurduğu özel bir okul olan Bizim Mektep'ten bahsedilmiştir.

İkinci bölümde Zehra Hanım'ın Kurtuluş Savaşı'nda yürüttüğü istihbarat faaliyetleri, Yunanistan'a sürgün edilişi ve başarılarından dolayı İstiklal Madalyası ile ödüllendirilmesi anlatılmıştır. Üçüncü bölümde Zehra Hanım'ın Bursa belediye meclis üyeliğine yer verilmiştir. Ayrıca 1934 yılında Türkiye'de ilk defa belediye başkan yardımcısı olarak seçilmesi üzerinde durulmuştur. Dördüncü bölümde 1946 yılında VIII. Dönem TBMM'de milletvekili seçilmesi ve faaliyetleri anlatılmıştır. Zehra Budunç'un TBMM'de yaptığı konuşmalara yer verilmiştir. Çalışmanın sonunda ekler kısmında ise Zehra Budunç ile ilgili fotoğraflar, gazete kütürleri ve arşiv belgelerinden örnekler sunulmuştur.

⁶ Ayrıntılı bilgi için Bkz. İhsan Ilgar *Mümtaz Şükrü Eğilmez'in Hatıraları Milli Mücadele'de Bursa*, 1981. I. Basım, İstanbul: Tercüman Tarih Yayınları.

I. BÖLÜM

1. EĞİTİMCİ KİMLİĞİ

1.1. II. Meşrutiyet Dönemi'nde Kız Çocuklarının Eğitimi

Osmanlı Devleti'nin son döneminde geleneksel eğitim kurumlarının ihtiyaçları karşılayamaması üzerine yeni okulların açılması kararlaştırılmıştır. Tanzimat döneminde bu okullar sadece İstanbul'da değil taşrada da açılmaya başlanırken kız çocuklarının eğitime de önem verilmiştir (Görür 2015: 312, Kurnaz 2015: 31).

Tanzimat döneminde kız çocuklarının sıbyan/mahalle mektebi üzerine öğrenim görebilmesi için rüştiyeler açılmıştır. 1 Eylül 1869 tarihinde yayımlanan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile eğitimde bir sistemleşme başlamış ve kız rüştiyeleri ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır (Kurnaz 2015: 31). Rüştiyede öğrenim süresi sıbyan mektebi üzerine dört yıl olup açıldıkları dönemde yükseköğretime öğrenci hazırlayan birer orta öğretim kurumu olarak eğitim vermişlerdir (İslam Ansiklopedisi Rüşdiye maddesi).

II. Abdülhamit Dönemi'nde kız çocuklarının eğitime ağırlık verilmiş kız okullarının sayısı atmış ve okulların kalitesi yükselmiştir (Görür 2015: 314). Bu dönem ile birlikte özel okulların açılmasına imkân verilmiş ve çok sayıda özel okul açılmıştır (Özteke 2006: 91). 1905-1906 yıllarında Osmanlı topraklarında 77 kız rüştiyesi bulunmaktadır (Tekin ve Göksal 2017: 327). Kız rüştiyeleri genellikle Anadolu'nun batısı ve Rumeli'de yoğunlaşmıştır (Kurt 2012: 9). II. Meşrutiyet döneminde kız rüştiyelerinin sayısında artış olurken bu okullara olan ilgi ve talep de artmıştır. Araştırmamıza konu olan Zehra Hanım da 1891/1892'de açılan Üsküp Rüştiyesi'nde eğitim görmüştür. Bu dönemde kız rüştiyeleri kız okulları için öğretmen yetiştiren bir

kurum olmuş, mezunlar çoğunlukla öğretmenlik yapmışlardır. Bu öğretmenlerden birisi de Üsküp Rüştîyesi'ni bitiren Zehra Hanım'dır.

1.2. Öğrenimi ve İlk Öğretmenlik Yılları

Zehra Hanım'ın öğrenim hayatına dair detaylı bilgiye sahip değiliz. Zehra Hanım'ın kaç yaşında okula başladığına ve ilk mektebi nerede okuduğuna dair bir bilgiye ulaşamamıştır. Ancak çeşitli kaynaklarda 1905 yılında Üsküp Rüştîyesi'nden mezun olduğu bilgisi vardır. 1896 Selanik doğumlu olan Zehra Hanım ile ailesinin ne zaman Üsküp'e yerleştiği ve eğitimine ne zaman başladığı bilinmemektedir.

Dokuz yaşında Üsküp Rüştîyesi'nden mezun olan Zehra Hanım kadınlar için uygun görülen mesleklerin başında gelen öğretmenlik mesleğini seçmiştir. Çok küçük yaşlarda mezun olduğu okulda öğretmenliğe ilk adımını atmıştır (BCA, SP. CHP. 490-1-0-0 / 294-1184-1 /12.04.1950). Ardından Kalkandelen, Dedeagaç ve Tekirdağ Rüştîyelerinde öğretmen ve başöğretmenlik görevlerinde bulunmuştur (BCA, SP. CHP. 490-1-0-0 / 294-1184-2 t.y). Bu okullarda öğretmenlik yaptığı sırada Balkan Savaşları yaşanmış ve bunun üzerine İstanbul'a göç etmek zorunda kalmıştır (BCA, SP. CHP. 490-1-0-0 / 294-1184-2 t.y).

Bu dönemde bir süre öğretmenlik mesleğinden uzak kalmıştır. Ancak daha önce öğretmenlik yaptığından geçimini sağlaması için devletten Menatıkı Harbiye maaşı almıştır. Çok geçmeden Bursa Muradiye İnas Mektebi'ne tayini çıkmış ve Bursa'ya taşınmıştır. 29 Nisan 1913 tarihinde "muallim" olarak 400 kuruş maaşla göreve başlamıştır (BCA, SP. CHP. 490-1-0-0 / 294-1184-2 t.y). Zehra Hanım, iki yıl süreyle Muradiye İnas Mektebi'nde öğretmenlik yapmıştır. Öğretmenlik formasyonu olmadığı için eğitimini tamamlamak istemiş ve dönemin kız öğretmen okulu olan Bursa Darülmuallimat'a girmek için 1915 yılında görevinden istifa etmiştir (BCA, SP. CHP. 490-1-0-0 / 294-1184-2 t.y).

Ancak Darülmuallimat'ta eğitim ve öğretime başlanmış olduğundan Zehra Hanım öğrencilerin arasına biraz geç dâhil olmuştur (Çubukçu 2009: 34). Zehra Hanım Bursa Darülmuallimat öğrencisi iken okulda başörtüsünden dolayı bir sorun yaşamıştır. Okula yeni gelen müdür öğrencilerin başlarına yemeni takmasını istemiş ve öğrenciler bu uygulamayı çağdaş bulmadıklarını söyleyerek karşı çıkmışlardır. Zehra Hanım özgürlükçü anlayışa sahip olduğu için başörtüsü takma geleneğine başkaldırmıştır. Olay büyümüş ve Bursa Maarif Müdürlüğü'nce bir soruşturma başlatılmıştır. Bu olayda Zehra Hanım ile sınıf arkadaşı İffet Hanım suçlu bulunmuş ve okuldan atılmışlardır. Zehra Hanım'ın diğer sınıf arkadaşları ise birer haftalık okuldan uzaklaşma cezası almıştır (Çubukçu 2009: 34-35, Çubukçu 2005: 133).

Böylece başörtüsü mevzusundan dolayı Zehra Hanım Darülmuallimat'taki eğitimini yarım bırakmak zorunda kalmıştır. Bu sefer de yolu Halide Edip Adıvar ile kesişmiştir. Halide Edip Hanım zaman zaman Bursa'da kız çocuklarının eğitimi konusunda konferanslar verdiğinden öğretmen Zehra Hanım ile de bu konferanslar sırasında tanışmıştır. Zehra ve İffet Hanımların okuldan atılması ile ilgili bilgiye de muhtemelen bu sırada sahip olmuştur. Halide Edip Hanım 1915 yılında Suriye valisi olarak görevlendirilen Bahriye Nazırı Cemal Paşa tarafından Amerikan ve Fransız kolejlerine benzer modern okullar açmak üzere Suriye'ye davet edilmiştir. Bu davet üzerine Şam'a giden Halide Edip Hanım beraberinde bir kaç başarılı kadın öğretmeni de götürmüştür. İşte bu öğretmenlerden ikisi Bursa Darülmuallimat'tan atılan Bursa'nın başarılı öğretmenleri Zehra Hanım ve İffet Hanım olmuşlardır (Çubukçu 2009: 34).

Halide Edip Hanım ve öğretmen arkadaşları Suriye'de Türkçe eğitim veren modern okullar açıp bunların devamını sağlamışlardır. Zehra Hanım ve İffet Hanım Beyrut'ta bir yıl öğretmenlik yapmışlardır. Suriye'deki eğitim öğretim faaliyetlerinden sonra Bursa'ya geri dönmüşlerdir. Daha sonra İffet Hanım Kırım'a gitmiştir (Çubukçu 2009: 34-35, Çubukçu 2005: 133).

Zehra Hanım diploması olmamasına rağmen I. Dünya Savaşı yılları olduğundan öğretmene olan ihtiyaç nedeniyle Bursa'da yeniden öğretmenliğe geri dönmüştür. 17 Aralık 1917 tarihinde Mal Hatun Numune Mektebi'nde bu sefer 500 kuruş maaşla

göreve başlamıştır. Ancak buradaki görevi de uzun sürmemiş ve 25 Mart 1918 tarihinde istifa etmiştir (BCA, SP. CHP. 490-1-0-0 / 294-1184-2 t.y).

1.3. Bizim Mektep 'in Açılışı

Deneyimli bir öğretmen olan Zehra Hanım 1919 yılında Bursa'da özel bir okul açmak istemiştir (Çubukçu 2009: 34, Çığ 31.10.2018. Görüşme). Ancak Bursa Darülmualimat'ta öğrenci iken eğitimi yarım kaldığı için öğretmenlik diplomasına sahip olmadığından buna izin verilmemiştir. Bunun üzerine Zehra Hanım Darülmualimat'tan arkadaşları olan Leman Eğilmez ve Saide Çubukçu'nun yardımı ve ortaklığıyla onların diplomaları üzerinden okul açmak için gereken izini almıştır (Çubukçu 2009: 34, Burian 2006: 15, Çığ 31.10.2018. Görüşme).

Böylece Zehra Hanım ve arkadaşları 14 Aralık 1919'da Bursa'nın Reyhan⁷ mevkiinde "Bizim Mektep" adıyla bir özel okul açmışlardır (BCA, SP. CHP. 490-1-0-0 / 294-1184-2 t.y, Çubukçu 2009: 37, Çubukçu 2009: 34, 1927 yılı Salnamesi: 437). "Kuvvacı bir kadının" öncülüğünde kurulan bu okul bahçeli bir konakta eğitime başlamıştır (Burian 2006:16). Daha sonra bu okul Bursalı Şefik Caddesi'ne taşınmıştır (Enginalp 2017: 98). Saide Hanım okulda yarım dönem çalışmış sonra ayrılmıştır. Leman Hanım ise gazeteci Mümtaz Şükrü Eğilmez⁸ ile yaptığı evlilik sonrasında istifa etmiştir.

Kuruluşundan sonra hemen öğrenci kaydına başlayan Bizim Mektep'in 22 Aralık 1919 tarihli Bursa Postası'na verdiği ilan şu şekildedir (Bursa Postası gazetesi 22 Aralık 1919: 384) :

"Pek büyük duyguların mahsulü olarak Reyhanpaşa'da Küçük Mehmet Efendinin hanesinde kayıt muamelesine başlayan "Bizim Mektep" memleketimizin en namuskâr ve muktedir mürebbiyeleri tarafından idare olunmaktadır. Ders programları her türlü takdirin fevkinde mükemmeliyete haizdir.

⁷ *Sürgünlerin Güzel Başkenti* adlı eserde öncesinde Maksem Caddesi'nde kurulduğu belirtilmiştir. Bkz. Fehmi Enginalp, *Sürgünlerin Güzel Başkenti*, C.I, Bursa, 2017 s. 98.

⁸ Mümtaz Şükrü Eğilmez 1885 yılında İstanbul'da doğmuştur. Kurtuluş Savaşı'nda mücadele göstermiş, Bursa'da yaşamış bir gazetecidir. 1949 yılında Bursa'da ölmüştür. Bursa'nın işgal sürecine yakından şahit olmuş ve anılarını kaleme almış ve yaşadıklarını anlatmıştır. Bkz. Eğilmez, A.g.e. 1981.

Zehra Hanım da eğitimini tamamlamış ve İstanbul Darüluallimat'tan diploma alarak⁹ kız kardeşi Nazike Hanım ile okulu idare etmişlerdir (Çığ 1999: 81). Okulun kurulduğu dönem Mondros Mütarekesi sonrasında yaşanan işgaller karşısında Anadolu'da Milli Mücadele'nin başladığı zor yıllardır. Halkın okuma-yazma oranının düşük olduğu bu dönemde Zehra Hanım'ın açtığı okulda karma eğitim verilmiştir. Bu durum dönemin şartlarına göre oldukça dikkate değerdir (Çığ 31.10.2018. Görüşme).

Zehra Hanım'ın Bursa'da Bizim Mektep adıyla özel bir okul kurma fikri ünlü eğitimci Satı Bey tarafından 1915 yılında İstanbul'da açılan ve özel bir okul olan Yeni Mektep'e dayandırılabilir. Yeni Mektep çocuk yuvası, ilkokulda uyguladığı modern eğitim anlayışı ve yatılı kısmı ile dönemin öne çıkan bir eğitim kurumu olmuştur¹⁰ (Kılıç 2017: 148). Bizim Mektep'te de tıpkı Yeni Mektep'teki gibi eğitim ve öğretimde yeni metotlar uygulanmıştır.

Leyli ve nehari eğitim veren bu okulda anaokulu, ilkokul, ortaokul kısımları bulunmaktadır. 10 sınıflık bu okulda 100 civarında öğrenci eğitim görmüştür. Bizim Mektep Bursa'da o dönemde açılan ilk ve tek özel eğitim kurumu olma özelliğine sahiptir (BCA, SP. CHP. 490-1-0-0 / 294-1184- 2 t.y, Öztürk 2017: 20).

1.4. Milli Mücadele Döneminde Bizim Mektep

Mondros Mütarekesi sonrasında Anadolu'da başlayan işgaller karşısında milli teşkilatların oluşması ve Milli Mücadele'nin başlatılmasında öğretmenler önemli bir rol oynamıştır. Anadolu'da okullar Milli Mücadele için en etkili propagandanın yapıldığı yerler olmuştur (Aslan 2002: 62). Uzun yıllar Osmanlı Devleti'ne başkentlik yapmış olan Bursa'nın 8 Temmuz 1920 tarihinde Yunanlar tarafından işgali üzerine Selanik göçmeni öğretmen Zehra Hanım da savaşın ve yurt kaybetmenin ne demek olduğunu

⁹ Bu konuda belli bir tarih yoktur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Bayhan Çubukçu, "Bizim Mektep ve Zehra Hanım", *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 2009, sayı 275, s 34.

¹⁰ Satı Bey'in görevden ayrılmasıyla birlikte okulun adı Feyziye Mektebi olmuştur. Nakiye Elgün ise müdürlüğe getirilmiştir.

çok iyi bildiğinden işgale seyirci kalmamıştır. Zehra Hanım ve okulu Bizim Mektep Bursa'da Milli Mücadele'nin kazanılması için çok büyük hizmetlerde bulunmuştur.

Bizim Mektep, Milli Mücadele yıllarında Bursa'da istihbarat faaliyetlerinin kordine edildiği bir üs olarak kullanılmıştır. Zehra Hanım okulun bodrum katında Ankara'dan gönderilen istihbarat subaylarını saklamıştır. Gündüzleri eğitim faaliyetleri yürütülen okulda geceleri de bütün sınıflar Anadolu'ya yardım edenlerin toplanma, saklanma yeri olarak kullanılmıştır (Cumhuriyet gazetesi, 12 Teşrinisani 1934: 6).

Bizim Mektep, iki yıl süren Bursa'nın işgal sürecine tanıklık ederken kurtuluş için önemli bir merkez olmuştur. Milli Mücadele yıllarında yürüttüğü istihbarat faaliyetleri sonucu Zehra Hanım Yunanlar tarafından 7 Eylül 1922 tarihinde sürgün edilince Bizim Mektep yaklaşık bir yıl kapalı kalmıştır. Zehra Hanım, esaretten 7 Mayıs 1923 tarihinde kurtulup Bursa'ya dönünce Bizim Mektep'i yeniden açmıştır (BCA, SP. CHP. 490-1-0-0 / 294-1184- 2 t.y).

1.5. Cumhuriyet Döneminde Bizim Mektep

Zehra Hanım yeni Türk Devleti'nin kuruluş sürecinde cumhuriyet ideolojisini benimsemiş bir öğretmen olarak hayatını Bizim Mektep'te eğitim gören çocuklara adamıştır. Cumhuriyet ilkelerinin toplumda benimsenmesi için çaba gösteren bir eğitimci olmuştur. Maarif Vekâleti İhsaiyat Mecmuasına göre 1925-1926 yıllarında Zehra Hanım'ın kurmuş olduğu Bizim Mektep'in dışında Bursa'da iki özel okul daha vardır. Bunlar: Bursa Reyhan Mektebi ile Bursa Rehber-i Tahsil Mektebi'dir. Bizim Mektep'e kıyasla bu okullar öğrenci kapasitesi daha düşük okullardır. Bizim Mektep'teki öğrenci sayısı Reyhan Mektebi ve Rehber-i Tahsil Mektebi'ne oranla daha fazladır. Bizim Mektep, diğer iki okula göre daha modern bir okuldur. Üç katlı yarı kargir 12 sınıflı bir binada eğitim verilen Bizim Mektep'in müzik odası ile bir de küçük kütüphanesi vardır (Maarif Vekâleti 1925-1926 Ders Senesi İhsaiyat Mecmuası: 144).

Cumhuriyet döneminde yabancılar ve azınlıklara göre sayıları çok az olan özel Türk okullarının sayısını artırmak için bazı düzenlemeler yapılmıştır (Yılmazlar 2007:64). Mevcut özel Türk okulları ekonomik yönden desteklenmiştir. Özel Türk okullarından kazanç vergisi alınmamıştır. Azınlık ve yabancı okullardan kazanç vergisi alınarak özel Türk okulları diğer özel okullara göre ekonomik yönden avantajlı hale getirilmeye çalışılmıştır. Hükümet eğitim faaliyetlerinden memnun olduğu okulların çalışmalarını devam ettirebilmesi için özel okulları koruma altına almıştır. Bu okullardan birisi de Zehra Hanım'ın Bursa'da kurmuş olduğu Bizim Mektep'tir (Yılmazlar 2007:65).

Zehra Hanım Cumhuriyet döneminde özel okullarla ilgili yapılan düzenlemeler çerçevesinde okulunda eğitim öğretim faaliyetlerini sürdürebilmek için gerekli belgeleri almıştır.1926 yılında Bursa Valiliğine ve Maarif Müdürlüğüne başvuruda bulunarak okulu Bizim Mektep'in Mekatibi Hususiye Talimatnamesi hükümlerine uygun bir eğitim kurumu olduğuna dair bir ruhsatname talep etmiştir. Bu isteği 23 Ocak 1926 tarihli yazıyla şu şekilde kabul edilmiştir: *“Balada muharrer mahalde mektep tesis etmek için Türkiye Cumhuriyeti tebasından müessis Zehra Hanım'ın şeriatı lazimeyi hayiz olduğu icra ettirilen tahkikat ve muhaberatı resmiyeden anlaşılmış olmakla bilahera mekatibi hususiye talimatnamesinin onikinci mddesine tevfiakan verilecek beyanname üzerine berveçhizir icra ve ikmal edilecek tetkikat ve muamelatı mütemmimeme göre tedrisata mezuniyet verilmek ve talimatnamesi mezkûrun ahkâmı sairesine temamilen ittiba olunmak şartile işbu ruhsatname müessisi mumailiyyha Zehra Hanım'a ita kılındı”*(BCA, SP. CHP. 490-1-0-0/ 294-1184-2 /23 Ocak 1926).

Cumhuriyet Dönemi'nde de uyguladığı modern eğitim sistemiyle Zehra Hanım ve okulu Bizim Mektep Bursa'da dikkat çeken bir eğitim kurumu olmuştur. Bizim Mektepte resim, dil, müzik ve spor derslerine büyük önem verilmiştir. Özellikle voleybol, basketbol gibi henüz yeni yaygınlaşan sporlar öne çıkartılmış ve okulda her gün öğrencilere egzersiz yaptırılmıştır (Asri Türkiye Mecmuası Dergisi sayı: 2, t.y: 33). 1925-1926 yılı İhsaiyat Mecmuası'na göre Bizim Mektep'te 16 erkek 5 de kadın öğretmen olmak üzere toplam 21 öğretmen görev yapmıştır. Okulda eğitim alan öğrenciler Türk olup yabancı öğrenci eğitim almamıştır (Maarif Vekâleti 1925-1926 Ders Senesi İhsaiyat Mecmuası: 144).

Okulda yabancı dil eğitimine önem verilmiştir. Işıklar Askeri Lisesi'nden gelen bir öğretmen Fransızca derslerini yürütmüştür. Çok iyi bir Fransızca eğitimi aldığına dair bilgi veren Muazzez İlmiye Çığ gördüğü bu Fransızca eğitimi ile öğretmen okulunu bitirdiğine dikkat çekmektedir (Çığ 31.10.2018. Görüşme). Fransızca eğitiminin yanında keman dersi de verilen bu okulda müzik derslerini Necati Bey adında bir öğretmen yürütmüştür.

Bursa'nın ilk kadın milletvekillerinden olan Fakihe Öymen'in eşi Edip Bey de Coğrafya öğretmenliği yapmıştır. Bursalı iki gazeteci Musa Ataş ve Rıza Ruşen de bu mektepte öğretmenlik yapmışlardır. Karikatürist Cemal Nadir Bey ise hem bu okulun öğrencisi olmuş hem de mezun olduktan sonra Bizim Mektep'te resim öğretmenliği yapmıştır (Çığ 31.10.2018. Görüşme, Asri Türkiye Mecmuası sayı: 2, t.y: 33). Bizim Mektep öğrencisi, deneme ve eleştiri yazarı Orhan Burian'ın ablaları Mediha ve Hadiye Hanımlar da Bizim Mektep'te öğretmenlik yapmışlardır. Zehra Hanım Orhan Burian'ın öğrenciliği sırasında onun anı defterine şunları yazmıştır (Burian 2006: 18) :

“ Orhan Efendi

Türk olarak dünyaya gelmekle hayata bir talihle başladın demektir. Bütün dünyanın milletleri, tarihlerinde Türk kelimesinden başka fena bir kelime koyamamışlardır. Binaenaleyh ilk vazifen Türklüğü küçültmek, küçük göstermek için yapılacak herhangi bir tecavüze dişlerini gıcırdatarak saldırmak ve “Hey sersem!... Bilmiyor musun ki ben Türk'üm!” diye bağırmaktır. O zaman göreceksin ki muhatabın dünyayı titreten bir ejderha olsa ülkeden mahcubane çekilecektir. İşte oğlum böyle bir kuvvete malik olduğunu hiçbir zaman unutma, kalbinde bu sıcak varlığı duyduktan sonra deruhte edeceğin diğer vazifeleri kendin tayin edebilirsin.”

Muallim

Zehra

Zehra Budunç öğrencisi Orhan Burian'ı hiçbir zaman unutmamış, milletvekilliği yaptığı sırada Ankara'daki evinde sık sık onu ziyaret etmiştir.

Orhan Burian'ın da içinde yer aldığı iki binin üzerinde öğrenci yetiştiren Bizim Mektep'in mezunları arasında şu isimler yer almaktadır: Ünlü Sümerolog Muazzez

İlmiye Çığ, Cumhuriyet Senatosu üyelerinden Nimet Zerrin Tüzün¹¹, Bursalı karikatürist ve okulun resim öğretmeni Cemal Nadir Bey'dir.¹²

Cemal Nadir Bey, Bizim Mektep'te resim öğretmenliğinin yanı sıra okulun yazı, çizi ve idare işlerine de yardımcı olmuştur. Ayrıca mandolin çalarak müzik seven çocuklarla da ilgilenmiştir. Esprili bir karaktere sahip olan Cemal Nadir hazır cevap oluşu ile tanınmıştır. Bir gün Zehra Hanım kendisine sormuş (Bulut 2010: 12-13) :

-*Cemal Bey, bugün ayın kaçı?*

-*Tam kırk biri hocam*

-*"Zehra Hanım biraz düşündükten sonra"*:

-*Kırk biri mi? diye sorunca Cemal Nadir bıyık altından gülerek:*

-*Vallahi kırk bir gündür maaş aldığımız yok da! der.*

Yine böyle maaşların unutulduğu günlerin birinde Cemal Nadir okulun girişinde Zehra Hanım ile karşılaşır:

-*"Hoca Hanım dün gece Ay'ı gördüm, ip gibi incelmışti, bitmiş tükenmiş sanki" der.*

- *"Cemal Bey, benim bildiğim dolunay seyredilir; siz hilal mi seyrediyorsunuz? Kafama takıldı da" der.*

Cemal Bey fırsatı kaçırmaz:

- *"Ne yaparsınız efendim, o koskoca dolunayın ip gibi incelerek eriyip tükenmesi bana maaşların eriyip bittiği günü, yani ay sonunu hatırlatır da, onun için" der.*

Şakacı bir karaktere sahip olan Cemal Nadir, gördüğü yerde Zehra Hanım'a takılarak maaş sorununu dile getirmiş ve Bizim Mektep'in maddi sıkıntılar yaşadığı, maaşların gününde ödenemediği bu cümlelerden de anlaşılmaktadır.

1.6. Bizim Mektep'in Kapanışı

Zehra Hanım zamanla okulun yönetiminde çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Devletten aldığı maddi yardımlara rağmen ekonomik anlamda güçlükler

¹¹"Cumhuriyet Senatosu Dönemi Kadın Siyasetçilerin Türk Kamu Demokrasisindeki Yeri ve Önemi Üzerine Bir İnceleme" *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi*, Mersin, 2018, C. V, Sayı 8, s.251.

¹² Cemal Nadir Bey, öğrenci olarak eğitim almış sonrasında hem müdür yardımcılığı hem de resim öğretmenliği yapmıştır

yaşamıştır.1925-1926 yılı Maarif Vekâleti İhsaiyat Mecmuasına göre okulun yıllık masrafı 7 bin liradır. Öğretmen maaşları için 3500, hademe ücretleri için 500, çeşitli genel masraflar için 2500 lira toplamda 6 bin liralık yıllık maaş ödemesi vardır. Bu para öğrencilerden alınan ücretlerden, okula yapılan bağışlardan ve hükümetçe yapılan yardımlarla karşılanmaya çalışılmıştır. Ayrıca tamirata, tesisata, mahrukata, ders aletlerine, hesapta olmayan masraflara, fakir öğrencilere yardım için de bin lira sarf edilmiştir (Maarif Vekâleti 1925-1926 Ders Senesi İhsaiyat Mecmuası:146). Oldukça masraflı olan okulun işletilmesinde Zehra Hanım zamanla maddi kaynak bulmakta büyük sıkıntı yaşamıştır.

Gelirleri masraflarını karşılayamadığından Bizim Mektep, Hükümetin yardımları ve Zehra Hanım'ın olağanüstü gayret ve çalışmalarıyla idare edilebilmiştir. 1926 yılında okul masrafları Başbakanlık tarafından üç bin lira ödenek verilmek suretiyle ancak karşılanabilmiştir. Varidatı masraflarından çok az olduğundan Zehra Hanım okul için bir bina da satın almaya imkân bulamamıştır. Eğitim verilen bina devlet malı olup 1927 yılında Maliye Vekâletince müzayedeye konulmuş ve okul tahliye mecbur bırakılmıştır (BCA, B. M.G.M. 30-10-0-0/142-19-12/ 03.07.1927).

Bu durumda gerek bina satın almaya gerekse kira ödemeye maddi imkân bulamayan Zehra Hanım'ın sekiz yıllık eğitim yuvası olan okulu kapanma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Bursa Valisi bu durum karşısında 18 Haziran 1927 tarihli bir dilekçe ile Baş Vekâlete başvuruda bulunarak okulun faaliyetlerini övmüş ve okulun kapanmaması için yardım talebinde bulunmuştur. Satışa sunulan okul binasının Bizim Mektep tarafından satın alınabilmesi için 3 bin ile 5 bin lira arasında ödenek verilmesi suretiyle faaliyetini devam ettirebilmesi için istekte bulunmuştur. Baş Vekâlet Müsteşarlığı tarafından hemen 26 Haziran 1927 tarihli bir yazı ile cevap verilmiştir. Bizim Mektep'in "Türkiye'nin irfan camiası içindeki hizmetlerinin takdire değer olduğu" ifade edilmiş ancak istenilen paranın verilmesine imkân olmadığı belirtilmiştir. Ancak bu yardımı Bursa Valiliği'nin kendi imkânları ile yapması istenmiştir. Bunun üzerine Bursa Vilayet Umumi Meclisince 1927 yılı maarif bütçesinden Bizim Mektep'e beş yüz lira tahsisat verilmiştir (BCA, B. M.G.M. 30-10-0-0/142-19-12/ 03.07.1927).

Bu yardımlar da okulun eğitim öğretime devamına yetmemiş, Zehra Hanım okulun borçlarını ödemekte zorlanmıştır. Okul kapanma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Bu ekonomik sıkıntıların üzerine bir de 1929 yılında yaşanan dünya ekonomik krizinin getirdiği güçlükler eklenmiştir. On bir yıl boyunca 2 binden fazla öğrenci yetiştiren bu özel okul borçlarını ödeyecek güç bulamadığı için 16 Aralık 1929 tarihinde kapanmıştır (BCA, SP. CHP. 490-1-0-0/ 294-1184-2 t.y, BCA, B. M.G.M. 30-10-0-0/142-19-12/ 03.07.1927). Anadolu'daki özel okullar arasında gerek eğitim kadrosu gerekse eğitim hedefleri itibari ile öne çıkan Bizim Mektep'in kapanmasına Zehra Hanım çok üzölmüştür. Bir gazete beyanatında “iki yüze yakın talebe velisinin gösterdikleri samimi alaka ile” üzüntüsünün hafıflediğini ifade etmiştir (Akşam gazetesi 23 Teşrinievvel 1929: 2).

Zehra Hanım tüm hayatını Bizim Mektep'e ve öğrencilerine adanmıştır. Öğrencilerine Milli Mücadele ve ülke kalkınmasına yönelik bilgiler vermiştir (Cumhuriyet gazetesi 12 Kasım 1934: 6). “Gençlerin kahve köşelerinde vakit geçirmesini istememiş, onları vatanına faydalı birer çağdaş Türk genci olarak yetiştirmeyi kendisine hedef edindiğini” her fırsatta dile getirmiştir (Asri Türkiye Mecmuası Dergisi sayı: 2, t.y: 33).

Asri Türkiye Mecmuası dergisinde de; Zehra Hanımın kurduğı okul ile kendisinden “Bursa Kadınlık Tarihi'nin parlak bir siması” şeklinde söz edilmiş ve Bursa'nın tarihi yazılacak olursa en büyük yerin Zehra Hanım'a ve kurmuş olduğı mektebine ayırmanın uygun olduğına yer verilmiştir (Asri Türkiye Mecmuası dergisi sayı: 2, t.y: 33).

1.7. Çocuk Bakımevi Yöneticiliğı

Bursa'da 1930 yılında başkanlığını Rıza Fahri Bey'in yaptığı Himayei Eftal Cemiyeti (Çocuk Esirgeme Kurumu)'nin girişimi ile çağdaş bir çocuk bakımevi bugünkü ifade ile bir kreş açılmıştır. Otuz yataklı bu çocuk bakımevinde fabrikada çalışan annelerin 2-6 yaş arasındaki çocuklarına hizmet verilmiştir (Akşam gazetesi 5

Ocak 1930: 5). Dönemin basınında, açılan bu kurum takdirle karşılanmıştır. Bu kurumun büyük ilgi gördüğüne dair haberler gazetelerde yer almıştır (Akşam gazetesi 5 Ocak 1930: 5).

Ekonomik güçlükler nedeniyle okulunu kapatmak zorunda kalan Zehra Hanım hayatını çocukların eğitimine adanmış olduğundan eğitim faaliyetlerinden uzak kalmamıştır. Bursa Himaye-i Etfal Cemiyeti üyesi de olup bu bakımevinin kuruluşuna destek vermiştir. Kendisi deneyimli bir eğitimci olduğu için bakımevinin müdürlüğüne getirilmiştir. Zehra Hanım yöneticilik yaptığı süreçte bakımevindeki çocuklarla bizzat ilgilenmiştir (Akşam gazetesi 5 Ocak 1930: 5). Hatta dönemin basınında aynı zamanda cemiyetin üyesi olan Zehra Hanım'ın bu göreve gelmesinin “*tam bir isabetli karar*” olduğuna dikkat çekilmiştir (Akşam gazetesi 5 Ocak 1930: 5).

Zehra Hanım çocukları uzaktan gözlemleyerek dikkatini çeken durumlarda gidip sohbet etmeyi tercih etmiştir. Örnek bir yöneticilik yapmıştır. Ancak Zehra Hanım 1930 belediye seçiminde Bursa meclis üyesi seçildiğinden dolayı çocuk bakımevindeki müdürlük görevi fazla uzun sürmemiştir.

II. BÖLÜM

2. MİLLİ MÜCADELE YILLARINDAKİ FAALİYETLERİ

2.1. Bursa'nın İşgal Süreci ve Bursa Kadınları

Yunanlar 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'i ve kısa bir süre içinde İzmir'in çevresini işgale başlamışlardır (Sofuoğlu 2003: 60). Yunanlar işgale devam ederken Mustafa Kemal Paşa 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'a çıkmasıyla ve yurdun her yerinde ulusal direniş ve milli örgütlenmeler başlamıştır (Hülagü 2001: 29). İzmir'in işgal edilmesi yurdun her yerinde tepkiye yol açmış ve bu işgal üzerine milli cemiyetler kurulmuştur (Özkaya 1988: 65).

İşgali protesto etmek amacıyla İstanbul başta olmak üzere ülkenin her tarafında mitingler yapılmıştır (Akşin 2013:74, Akbulut 2011: 154). İzmir'in işgalinin protesto edildiği şehirlerden biri de Bursa olmuştur. Bursa'da üç gün sırayla miting yapılacağı ilan edilmiştir (İnan 1975: 104). 20 Mayıs 1919 tarihinde Bursa'da protesto mitingi düzenlenmiş ve Bursa halkı vatanın bütünlüğü için yemin etmiştir (Akkılıç 2008: 49). İzmir'den sonra Yunanların işgal alanını 1919 yılı sonlarında genişletmesi üzerine yeniden ülke genelinde olduğu gibi Bursa'da da büyük bir tepki gösterilmiştir.

Bursalı kadınlar 1920 yılı Ocak ayının başında toplanarak (toplantı tarihinin günü bilinmemektedir) yaşanan işgalleri protesto edip ülkeleri için erkekleriyle beraber mücadele etmeye azim ettiklerini ilan etmişlerdir. Bu maksatla Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsilîyesine bir telgraf göndermişlerdir. Telgrafta Bursa'nın İslam kadınlarının büyük üzüntü içinde olduğu savaş yüzünden erkeklerini kaybettiklerini anlatarak savaşa son verilmesini istemişlerdir. Bu telgrafın altında Kamuran Fehmi,

Zehra Şükrü, Himamet Cemil, Şekibe Ali, Zübeyde Abdullah, Sabriye İskender, İlmiye Ziya, Fikriye Zekayi, Adviye Necip, Hatice Ragıp, Vehbiye Arif, Zehra Hamit, Aliye Nazım, Güzide Faik, Halide İsmet, Vedia Emin, Zehra Emin, Pakize Rıfat, Fatma Nuri, Aliye Esat, Hayriye Nuri, Gülizar İskender, Müveddet Naim, Rabia Osman'ın isimleri yer almıştır (Hâkimiyeti Milliye gazetesi 10 Ocak 1920: 3).

Yılmaz Akkılıç *Kurtuluş Savaşı'nda Bursa* adlı eserinde yer verdiği bu telgrafta ismi olan Zehra Şükrü Hanım için “Budunç, sonra milletvekili olacaktır” şeklinde bir açıklama yapmıştır. Zehra Hanım'ın bu telgrafın altında ismi olduğunu belirtmiştir (Akkılıç 2008: 140). Ancak çalışmamıza konu olan Zehra Budunç'un baba adı Mustafa olup Zehra Şükrü ismini kullandığına dair bir bilgiye sahip değiliz. Bu telgrafın altında Darülmuallimat müdürü Şekibe Ali Hanım gibi öğretmenlerin ismi yer aldığından daha sonra Bursa'daki mücadelenin merkezinde yer alacak Zehra Hanım'ın da bu organizasyonun dışında kalması beklenemez.

İzmir'i işgal eden Yunanlar zamanla işgal alanını genişleterek Batı'ya doğru ilerlemeye başlamıştır (Sofuoğlu 2003: 61, Hülagü 2001: 95). Mustafa Kemal Paşa Batı Cephesi'ni oluşturarak Kumandanlığına ise Ali Fuat Paşa'yı getirmiştir. 22 Haziran 1920 tarihinde harekete geçen Yunanlar Bursa yönünde ilerlemişlerdir (Eğilmez 1981:50, Sofuoğlu 2003:62-63, Hülagü 2001: 100, Tansel 1965: 80). İngilizlerin desteğini alan Yunanlar 8 Temmuz 1920 tarihinde Bursa'yı işgal etmişlerdir (Hülagü 2001: 135). Yunanların İzmir'de yaptıkları daha unutulmamışken eski Osmanlı başkenti Bursa'yı da işgal etmeleri halk arasında büyük tepkiye yol açmıştır.

Bursa'nın işgali üzerine TBMM'de görüşmeler yapılmış ve 10 Temmuz günü oturuma ara verilmiş, kürsü siyah bir örtü ile örtülmüştür (Sofuoğlu 2003:65, Hülagü 2001: 141). Yunanlar Bursa'nın köylerine saldırmış ve halkın elinden silah tüfek gibi savunma aletlerini toplamışlardır (Sofuoğlu 2003: 67). Bursa'nın işgal edilmesi Bursa halkı için büyük bir üzüntüye sebep olmuştur. İşgalci devletlere karşı, Bursa halkı bu süreçte birlik beraberlik göstererek mücadele etmiştir. Erkekleriyle beraber mücadele eden Bursalı kadınların bu kurtuluşa rolü çok büyük olmuştur. İki yıl sürecek olan bu işgal yıllarında vatani için mücadele veren isimlerden birisi de Zehra Hanım'dır.

2.2. İstihbarat Faaliyetleri

Bursa'nın Yunanlar tarafından 8 Temmuz 1920 tarihinde işgali sonrasında TBMM ile haberleşmeyi sağlamak amacıyla bir istihbarat ağı kurulması için hemen çalışmalara başlanmıştır. Bu amaçla Garp Cephesi Komutanlığı'na Yüzbaşı Tahir Bey Bursa'ya gönderilmiştir. İşgale karşı direnişte öne çıkan ve tanınan bir eğitimci olan Zehra Hanım ile irtibata geçmesi istenmiştir. Gizlice Bursa'ya gelen Tahir Bey ilk olarak Zehra Hanım ile görüşmüştür. Mustafa Kemal Paşa'nın işgalden kurtulmak için bir istihbarat örgütü kurulması gerekliliğini anlatan telgrafını Zehra Hanım'a vermiştir (Yüceer 2001: 112). Ancak bu telgrafa dair resmi bir belgeye ulaşılamamıştır. Bizim Mektep'in bodrum katında Yüzbaşı Tahir Bey, öğretmen Erturan (Uğuralp) Bey¹³ ve Avukat Senih (Hızıroğlu) Bey¹⁴ gizlice buluşup görüşmüşlerdir. Bu isimlerin Bizim Mektep'te buluşmasını gazeteci Mümtaz Şükrü Bey ayarlamıştır. Zehra Hanım en başından itibaren direniş faaliyetlerinin içinde yer almış ve Kuvayı Milliye'ye yürekten inanmıştır. Tahir Bey, Erturan Bey'e Ankara'nın emri ile geldiğini bir istihbarat örgütü kurmak istediğini anlatmıştır. Bu görüşmede görev taksimi yapılmış ve örgütlenme tamamlanmıştır. Belli aralıklarla gazetelerde yazı da yazan Erturan Bey, Yunanlar ile işbirliği yapıyormuş gibi davranmış ve işgalcilerin güvenini kazanmıştır (Akkılıç 2008: 546).

Zehra Hanım, Yüzbaşı Tahir Bey'i okulda saklamış ve gerektiği durumda ise çarşaf giydirip, peçe taktırarak dışarı çıkartmıştır (Akkılıç 2008: 546, Cumhuriyet gazetesi 12 Kasım 1934: 6). Ayrıca Zehra Hanım adına çalışan bazı kişiler de meyhaneleri gezip sarhoş Yunanları konuşturup bilgi toplamışlardır. Öğrenilen tüm yeni

¹³ Mehmet Erturan Uğuralp: 1893 yılında Bursa'da doğmuştur. Zehra Hanım ve Tahir Bey ile tanışarak Bursa'nın Yunanlar tarafından işgali sırasında casusluk ve haber alma faaliyetlerine katılmıştır. Elde ettiği bilgileri Batı Cephesi'ne ulaştırarak istihbarat faaliyetleri içinde yer almıştır. Yunanlar tarafından yakalanmış ve Zehra Hanım, Senih Bey, Tahir Bey ile sürgüne gönderilmiştir. Cumhuriyet Dönemi'nde Bursa'da bazı okullarda öğretmenlik yapmıştır. Bkz. Bursa Gazeteciler Cemiyeti "Mehmet Erturan Uğuralp", Yılmaz Akkılıç, *Kurtuluş Savaşı'nda Bursa*, Nilüfer Akkılıç Kütüphanesi Yayınları, Bursa, 2008, s.552.

¹⁴ Senih Hızıroğlu: 1887 yılında Adapazarı'nda doğmuştur. Hukuk Mektebi'ni bitiren Senih Bey 3.Dönem Bursa milletvekilliği yapmıştır. Yüzbaşı Tahir Bey ile istihbarat faaliyetlerine girişmiş ve Yunanlar tarafından yakalanınca Milos Adası'na sürgün edilmiştir. 1930 yılında Fethi Okyar tarafından kurulan Serbest Fırkanın kurucuları arasında yer almıştır. Partinin kapanması sonucu Senih Bey de siyasi hayattan çekilmiştir. Ölüm tarihine dair bir bilgiye rastlanmamıştır. Bkz. Bursa Gazeteciler Cemiyeti "Hızıroğlu Senih".

bilgiler Zehra Hanım'a iletilmiş ve değerlendirilmeye alınmıştır. Sistemsel bir haber alma ağı kurulmuş bunların sonucunda ise Yunanlara dair istihbarat faaliyetleri hız kazanmıştır (Yüceer 2001: 112). Bursa'da yaşayan 1915 doğumlu esnaf Necip Elal kendisiyle yapılan bir sözlü tarih çalışmasında Zehra Hanım'ın orduya casusluk yaptığını bazen köylü kılığına, bazen satıcı kılığına girip bilgi topladığını aktarmaktadır (Yüceer 2005: 74).

2.3. Yunanistan'da Sürgün Yılları

Zehra Hanım'ın işgalin gölgesinde yürüttüğü istihbarat çalışmaları Yunanların gözünden kaçmamış kurulan istihbarat örgütü çökertilmiştir. Yunanlar Zehra Hanım ve Yüzbaşı Tahir Bey gibi yurtsever insanları tutuklayıp önce Aksu Köyü'ne göndermişler ve orada işkence etmişlerdir (Akkılıç 2008: 548). Daha sonra Zehra Hanım, Yunan kumandanlığınca 7 Eylül 1922 tarihinde Yunanistan'a sürgüne gönderilmiştir (BCA, SP. CHP. 490-1-0-0 / 294-1184-2 t.y). Mümtaz Şükrü Bey anılarında Zehra Hanım'ın tutuklanıp sürgüne gönderilişini şu şekilde anlatmaktadır (Eğilmez 1981: 111) :

“Bir sabah matbaaya girdiğimde mürettipler karşıdaki evden, Yunanların kadın elbisesi giymiş birisini yakaladıklarını söylediler. Adamı süngülüler ite kaka götürmüşler. Ben bu olayın Tahir'in başına gelmiş olduğunu anlamakta gecikmedim. İlişkimizden dolayı da içime korku düşüverdi. Bu kez artık paçayı kurtaramazdım. Az sonra da gazeteye Zehra Hanım'ın kardeşi Nazike geldi. Ben kendisine Zehra hanımı sordum. Okulda olduğunu söyledi. O da benden olanlar hakkında bilgi almaya gelmiş, hepimiz bir korku ve kuşku içindeydik. Korkmakta haklıydık, çünkü o gün Zehra Hanımı da tutukladılar. Ben de her dakika kapıdan süngülülerin girmesini bekliyordum sanki. Yunanların bu tutuklulara büyük işkence yaptıklarını, dövdüklerini söylemekteydiler. Geceleri sabahlara kadar işkenceler sürdürülüyor, zavallıların feryatları bölgede bulunanlar tarafından kalpleri burkula burkula dinleniyordu...

Yunanistan'a götürülen Zehra Hanım önce Selanik hapisanesine oradan da Milos Adası'ndaki esir kampına sevk edilmiştir. İşgal yıllarında Bursa'da tutuklanıp sürgün edilen yaklaşık 1500 kişinin olduğu ifade edilmektedir. Sürgün edilenlerden kimliği belirlenebilen 36 esirin¹⁵ içinde Zehra Hanım da bulunmaktadır (Akkılıç 2008:

¹⁵Jandarma Bölük Emni Nazif Efendi Yunanistan'a, Belediye Reisi Yağcı Cemil Bey Milos Adası'na, Fabrikatör Hasan Sezai Bey Yunanistan'a, Zehra Budunç Yunanistan'a, Polis Hüseyin Efendi İstanbul'a, Üsteğmen Hüsnü Efendi Atina'ya, Polis Ali Şükrü Efendi İstanbul'a, Selanikli Süleyman Faik Efendi İstanbul'a, Yüzbaşı Tahir Bey Yunanistan'a, İmam Hacı Mehmet Efendi Yunanistan'a,

550-551). Yunanistan'daki esirler arasında özellikle Milos Adası'na sürgün edilenler diğerlerine göre çok daha ağır şartlara maruz kalmışlardır. Yunanlar Milos Adası'nda Müslüman beş bine yakın kadın/erkek sivil esir tutmuşlardır. Bu adadaki esirlerin 672'si susuzluktan hayatını kaybederken, bir kısmı da açlıktan ölmüştür. Ağır şartlara sahip Milos Adası'ndaki esirler 1923 yılında yapılan esir değişimi sonrasında geri dönmüşlerdir (Taşkiran 2018: 102). Zehra Hanım'ın da Milos Adası'ndaki esaret hayatı 7 Mayıs 1923 tarihinde son bulmuş ve Bursa ya geri dönmüştür (BCA, SP. CHP. 490-1-0-0/ 294-1184-2 t.y).

Zehra Hanım'ın esaret günlerine dair onu tanıyanlar çok büyük zorluklar yaşadığı ve büyük acılar çektiğiyle ilgili bilgiler aktarmaktadır. 1908 Bursa doğumlu işadamı Ahmet Malcıoğlu, kendisiyle yapılan bir görüşmede Zehra Hanım'ın elleri kolları bağlanarak Atina'ya sürgün edildiğini anlatmıştır (Yüceer 2005: 11). 1925 doğumlu Gazeteci Necati Akgün ise Zehra Hanım'ın Yunanlara esir olduğunda Yunanların ona kötü davrandıklarını, aç bıraktıklarını anlatmıştır (Yüceer 2005: 119). 1928 Bursa doğumlu ev hanımı Emel Purçal ise büyüklerinden dinlediklerine dair şunları anlatmıştır (Yüceer 2005: 141):

“Zehra adlı bir teyzem vardı. Uzun zaman esarete kaldı. Teyzemin anlattığına göre, esaretteki insanlar, büyük susuzluk problemi ile karşılaşmışlar. Teyzem su kuyularında su kalmadığından, duvarlardan akan suları yaladıklarını ve çok acıktıkların da otları yediklerini anlatmış annemlere. Su olmadığından yıkanma imkânı bulamayan teyzemi, anneannem o zaman bir kap su ile yıkamış, naneler kaynatarak onu iyileştirmiş(...)”

Zehra Hanım'ın esaretine dair anlatılan bu bilgiler onun esaret hayatıyla ilgili yaşadığı zorlukları sonraki dönemlerde çevresiyle paylaştığını göstermektedir. Milli Mücadele yıllarını gelecek kuşaklara aktararak bunlardan ders alınmasını istemiştir.

İtibar-ı Milli Bankası Müdürü Halil Bey Yunanistan'a, Emekli Mülâzımievvel Basri Efendi Yunanistan'a, Doktor Arif Bey Yunanistan'a, Yüzbaşı Cemal Bey Yunanistan'a, Yüzbaşı Cavit Bey Yunanistan'a, Mahkeme azasından Edip Bey Yunanistan'a, Vilayet Sıhhiye Müdürü Dr.Münir Halil Bey Milos Adası'na, Orhan Camii hatibi ve İmam-ı evveli Rıfat Efendi Yunanistan'a (eşi, kızı, iki torunu ve evlatlığı ile birlikte) , Senih Hızıroğlu Milos Adası'na, Polis Muhtar Efendi İstanbul'a, Bademlioğlu Sait Bey Girit'e, Kağıtçıbaşızade Ömer Efendi Girit'e, Yüzbaşı İsmail Hakkı Bey Selanik'e, İmam Ahmet Efendi Atina'ya, Polis Lütfi Efendi İstanbul'a, Alay Katibi Cafer Efendi Atina'ya, Teğmen Arif Efendi Atina'ya, Polis Ali Rıza Efendi İstanbul'a, İmam Bekir Sadık Efendi İzmir'e, Ömer Fevzi(Güven) Girit'e, Dr. Mehmet Ali Bey Yunanistan'a, Ulu Camii imamlarından Hafız necip Efendi Yunanistan'a, Muhallebici Mustafa Efendi Yunanistan'a, Muin-i Hilal Matbaası Müdürü Refik Bey Atina'ya, İlhami Bey Yunanistan' sürgün edilmişlerdir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yılmaz Akkılıç, *Kurtuluş Savaşı'nda Bursa*, Nilüfer Akkılıç Kütüphanesi Yayınları, Bursa, 2008.

2.4. Takdirname ve Madalya ile Ödüllendirilmesi

Bursa'nın Yunan işgali sürecinde çeşitli zorluklar ve tehlikeye rağmen yürüttüğü istihbarat faaliyetlerinden dolayı Zehra Hanım'a, Garp Cephesi Komutanlığı'na bir takdirname gönderilmiştir (BCA, SP. CHP. 490-1-0-0 / 294-1184-2 t.y). Zehra Hanım'ın Milli Mücadeleye verdiği destek ve katkının en somut göstergesi zafer kazanıldıktan sonra kendisine verilen istiklal madalyası olmuştur.

İstiklal Madalyası, Milli Mücadele yıllarında cephede veya cephe gerisinde fedakârlık ve yararlılık gösteren asker, milletvekili ve sivil halkın ödüllendirilmesi için verilmiştir. Milli Mücadele'de emeği geçenlere böyle bir ödül verilmesi konusunda daha savaş bitmeden TBMM'de 29 Kasım 1920 tarihinde bir kanun kabul edilerek 4 Nisan 1921'de Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Kanuna göre; milletvekillerine yeşil, cephede savaşanlara kırmızı, cephe gerisinde çalışanlara ise beyaz şeritli madalya verilecektir. Aynı zamanda hem milletvekili olup hem cephede hizmette bulunanlara yarısı yeşil, yarısı kırmızı şeritli madalya verilecektir. Madeni kısım değişmemekle birlikte madalyanın kurdelesini dört renklidir. Milli Mücadele'nin zaferle sonuçlanmasından sonra madalya dağıtımına başlanmıştır (İstiklal Madalyası Tarihçesi ve Tanımı 1983:17).

Zehra Hanım da cephe gerisinde yürüttüğü istihbarat faaliyetlerinden dolayı 6389 numaralı Beyaz şeritli istiklal madalyası ile taltif edilmiştir.¹⁶Zehra Hanım adına düzenlenen 10 Ağustos 1927 tarihli Gazi Mustafa Kemal imzalı İstiklal Madalyası Vesikası şu şekildedir: *“Mücadelei Milliyede asarı hamaset ve fedakarısından dolayı Türkiye Büyük Millet Meclisinin 28 Mart 1927 tarihinde vukubulan dördüncü içtima senesi Kırkyedinci İçtimasında Birinci Celesesinde Ziru Huviyeti Muharrer Zehra Hanım'a bir kıt'a beyaz şeritli İstiklal Madalyası verilmiştir.”* (TBMM Zabıt Ceridesi 2.Devre 47.İçtima 28 Mart 1927: 244).

Zehra Hanım Milli Mücadele'ye yaptığı hizmetin “en şerefli mükâfatı” olarak Beyaz kurdeleli İstiklal Madalyası ve Garp Cephesi Komutanlığı'na bir takdirname ile taltif edildiğini ifade etmiştir (BCA, SP. CHP. 490-1-0-0/ 294-1184-2 t.y).

¹⁶TBMM Arşivi, İstiklal Madalyası Defteri, Madalya No: 4839-6920.2.5.1926- 7.5.1932.

2.5. Aka Gündüz'ün Eserlerinde Zehra Hanım

Anadolu'nun işgal yıllarına tanıklık eden yazar Aka Gündüz Milli Mücadele döneminde İstanbul'da bulunmuştur. İşgaller karşısında tepkisini dile getirmiş ve İstanbul'da yapılan protesto mitinglerde konuşma yapmıştır. Bu sırada Alay dergisinde başyazar olarak çalışan Aka Gündüz İngilizler tarafından arandığını öğrenince Anadolu'ya kaçmaya karar vermiştir. Ancak yakalanmış ve Bekirağa Bölüğü'ne oradan da Malta'ya sürgün edilmiştir (Oktay 2008: 52-53).

Milli Mücadele dönemini yaşamış biri olan Aka Gündüz o dönemde yaşanan zorlukları eserlerinde ele alan önemli bir yazardır. Romanlarında dönemin sosyal ve siyasi konularına değinmiştir. Toplumun sorunlarına karşı duyarlı olan Aka Gündüz, eserlerinde vatan sevgisini gelecek kuşaklara aşılama istemiştir.

Zehra Hanım Milli Mücadele'ye verdiği destekle Aka Gündüz'ü oldukça etkilemiş ve Aka Gündüz öğretmen Zehra Hanım'a eserlerinde sıklıkla yer vermiştir. Bizim Mektepte yürütülen istihbarat faaliyetlerine vurgu yapmıştır. Eserlerinde Zehra Hanım'ın Milli Mücadeleci ruhuna dikkat çeken yazar Zehra Hanım'ın açtığı Bizim Mektep'in öneminden de bahsetmiştir.

Aka Gündüz'ün Zehra Hanım'a yer verdiği eserlerinden biri Sansaros adlı romanıdır. Romanda Zehra Hanım'ın kurmuş olduğu Bizim Mektep'ten kısaca bahseden Aka Gündüz bu mektebin Bursa mıntıkasında kalan gizli milli mücadeleçilerin buluşma yeri olduğunu ve bu mektepte toplanan direnişçilerin Ankara hükümeti ile yazıştıklarını belirtmiştir. Sonra Yunanların Zehra Hanım aleyhinde deliller topladığını ve Zehra Hanım'ı yaka paça yakalayıp Girit zindanına götürdüklerini anlatmıştır (Gündüz 1934: 151).

Bir diğer eseri ise 1929 yılında Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde tefrika halinde yayınlanan Yıldız adlı romanıdır. Bu romanda Zehra Hanım'ın Bizim Mektep müdireliği yaptığından ve Zehra Hanım'ın Bursa'daki istihbarat faaliyetlerinin içinde yer aldığından bahsedilmiştir. Ankara'dan Bursa'ya gönderilen telgraflardan

bahsedilerek romanın başkahramanlarından birisi olan Gülören'in Bizim Mektep'e gönderildiğini ve Zehra Hanım'ın "hoş geldin" yerine "işte beşinci telgraf..." diye başlayan cümlesinden de anlaşıldığı gibi haberleşme ağının içerisinde yer aldığı anlatılmıştır (Hâkimiyet-i Milliye gazetesi 20.10.1929: 3, 23.10.1929: 3). Aka Gündüz Bizim Mektep müdiresi Zehra Hanım'ı Milli Mücadele'nin Bursa'daki kilit ismi olarak değerlendirmiştir.

Aka Gündüz'ün Zehra Hanım'dan bahsettiği bir eseri de hikâye tarzında yazmış olduğu Gazi'nin Gizli Ordusu'dur. Bu hikâyede Zehra Hanım'ın Bursa'da Bizim Mektep adında bir özel okul açtığı ve Milli Mücadele yıllarında bu okulun önemli görevler üstlendiğinden bahsetmiştir. Okulun bahçesinde Macuncu ismiyle tanınan gönüllü bir kişinin sürekli etrafı gözlediğinden bahseden Aka Gündüz bu gönüllü kişinin, okulun bodrum katında çocuklara askeri eğitim vererek çocukları savaşa hazırladığını yazmıştır (Oktay 2008: 172). Çocukların Yunan mezalimini gözlemlmelerini öğretmenlerine rapor etmesini istediğine de yer vermiştir (Sınar 2007: 350).

Aka Gündüz'ün Zehra Hanım'dan bahsettiği bir diğer hikâye ise Sus'tur. Bu hikâyede Zehra Hanım'dan "Zehra abla" diye bahsedilmiştir. Zehra abla Bizim Mektep'te eğitim alan öğrencilerinin şahit oldukları her olayı not ederek kimseyle paylaşmamalarını söylemiştir. Öğrencilerini bu konuda bilgilendiren Zehra abla öğrencilerinin de yardımıyla büyük bir haberleşme ağı kurmuştur (Oktay 2008: 172).

Sonuç olarak Aka Gündüz pek çok eserinde Zehra Hanım'ı Milli Mücadelenin Bursa'daki kilit kadını olarak anlatmıştır. Milli Mücadele yıllarını anlattığı eserlerinde mutlaka çok kısa da olsa Zehra Hanım'a ve okuluna yer vermiştir.

III. BÖLÜM

3. BURSA BELEDİYE MECLİS ÜYELİĞİ VE SOSYAL FAALİYETLERİ

3.1. Türkiye’de Kadınların Siyasi Hayata Girişi ve Bursa

Türk kadınının siyasal haklarını kazanmasında modern Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk’ün rolü tartışmasız çok büyüktür (Caporal 1982: 696). Kadınların sosyal ve iktisadi hayattaki faaliyetlerinin artması üzerine 1930’lı yılların başında kadınlara siyasal hakları aşamalı olarak tanınmıştır. İlk olarak 3 Nisan 1930 tarihinde TBMM’de kabul edilen Belediye Kanunu ile kadınlara belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı verilmiştir (Kaplan 1998: 191, Daver, 1968: 127, Özdemir 2014: 178, İnan 1975: 165).

Belediye kanunun kabulünden sonra kadınlar önce parti üyeliği için başvuruda bulunmuşlardır. Serbest Cumhuriyet Fırkanın katılımı ile birden fazla partinin mücadele ettiği 1930 belediye seçimlerinde ilk defa kadınlar seçme ve seçilme hakkını kullanmışlardır. İstanbul’da Nakiye Elgün, Refika Hulusi Behçet, Latife Bekir, Safiye Hüseyin, Rana Hanımlar, İzmir’de Benal Nevzat Hanım, Bolu’da Behire Bedis Hanım, Mersin’de Mebrure Hanım, Kayseri’de Ferruh Hanım gibi isimler belediye meclis üyesi seçilmişler ve Türkiye’de belediyeciliğe yeni bir vizyon kazandırmışlardır (Özdemir 2014: 147, Kaplan 1998:202-203).

Belediye meclis üyesi olarak yerel yönetimlerde görev alan bu kadınlar ülke sorunlarını çözmek için yaptıkları çalışmalarla seçim bölgelerinde kendilerinden oldukça fazla söz ettirmişlerdir. Başarıları ile yönetici kadroların da dikkatini çekmişlerdir. CHF 1934’den sonra Türkiye’de milletvekili seçimlerinde kadın aday

gösterirken yönetim anlamında tecrübe kazanan belediye meclis üyeliği yapan kadın siyasetçileri tercih etmiştir. 1930 yılından 1942 yılına kadar üç dönem Bursa’da belediye meclis üyeliğine seçilen Zehra Hanım’da başarılı çalışmalarından dolayı milletvekili olarak aday gösterilmiştir (Özdemir 2014:189).

3.2. Bursa Belediye Meclis Üyeliğine Seçilmesi

Kadınların 1930 yılında belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı kazanmasıyla çok sayıda kadın parti üyeliği için başvuruda bulunmuşlardır (Tonak 2009: 25). Bursalı kadınlar da ilk iş olarak CHF’ye üye olmuşlardır. Zehra Hanım Bursa Setbaşı bucağından 13169 numaralı üye olarak partiye kaydolmuştur (BCA, SP. CHP. 490-1-0-0/ 294-1184-1/ 12/04/1950). Sonrasında da Bursa belediye meclis üyesi olabilmek için adaylık başvurusunda bulunmuştur.

Bursa’da belediye seçimi için 1930 yılı Eylül ayının başında hazırlıklar başlamıştır. (Cumhuriyet gazetesi 3 Eylül 1930: 3). Bursa’da 10 Ekim’de seçim sonuçlanmış ve CHF 11.147, SCF ise 599 oy almıştır. Seçimi Bursa’da CHF kazanmıştır (Cumhuriyet gazetesi 3 Ekim 1930: 3, 13 Ekim 1930:3). Öğretmen Zehra Hanım ve Eczacı Leman Hanım Bursa belediye meclis üyeliğine seçilmiştir. Böylelikle ilk defa kadınlar Bursa Belediyesi’nde meclis üyesi olarak görev yapmışlardır (Baykal 1976: 102, BCA, SP. CHP. 490-1-0-0 / 294-1184-2 t.y). Zehra Hanım Orhaneli ilçesinden seçilmiş ve 1930 yılından 1942 yılına kadar üç seçim dönemi Bursa belediye meclis üyesi olarak çalışmıştır (BCA, SP. CHP. 490-1-0-0 / 294-1184-2 t.y, Gökçimen 2009: 119).

3.3. İnkişaf İdman Yurdu Bando’su’nun Kuruluşu

Bursa’da 1927 yılında İnkişaf İdman Yurdu adında bir spor kulübü kurulmuştur. Bu kulüp çoğunlukla futbol alanında faaliyet göstermiştir¹⁷. 1930 yılında ise bu spor

¹⁷ Bursa Gazeteciler Cemiyeti “İnkişaf İdman Yurdu”.

kulübüne bağlı olarak Türk Musiki Eğitimcisi Mahmut Ragıp Gazimihal öncülüğünde ve Zehra Hanım'ın katkılarıyla İnkişaf İdman Yurdu Bandosu kurulmuştur¹⁸. İnkişaf İdman Yurdu Bandosu'nun kaç yıl faaliyet gösterdiğine dair bir bilgiye rastlanamamıştır. Gençliğe değer verdiğini her fırsatta dile getiren Zehra Hanım gençlik için bu yönde çalışmalar yapmıştır.

3.4. Kubilayspor'un Kuruluşu

Zehra Hanım 1931 yılında İzmir Menemen'de askerlik görevini yaparken şehit edilen Kubilay'ın adını yaşatmak amacı ile Bursa'da bir spor kulübü açmıştır. Zehra Hanım'ın bu girişimi dönemin Ankara ve İstanbul basınında da yer bulmuştur. Hâkimiyeti Milliye gazetesinde; “Muallim Zehra Hanım'ın Güzel Teşebbüsü” başlıklı verilen haberde Şehit Kubilay'ın adına açılan bu spor kulübünü tesis eden kişinin Bursa halkı tarafından çok sevilen Bizim Mektep müdürü Zehra Hanım olduğu ve kulübün Eski Türk Ocağı binasında bulunduğu yazılmıştır (Hâkimiyeti Milliye gazetesi 28 Ekim 1931: 2, Cumhuriyet gazetesi 15 Ekim 1931: 3).

Akşam gazetesinde ise; Zehra Hanımın kurduğu bu kulübün öğrencileri ve aydın Bursa gençliği tarafından çok büyük ilgi gördüğü yazılmış ve milli ruhun gençler arasında yayıldığı belirtilmiştir (Akşam gazetesi 18 Ekim 1935:2, 18 Ekim 1931: s.s.y.). 23 Ekim 1931 tarihli Hâkimiyeti Milliye gazetesinde ise, Bursa gençlerinin Kubilayspor adında bir kulüp açtıklarını ve bu spor kulübün de isminin tam yerinde olduğu yazılmıştır. Bu spor kulübüne başarılar dilenmiştir (Hâkimiyeti Milliye gazetesi 23 Ekim 1931: 3).

3.5. Bursa Halk Hatipliği

Eğitimci kimliği ile Bursa'da tanınan ve saygı duyulan bir kadın olan Zehra Hanım etkili bir hatip olarak da öne çıkmıştır. Zehra Hanım Bursa'nın Yunan işgalinden

¹⁸ Bursa Gazeteciler Cemiyeti “Bandolar”.

kurtuluşu, cumhuriyet bayramları gibi törenlerde kürsüye çıkarak Bursa halkına yönelik etkili konuşmalar yapmıştır. Örneğin 12 Eylül 1930 tarihinde Bursa'nın işgalden kurtuluş günü münasebetiyle Bursa meydanında ve CHP binasında yapılan kutlamalara katılmıştır. Partide yapılan törende Zehra Hanım Bursa'nın kurtuluş gününe dair bir konuşma yapmış ve büyük alkış almıştır. Dinleyiciler Zehra Hanım'ın heyecanını paylaşmışlardır (Cumhuriyet gazetesi 12 Eylül 1930: 3). Halka yönelik yaptığı konuşmalarla dikkat çeken Zehra Hanım, CHP yönetimince tek parti döneminde Bursa halk hatibi olarak görevlendirilmiştir.

1930'ların başında halk eğitiminin yaygınlaştırılması hedeflenerek cumhuriyet rejimini halka anlatıp benimsetmek amacıyla CHP yönetimince Halk Hatipleri Teşkilatı kurulmuştur. Kitle iletişim araçlarının yaygın olmadığı bir dönemde sözlü propagandaya duyulan ihtiyaç nedeniyle oluşturulan bu teşkilat ile devletin halka ulaşması ve devlet-halk arasında köprü kurmak amaçlanmıştır. Parti yönetimince her il ve ilçe için hatipler seçilirken bunun için daha çok erkekler tercih edilmiştir. CHP'nin halk hatibi seçerken aranan özellikleri; istekli olmak, heyecanlı olmak, yaptığı işe inanmak, çevresinde sevilen bir kişi olmak, anlattıklarına hâkim olmak, hitap ettiği toplumu çok iyi bilmek ve karşısındakilerin anlayabileceği dilde konuşmak olmuştur. Belediye meclis üyesi Zehra Hanım da bu özelliklere sahip olduğundan bu göreve seçilmiştir. Bursa'dan ayrıca Kız Lisesi Müdürü Fekihe Hanım da halk hatibi olarak görevlendirilmiştir (Uzun 2010: 99-105).

3.6. Bursa Belediye Başkan Yardımcılığına Seçilmesi

Zehra Hanım, Bursa belediye meclis adaylığı devam etmesi şartı ile belediyenin yapmış olduğu 10 Kasım 1934 Cumartesi günkü toplantısında oy çokluğuyla belediye Başkanı Cemil Öz'ün yardımcısı olarak seçilmiştir (BCA, SP. CHP. 490-1-0-0 / 294-1184-2 t.y). Böylelikle Türkiye'de ilk defa bir kadın belediye başkan yardımcısı olarak görev yapmıştır. Zehra Hanım, 17 Kasım 1934 tarihinde 100 lira ücretle vazifesine başlamış ve maaşı 1 Haziran 1938 tarihinde 125 liraya 1 Kasım 1939 tarihinde ise 140 liraya çıkmıştır (BCA, SP. CHP. 490-1-0-0 / 294-1184-2 t.y).

Uzun yıllar okul yöneticiliği yapması ve Bursa'da Bizim mektep müdürü olarak tanınması Zehra Hanım'ın belediye başkan yardımcılığına seçilmesinde etkili olmuştur. Dönemin başında da Bizim Mektep müdürü Zehra Hanım'ın belediye başkan yardımcısı oluşundan övgü ile bahsedilmiştir (Cumhuriyet gazetesi 10 Kasım 1934: 4). 12 Kasım 1934 Pazartesi günü Cumhuriyet gazetesinde Zehra Budunç'un belediye başkan yardımcısı seçilmesinden ve Milli Mücadele'ye yaptığı katkılarından söz edilmiş, adeta bir kahramana benzetilen Zehra Hanım'a büyük övgüler yağdırılmıştır. Zehra Hanım'ın varlığı Bursa için büyük bir şans olarak görülmüş ve yaptığı hizmetlerden söz edilmiştir. Herkes tarafından sevilen idealist bir Türk Kadını benzetmesi yapılan Zehra Budunç'un bu göreve gelmesi isabetli bir karar olarak değerlendirilmiştir (Cumhuriyet gazetesi 12 Kasım 1934: 6).

Topluma yön vermesi ve her kesimden insana hitap edebilen yöneticilik yapmaya uygun bir kişiliğe sahip olan Zehra Hanımın bu göreve gelmesinin tesadüfi bir karar olmadığına da dikkat çekilmiştir (Vakit gazetesi 13 Kasım 1934: 6). Halkını yakından tanıyan, sorunlarını dinleyen ve birebir onlarla vakit geçiren Zehra Hanım, Bursalılar tarafından çok sevilmiş ve saygı görmüştür. 1937 yılında Bursa Belediyesi'nde görev değişikliği olmuş belediye başkanı Cemil Öz'ün yerine Neşet Kiper seçilmiştir¹⁹. Neşet Kiper döneminde de Zehra Hanım yeniden belediye başkan yardımcılığına seçilmiştir (Akşam gazetesi 7 Kasım 1938: 6). Zehra Hanım altı sene boyunca aralıksız Bursa belediye başkan yardımcılığı yapmıştır. Ancak 1940 yılında Zehra Hanım belediye başkanı Neşet Kiper ile sebebi bilinmeyen bazı konularda ters düşmüştür. Görevinden ayrılmak isteyen Zehra Hanım sağlık problemleri olduğunu öne sürerek ve parti içinde üyelik sıfatını korumak şartı ile 29 Mayıs 1940 tarihinde belediye başkan yardımcılığı görevinden istifa etmiştir (BCA, SP. CHP. 490-1-0-0 / 294-1184-2 t.y).

¹⁹ Neşet Kiper, 1937 yılında Cemil Öz'den sonra Bursa Belediye Başkanlığına seçilmiştir ve 1937-1940 yılları arasında görev yapmıştır. Cemil Öz'ün görevden neden ayrıldığına dair bir bilgiye rastlanmamıştır.

3.7. Bursa'nın Turizm Şehri Olmasına Dair Çalışmaları

Tarih boyunca turizm açısından önemli bir şehir olan Bursa'yı Mustafa Kemal Atatürk çok sever ve değer verirdi. En çok ziyaret ettiği şehirlerin başında gelen Bursa'yı 1922 yılından ölümüne kadar toplam 18 defa ziyaret etmiştir (Akkılıç 1999: 96-97). Zehra Hanım da belediye başkan yardımcısı olduğu dönemde önemli bir turizm kenti olan Bursa'nın sorunlarına çözümler aramıştır. 1936 yılında belediye reisi Cemil Öz ile birlikte belediye meclisinde toplantı yaparak Bursa'nın önemini dile getirmiş, çalışmalar yapılması gerektiğini, eksikliklerin giderilmesini ifade etmiştir. Yirmi yıldan beri Bursa'da oturduğunu ve bu süre içinde şehrin aynı durumda olduğunu eksikliklerin giderilmesi ve modern çağa ayak uydurulması gerektiğini vurgulamıştır. Devletin bunun için var olduğunu belirtip eksikleri sıralamıştır (Ulus gazetesi 19 Şubat 1936: 6).

Belediye meclisinin son toplantısında Zehra Hanım Bursa'nın yolları ve otellerine dikkat çekmiştir. Yaz mevsimi gelince Bursa'nın otellerinde büyük eksiklikler olduğunu vurgulayan Zehra Hanım önlem alınmasını istemiştir. Bursalıların şikâyet ettiği yol meselesine dair Yalova ve Mudanya yollarının tamir edileceğini belirterek Bursa'da pek çok işin bir an önce yapılması gerektiğini vurgulamıştır. Bursa'nın turizm şehri olarak öncelikli işin otel ve yol meselesinin çözülmesi gerektiğini belirtmiştir. Belediyenin bu yöndeki çalışmalarına ağırlık verilmiştir (Cumhuriyet gazetesi 12 Nisan 1936: 9).

3.8. Cumhuriyet'in 16.Yıldönümü Nutku

Belediye başkan yardımcısı olan Zehra Hanım 1939 yılında Cumhuriyet'in ilanının on altıncı yıldönümünde Bursa Cumhuriyet Meydanı'nda yapılan törende halka etkili bir konuşma yapmıştır. Bursa halkına yirmi yıl önce yaşanan Kurtuluş Savaşı'nı ve o zor günleri hatırlatan Zehra Hanım "Türk milletinin asla esir edilmeyeceğini" haykırarak ve "Ya İstiklal Ya Ölüm!" sözleriyle heyecanını Bursa halkı ile paylaşmıştır. Yaşanan tüm savaşlar ve alınan zaferler ile Kurtuluş Savaşı'nın sonucunda yaşanan zaferi ayrı tutan Zehra Hanım, Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde kendilerine

Cumhuriyet'in hediye edildiğini coşkuyla anlatmıştır. Zehra Hanım'a göre Cumhuriyet, "Türk Milleti'ne yakışan bir yönetim şeklidir" ve cumhuriyette hak, özgürlük olduğunu, Cumhuriyet'in bir erdem olduğunu anlatmıştır (Bursa Gazetesi 1939: 1-2).

Zehra Hanım bu etkili konuşmasında Cumhuriyetin halk arasında ayrım yapmadığını ve Cumhuriyette "şeref, onur birliği" olduğunu söylemiştir. Ona göre, Kurtuluş Savaşı bittikten sonra on beş yıl içinde kendisini toplayan Türk Devleti tüm dünyanın hayranlık duyduğu bir millet yetiştirmiştir. Kendisi de o millet karşısında heyecan dolu konuşmasını gerçekleştirdiğini ifade etmiştir. Zehra Hanım'a göre Cumhuriyet'in kendisi bir bayram olup cumhuriyet kutlamaları birer bayram kutlamasıdır.

Zehra Hanım yaptığı konuşmasında *"bundan bir sene önce son günlerini yaşayan büyük hastamız Cumhuriyeti eliyle kuran Büyük Atamız on beşinci yıl şenliklerini duyunca: sevinirler elbet, haklıdırlar. On beş Cumhuriyet yılı. Güzel netice, buyurmuşlardı."* sözleriyle konuşmasına devam etmiştir. Bursa halkına Atatürk'ün sözlerini hatırlatan Zehra Hanım nutkunda Atatürk'e seslenerek şu cevabı vermiştir (Bursa gazetesi 1939: 1-2) :

"Ey büyük Atamız, 16.ncı Cumhuriyet senesini kutluyoruz. Sana bu kürsülerden 20 inci, ellinci yılları sesleneceğiz. Sana gelecek Türk nesilleri 100, 200, 300, 500 üncü yılları seslenecekler. Buna emin ol... Arkanda eserin için can, baş koyacak evlatlar bıraktın. Yaşasın Cumhuriyet !"

Atatürk gençliğine hitaben Zehra Hanım, bu yurdun "eşsiz" olduğunu vurgulamış ve bu vatani bir "hazineye" benzetmiştir. Türk gencine "kartal" benzetmesi yaparak adeta bir kartal ve herkül gibi vatanını korumayı emretmiştir. Bu vatani Atatürk'ün Türk gencine emanet ettiğini vurgulayarak milletin gençlerden zafer beklediğini haykırmıştır. Konuşmasının devamında tekrar Atatürk'e seslenerek, Atatürk'ün yepyeni bir devlet kurduğunu ve baştan bir tarih yarattığını haykırarak, yalnızca Türkler değil, onu tüm dünyanın tanıdığını vurgulamıştır. Sonrasında *"Atatürk'e inandığımız sürece kimseden korkmuyoruz !"* diyerek adeta tüm dünyaya meydan okumuştur (Bursa gazetesi 1939: 1-2).

Coşkulu konuşmasına devam eden Zehra Hanım, Atatürk ve onun güzel hediyesi Cumhuriyet ile kadın erkek, genç yaşlı, herkesin gurur duyduğunu belirtmiş *"Ey ebedi*

öncümüz! Yolun yolumuzdur, dileğin dileğimizdir” diyerek sözlerini sürdürmüştür. Zehra Hanım konuşmasını tamamlarken Atatürk’e *Ey ebedi kahraman!* Diyerek seslenmiş ve Atatürk’ün bıraktığı hatıra olan Cumhuriyet’in daima canlı ve uyanık kalacağını söylemiş, Atatürk’ün savaş arkadaşı İsmet İnönü’nün şu sözleri ile konuşmasını bitirmiştir (Bursa gazetesi 1939: 1-2):

"Devletimizin banisi ve milletimizin fedakâr sadık hadimi, insanlık idealinin âşık ve mümtaz siması, eşsiz kahraman Atatürk; vatan sana minnettardır. Yaşasın Türk Milleti, yaşasın büyük Türkiye Cumhuriyeti!"

Zehra Hanım, bu coşkulu günde Bursa halkına yaptığı konuşmada Cumhuriyet’in önemini bir kez daha vurgulayarak Mustafa Kemal Atatürk’e olan minnet duygusunu halkıyla paylaşmıştır.

3.9. Uludağ’da Dolubaba Kampının Yöneticiliği

Uludağ’da 1935 yılında Doktor Cevad Peksun’un girişimi ile Dolubaba Kampı kurulmuştur (Bulut 2007: 113, Akşam gazetesi 1937: 9). Her sene yaz aylarını ailesiyle birlikte dağda geçiren Cevad Bey Dolubaba’yı zamanla tanınan bir kamp haline getirmiştir. Bursa Uludağ’da her sene kurulan kampın idaresini 1938 yılında Bursa belediye başkan yardımcısı Zehra Hanım yapmıştır. Her sene hizmet veren bu kamp halk tarafından büyük bir ilgi görmüştür. Kampta ailelere düşük bir ücret karşılığında temiz çadırlar verilmiş ve tüm ihtiyaçları karşılanmıştır. Belediyeli bir mahalle gibi idare edilen bu kamptaki düzene önem verilmiştir (Akşam gazetesi 1937:9).

Son derece temiz olan bu kampın elektrikçisi ve temizlik görevlisi olduğu gibi bunları düzene sokmak için talimatnamesi de vardır. İnsanların ihtiyaçlarını karşılabilmesi için kantin ve jandarma karakolu tesis edilmiştir. Kampla şehir merkezi arasında ulaşım hizmeti verilmiştir. İnsanları eğlendirmek için eğlenceler düzenlenmiştir (Akşam gazetesi 1938: 7).

3.10. Bursa Halkevi'ndeki Faaliyetleri

Bursa Halkevi şubesi 19 Şubat 1932 Cuma günü Setbaşı'nda bulunan eski Türk Ocağı binasında açılmıştır (Akkuş 2011: 63, Aslan 2007: 20). Dokuz şubeden oluşan Bursa Halkevi'nin şubeleri şunlardır: Temsil komitesi, Köycülük komitesi, Spor komitesi, Halk Dershaneleri ve Kurslar komitesi, Güzel Sanatlar komitesi, Müze ve Sergi komitesi, Kütüphane ve Neşriyat komitesi, Dil-Tarih-Edebiyat komitesi ve Sosyal Yardım komitesidir. Halkevinde görev alabilmek için CHP üyesi olmak gerekiyordu. Bursa Halkevi açıldıktan sonra seçim yapılmış ve Yusuf İzzettin Bey başkan seçilmiştir. Bursa Türkocağı'nda da görev alan Zehra Hanım Halkevi'nin açılışında da rol almıştır.²⁰

Zehra Hanım, 1933 yılında başkanlığına Avukat Hulusi Bey'in seçildiği köycülük komitesine seçilmiştir. Komitenin diğer üyeleri ise İcra başkanı Ali Rıza Bey, İ. Koruma Memuru Mazhar Bey, Hisar Okulu başöğretmeni Ömer Feyzi Bey olmuştur. 1940 yılına kadar köycülük komitesinde çalışmıştır (Akkuş 2011: 65-66, TBMM Arşivi Zehra Budunç'a Ait TBMM Olumluk Kâğıdı).

Uzun bir süre köycülük komitesinde çalışan Zehra Hanım, 1940-1946 yılları arasında da Kütüphane ve Neşriyat komitesinde görev almıştır. 1940 yılında başkan Namdar Karatay olup diğer üyeler ise Zehra Budunç, Arifi Durupınar ve Enver Atafırat'tır, 1942 yılında ise Zehra Hanım komite başkanlığına seçilmiş Arifi Durupınar, Faik Kural, Rami Karul, Cemil Fenman üye olarak görev yapmıştır. Ancak Zehra Hanım'ın başkanlığı uzun sürmemiş aynı yıl komite başkanlığına Rami Kurul seçilmiştir 1944 yılında ise Öğretmen Mümtaz Ergin başkanlığındaki komitede Öğretmen Rahmi Karul ile birlikte üye olarak görev yapmıştır (Akkuş 2011: 67-68). 1946 seçimlerine kadar on yıl süreyle Bursa Halkevi içerisinde aktif görev almıştır (TBMM Arşivi Zehra Budunç'a Ait TBMM Olumluk Kâğıdı, Akşam gazetesi 17 Mayıs 1932: 5).

²⁰ “Halkevlerinin kurulmasında Zehra teyzemin önemli katkıları olmuştur(...)” , Saime Yüceer, *Tanıkların Anlatımıyla Bursa Tarihi*, Uludağ Üniversitesi Basımevi Müdürlüğü, Bursa, 2005, s.143.

Zehra Hanım Bursa Halkevi Köycülük şubesi faaliyetleri ile dikkat çekmiş ve yaptığı faaliyetlere dönemin basınında yer verilmiştir. Cumhuriyet Gazetesi'nde Bursa şubesinin artık yeni bir sistemle çalıştığı ve burada ilk defa köy müsabakalarının düzenlendiği köyler arasında kır bayramları yapıldığından bahsedilmiştir (Cumhuriyet gazetesi 13 Haziran 1934: 6). Zehra Hanım Halkevinin düzenlediği konferanslarda da halk hatibi olarak sıklıkla görev almıştır. Bursa Halkevi Dil Edebiyat ve Tarih komitesi Türk Devrimini halka anlatmak üzere 1935 yılında Kurtuluş Savaşı ile ilgili her hafta seri konferanslar düzenlemiştir. Komitenin konferans vermek üzere seçtiği hatiplerden biri Zehra Hanım olmuştur. Lise öğretmenlerinden Namdar Rahmi, Muhtar Şevketi Malik, Remzi Siliöz, Nazım Yücelt, Gazeteci Rıza Yücer, Müze Müdürü Mahmut Bey konferans veren diğer isimlerdir (Akkuş 2011:86, Cumhuriyet gazetesi 11 Kasım 1935: 2).

Kasım ayının sonunda başlayan konferans dizisinin ilkinin “İstiklal Muharebeleri” konusunda Bursa belediye başkanı yardımcısı Zehra Budunç Mecidiye İlkokulu'nda sunmuştur. Program gereği her konferansın on yerde verilmesi kararı alındığından Zehra Budunç'un konferans serisi Emir Buhari, CHP parti ocağı, Milli Sinema, İnkişaf Kulübü, Muradiye Cumhuriyet Okulu, Yıldırım Okulu, Sanat Okulu, Demirtaş Okulu, Çekirge Palas, İstiklal Okulu'nda devam etmiştir. Genç kuşaklara Milli Mücadele ruhunu aktarmıştır. Bu konferansların ardından Zehra Hanım Bursa Halkevi bünyesinde çeşitli konularda konferanslar vermeye devam etmiştir (Akkuş 2011: 86-87).

Zehra Hanım, Bursa Halkevi'ndeki başarılı çalışmalarından dolayı, 22 Şubat 1942 Pazar günü Ankara Halkevi'nde düzenlenecek olan törene CHP Genel Sekreteri Erzurum Mebusu Dr. A.F.Tüzer tarafından davet edilmiştir. Kendisine gönderilen davet mektubunda Zehra Hanım'ın aralıksız on yıl süreyle hizmet vermesini tebrik ettiğini ve “onu gözlerinden öptüğünü” de ifade etmiştir (BCA, SP. CHP. 490-1-0-0 / 294-1184-2). Zehra Hanım Bursa Halkevi dergisi Uludağ'da “Hatıralar” başlıklı bir yazı kaleme almıştır (Uludağ dergisi sayı: 15, 1938: 27-30). Bu yazısında Zehra Hanım Uludağ dergisinin son sayısında Orhan Şaik Gökyay'ın kaleme aldığı “Kahramanlık Edebiyatı”

başlıklı bir yazısını okuduğunu ve bundan çok etkilendiğini defalarca okuduğunu dile getirmiştir.

Zehra Hanım Gökyay arkadaşının yazmış olduğu yazıda Türk halkını üzüntüye boğacak eserler yerine milli duyguları kabartan, savaşları ele alan, insanların yüzünü güldüren eserlerin yazılmasının istediğini okumuştur. Şehitlerin hikâyesini, romanını, şiirini okumanın, cephede mermi taşıyan kadınların hikâyelerinin unutulmaması gerektiğini vurgulayan arkadaşına bizzat katıldığını dile getirmiştir. Zehra Hanım büyük savaşların destanlarının yazılmadığını vurgulamıştır. Bunun nedeninin unutkanlık olmadığını düşünmüş ve Türk milletinin alçakgönüllü olmasından kaynaklandığını belirtmiştir. Bunu da Türk milletinin seçkin bir özelliği olarak değerlendirmiştir. Zehra Hanım, yaşayan kahramanlar ile konuşma fırsatı olsa ve övgü dolu kelimeler söylese, kahramanların kendisine kızarak “başka türlü mü yapacaktım?” cevabını vereceklerini ifade etmiştir. Bunun ise en büyük örneğinin Atatürk olduğunu belirtmiştir.

Atatürk için, bütün dünyanın hayran olduğunu, bir dost, bir kardeş, Türk çocuğu olduğunu belirten Zehra Hanım, Türk milletini uçurumun kenarından yakaladığını yazmıştır. “Güneşe yükselttiği Türk milletine karşı görevimi yerine getirebildiysem ne mutlu bana” dediğini anlatmıştır.

Türk milletinin kendisi hakkında konuşmadığını belirten Zehra Hanım Kurtuluş Savaşı’nı yine dünya tarihinin yazacağı yorumunu yapmıştır. Kurtuluş Savaşı sonrasında yaşanan değişikliklere ve Atatürk tarafından gerçekleştirilen inkılaplara dikkat çeken Zehra Hanım gelecek nesillere en doğru şekilde aktarılması gerektiğini dile getirmiştir. Savaş yıllarını yaşamış nesil olarak tüm bunların gelecek nesillere aktarılması gerektiğini söylemiş bunu bir vatan ve tarih borcu olarak görmüştür. Tüm bunlar için edebiyata gerek olmadığını vurgulamış o yıllarda yaşamış insanların gördüklerini, bildiklerini anlatmasının yeterli olacağını belirtmiştir. Türk milletinin tüm bunlarla, kahramanlık destanına kavuşacağına dikkat çekmiştir.

Zehra Hanım, Atatürk’ü görmüş olmanın, Atatürk’ün gözlerinin içine bakmış olmanın ve Atatürk’ün sesini duymuş olmanın mutluluğunu yaşadığını da dile

getirmiştir. Tüm bunları heyecanla gelecek nesillere anlatabilmenin gururunu yaşadığını ifade etmiştir. Kurtuluş Savaşı günlerini yaşamış birey olmayı “ayrıcalık” olarak değerlendiren Zehra Hanım, *“O büyük kurtarıcının mavi güneşlerine tutularak kadın, erkek, genç, ihtiyar, çocuk vurgun âşıklar gibi etrafına toplandık ve şahlanan bir milletin, şahlanan bütün hasetleriyle kan ve ölüm meydanlarında vuruştuk. Eşsiz yıldırımlar gibi yurda saldıranların üzerine düştük diye ün ve ögüt bırakacaklardır”* sözleriyle gururunu dile getirmiştir.

Bursa’da altı yaşındaki bir çocuğun Atatürk’ü görüp de bunun kendisine yetmediği için *“göremedim, gözlerinin içini iyice göremedim”* diye hıçkırarak ağlamasına hak verdiğini belirtmiş gelecekte bu çocuğa torunlarının “sen Atatürk’ü gördün mü?” Sorusuna *“gözleri mavi güneşlere benziyordu”* cevabını vermesinin ayrıcalığını anlatmıştır. Zehra Hanım Gaziantep, Maraş, Urfa şehirlerinin isimlerine de dikkat çekerek bu şehirlerde savaşa direnen kahramanlar olduğunu belirtmiş ve bu yerlerin adlarını ölümsüzleştiren yurttaşların tarihin içine saklanarak yaşadıklarını anlatmıştır.

Okuduğu yazıdan etkilendiğini dile getiren Zehra Hanım yaşadığı şehir Bursa’yı düşünmüş ve Bursa’nın talihsizliklerini anlatmıştır. Bursa halkının iki sene boyunca korkunç ve ölümlü işgal sürecinin altında çile çektiğini belirtmiştir. Zehra Hanım düşmanla göğüs göğse çarpışmanın zevkini yaşayamadığını da eklemiştir. O işkenceli sürecin kahramanları olduğunu vurgulamış ve onları gözleriyle gördüğünü yazmıştır. Başka ulusların kahramanları ve onlar için yazılmış övgü dolu yazılar ile Türk milletini kıyaslayan Zehra Hanım *“Ey tabiat! Sen özene bezene bir ulus yaratmışsın. O da benim ulusum çünkü düşündüklerimden hiç biri, komşumun 12 yaşındaki oğlundan büyük değil, işgal oldu diye ağlaya ağlaya içlenen Hafize teyzemden bile büyük değil”* sözleri ile Türk milletine olan hayranlığını bir defa daha dile getirmiştir. Milletin içinden çıkan çok sayıda kahramanın olduğunu belirten Zehra Hanım savaş meydanlarında kan döken bu kahramanların tarihini bütün milletin yazması gerektiğini vurgulamıştır. Halkevlerinin büyük işlerinden birisinin de bu konu olması gerektiğini belirtmiştir. Halkevlerinden yazarlar seçilerek, bu yazarların bu eserleri toplayarak tazeliği ile edebiyata geçirilmesi gerektiğini yazmıştır.

Halkevi Köycülük komite üyeliği yapan Zehra Hanım, köylü ile ilgili, onların sorunlarını dinleyen, onlara vakit ayıran, sohbet eden bir siyasetçi olmuştur. Dönemin

basınında Zehra Hanım'ın bu göreve seçilmesinin “tam yerinde bir karar olduğu” ifade edilmiştir (Cumhuriyet gazetesi 12 Kasım 1934: 6). Bursa belediye başkan yardımcısı ve Halkevi Köycülük komitesi üyesi Zehra Hanım 1936 yılında Bursa köylerinden biri olan Görükle'yi ziyaret etmiştir. Görükle o yıllarda harabe bir köydür. Hükümet binasının damlarını, bacalarını, duvarlarını yıkık halde bulmuştur. Köyün sıkıntılarını gözlemleyen Zehra Hanım üç yıl sonra Görükle'ye tekrar gitmiş ve burada yaşanan değişime dair gözlemlerini 1939 yılında basılan Bursa Köy Belleteni'nde şu şekilde anlatmıştır (Erçevik 2006: 37-40).

“Hükümet konağının önüne geldiğimiz zaman yüreğim tatlı bir heyecanla çarptı. Burada her şey bambaşka olmuştu. Tertemiz merdivenlerden bizi, büyük büyük bir nezaketle yukarıya çıkaran muhtarın bir adım gerisinde yürüyen çevik köy korucusuna baktım. Her an tetikte, her an vazifede halinde olduğu besbelli idi. Yüzünde muhtarın otoritesi okunuyordu. Muhtar odasında iki saat kaldık. Önümde duran nikâh defterinde fotoğrafları ilişik çiftlere bakarken gözüm imzalara ilişti.

Muhtar; dedim: köyünüzde okuma yazma işleri yolunda. Evet, dedi. Köyümüzde kültür işleri daima önde gidiyor. Askere giderken karımı kara cahil bırakmıştım geldiğimde okuryazar buldum.

Muhtar dedim: Bu kadar güzel işleri nerden akıl ettin? Elime vilayet muharebe dosyasını verdi. Bu dosya bir kalkınma şaheseri idi. İnkılap kanunlarının köylüye bahşettiği maddelerin uygulanmasından başka kanun dışında kalan ve fakat köylünün kültürüne, kalkınmasına hizmet edebilecek en küçük teferruat bile ihmal edilmemişti. Köylerde gazetenin nasıl okunacağı, bu işin öğretmenli ve öğretmensiz köylerde nasıl başarılabileceğini, gazetelerin okunmak suretiyle kaç elden geçeceğini ve bu bilgilerin nasıl yerine getirileceğini tarif eden ve altında valinin imzasını taşıyan tamimi okurken gözüm yaşardı. Hükümetin gözü kulağı bu muhtar odasındaydı. Halk hükümetinin otoritesi, bu telefonlu, yazıhaneli, muhtar odasından geçip köylünün benliğine varlığına hitap ediyordu.

Diğer köylerde de gördük ki Bursa Vilayetinin köy kalkınma mesaisi bu temiz emeğin mahsulünü veriyordu. Köycülük komitelerinin köylerde yapmış olduğu geziler köylerde birçok yönden göze çarpacek nitelikte kalkınma hareketleri olduğunu göstermektedir. Köylerde kültür yönünden de sağlanan gelişmeler de dikkat çekmektedir. Gezilerde sadece yetişkin köylülerle değil, köy çocuklarıyla konuşmalar yapılmıştır. Okulu ve öğretmeni olan köylerde çocukların Cumhuriyet, Atatürk, hakkında bilgi sahibi oldukları yapılan konuşmalarda görülmüştür. Köylü çocuklarının Cumhuriyet ve Osmanlı devleti arasında yapmış olduğu karşılaştırma komite üyelerini hem şaşırtmış, hem de inkılapların onların kafasında da yerleşmeye başladığının kanıtı olması nedeniyle sevindirmiştir”. Zehra Hanım Halkevi bünyesinde oluşturulan köycülük komitesi üyelerinin köylülere rehberlik ederek “Cumhuriyet köylüsü yaratmada” önemli bir rol oynadıklarına da dikkat çekmiştir.

Bursa Halkevi Köycülük komitesinde çalışan Zehra Hanım emeklerinin karşılığını almanın mutluluğunu yaşamış ve bu mutluluğu dile getirmiştir.

IV. BÖLÜM

4. TBMM VIII. DÖNEM BURSA MİLLETVEKİLLİĞİ

4.1. Kadınların Milletvekili Seçilmesi ve Bursa

Türk Kadınına 1930 belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı verilmesinden sonra 26 Ekim 1933 tarihinde muhtar, köy heyetlerine seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır (Terzioğlu 2010: 77, Caporal 1982: 695). Son olarak, 5 Aralık 1934 tarihinde milletvekili seçme ve seçilme hakkına kavuşan kadınlar böylece tüm siyasi haklara sahip olmuşlardır (Sarıhan 2006: 362, Özkaya 1985: 41). Türk kadınına seçme ve seçilme hakkı verilmesi tüm Türkiye’de büyük bir coşku ile karşılanmıştır. Ülke genelinde kutlamalar yapılmış ve hükümet bu kutlamaları desteklemiştir. Bursa’da yüzlerce kadın CHP önünde toplanmış ve duyulan sevinci anlatan nutuklar söylenmiştir. Daha sonra Atatürk heykeline çelenk konulmuştur. Bursalı kadınlar başta Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere devlet yöneticilerine teşekkürlerini ve sevgilerini ifade eden telgraflar göndermişlerdir. Zehra Hanım’ın da aralarında bulunduğu Bursa Belediyesi kadın üyeleri Ankara Halkevi’ne de bir kutlama telgrafı göndermişlerdir (Özdemir 2014: 181, Cumhuriyet gazetesi 15 Aralık 1934: 2). Kadınlara siyasi hakları verildikten sonra yapılan ilk genel seçimler 1935 yılı başında yapılmıştır. Seçimlere ülke genelinde kadınların ilgisi oldukça fazla olmuştur. Pek çok kadın milletvekilliği için adaylık başvurusunda bulunmuştur.

CHP merkez yönetimince genellikle cumhuriyet ideolojisini benimsemiş, iyi eğitim görmüş alanında başarılı, Milli Mücadeleye destek veren kadınlar arasından adaylar belirlenmiştir (Savcı 1973: 86-91, İnan 197: 191). Bursa kadınları da milletvekili seçimi ile çok alakalı olmuşlar ve çok sayıda kadın milletvekili olmak için

başvurmuştur. Bursa belediye başkan yardımcısı Zehra Budunç, Bursa Kız Lisesi müdürü Fakihe Öymen ve Muallim Lütfiye Hanım Bursa Milletvekiliği adaylığı için parti genel sekreterliğine müracaat etmişlerdir (Akşam gazetesi 25 Aralık 1934: 5). Bursa halkı ve Bursa belediye başkanı Cemil Öz ve dönemin valisi Fazlı Güleç seçimle yakından ilgilenmişlerdir. Aralık ayında seçim hazırlıkları başlamıştır. Bursa merkez ve köylerinde oy kullanacak nüfus 81,615 kişi saptanmıştır (Akşam gazetesi 25 Aralık 1934: 5).

Bursa'dan milletvekili olmak için adaylık başvurusunda bulunan Zehra Hanım CHP merkezi tarafından aday gösterilmemiştir. 8 Şubat 1935 tarihinde sonuçlanan seçim sonucunda 395 milletvekilinin bulunduğu V. Dönem meclise 17 kadın milletvekili girmiştir. Bu kadınların isimleri şöyledir: Mevrure Gönenç (Afyon), Hatı Çırpan (Ankara), Türkan Örs Baştuğ (Antalya), Sabiha Gökçül Erbay (Balıkesir), Şekibe İnel (Bursa), Huriye Öniş Baha (Diyarbakır), Fatma Memik (Edirne), Nakiye Elgün (Erzurum), Fakihe Öymen (Ankara), Benal Nevzat İstar Arıman (İzmir), Ferruh Güpgüp (Kayseri), Beriha Bediz Morova Aydılek (Konya), Mihri Pektaş (Malatya), Meliha Ulaş (Samsun), Esma Nayman (Seyhan), Sabiha Görkey (Sivas), ve Seniha Hızal (Trabzon) 'dır. Ara seçimle Çankırı Milletvekili Hatice Özgener ile bu sayı 18'e ulaşmıştır (Terzioğlu 2010:121, Kaplan 1998: 201).

1935 genel seçimlerinde Bursa'dan TBMM'ye biri kadın on bir milletvekili seçilmiştir Bu milletvekilleri; Şekibe İnel, Mustafa Fehmi Gerçek, Hasan Refet Canitez, Asaf Doras, Esat Sagay, Galip Kahraman, Fatih Güvendiren, Atıf Akgüç, Sadi Konuk, Sadettin Ferit Talay ve Naci Tınaz'dır (Tonak 2009: 4-34). Bursa'dan TBMM'ye seçilen ilk kadın milletvekili çiftçilikle uğraşan Şekibe İnel olmuştur (Akşam gazetesi 25 Aralık 1934:5, Tonak 2009: 26). Kadınlar, meclisteki milletvekillerinin 4,51'lik kısmını oluşturmuştur (Terzioğlu 2010:121 Tonak 2009: 31). 18 kadın milletvekilinden 13'ü öğretmendir. En fazla kadın Atatürk döneminde (1935-1938) TBMM'ye girmiştir.

Kadınlar milletvekili seçimi ile yakından ilgilenmiş ve çok sayıda kadın milletvekili olarak mecliste yer almak istemiştir. 1946 yılına kadar Türkiye Büyük

Millet Meclisi seçimlerinde iki dereceli seçim uygulanmıştır. İlk olarak birinci seçmenler ikinci seçmeni, ikinci seçmenler ise verdikleri oylarla milletvekillerini seçmişlerdir.

4.2. Zehra Hanım'ın Milletvekilliğe Seçilmesi

Zehra Hanım ikinci seçmen (müntehib-i sani) olarak seçimlerde görev almıştır (Tuncer 2008: 61). 1935 seçimlerinde Bursa'dan milletvekili olmak için adaylık başvurusunda bulunan Zehra Hanım CHP merkezi tarafından aday gösterilmemiştir.

Milletvekili seçilmeden önce Türk Hava Kurumu Büro şefliği görevini yapan Zehra Hanım Bursa CHP idare kurulu üyesi olarak aktif olarak parti içinde çalışmıştır. CHP tek parti döneminde il kongrelerine önem vermiş Bursa'da da il kongreleri düzenlemiştir. Bu kongrelerde kararlar alınmış ve istekler dile getirilmiştir. Çok Partili hayata geçiş ile birlikte partilerin il kongrelerinin önemi artmış ve halkın ilgisinde de geçmişe oranla artış olmuştur. Bu kongrelerden biri 22 Aralık 1944 Cuma günü belediye salonunda gerçekleştirilmiştir (Çakmak 2014: 114). Parti Bölge Müfettişi Ahmet Selgil'in katıldığı ve Zehra Budunç'un başkanlığını yaptığı bu kongrede CHP İl Başkanı Durmuş Enginsoy konuşma yapmıştır. Konuşma sonrasında bütçe görüşülmüş, milletvekillerinin istekleri dinlenmiş ve encümenlerin seçimi yapılmıştır. Kongre sonrasında akşam yemeği yenilmiştir (Çakmak 2014: 115).

1946 yılı Mayıs ayında yapılan belediye seçimlerinden hemen sonra TBMM'de 10 Haziran'da yapılan yasal bir düzenleme ile 21 Temmuz 1946 tarihinde milletvekili seçimlerinin yapılması kararlaştırılmıştır (Çakmak 2014: 139). Cumhuriyet'in ilk çok partili seçimi için Bursa'da hazırlıklara hemen başlanmış 25 Haziran'a kadar seçim listeleri hazırlanmıştır. Bursa'nın nüfusu 457.127 kişi olduğu için Bursa'dan 12 milletvekili TBMM'ye girebilecektir (Çakmak 2014: 140). CHP Bursa'da 12 aday belirlemiş bu listede CHP İl İdare Kurulu üyesi olan Zehra Hanım'ın da ismine yer verilmiştir. Milletvekili adaylarının Bursa doğumlu ya da Bursa'da yaşamını sürdüren kişilerin olmasına özen gösterilmiştir Uzun yıllar öğretmenlik yaptıktan sonra Bursa

belediye başkan yardımcısı olarak görev yapan Zehra Hanım'ın milletvekili adayı olarak seçilmesi yerinde bir karar olarak görülmüştür. Türkiye'de ilk belediye başkan yardımcılığı görevini yapan kadın olarak tanınan öğretmen Zehra Hanım'ın CHP'den aday olduğuna dair haberler dönemin ulusal basınında da yer almıştır (Ulus gazetesi 19 Temmuz 1946: s.s.y. , Vakit gazetesi 19 Temmuz 1946: 4, Akşam gazetesi 19 Temmuz 1946: 3).

Seçimlerde aday olarak belirlenen isimler bizzat Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından özenle seçilmiştir (Alatepe 2017: 41). Bursa'da seçimlere büyük önem verilmiş ve seçim işleriyle uğraşacak memurlar görevlendirilmiştir. 21 Temmuz 1946 tarihinde Bursa genelinde seçim yapılmıştır (Akşam gazetesi 19 Temmuz 1946: 2). Yapılan bu seçimde Bursa'da 196 sandıkta 180.124 seçmen oy kullanmıştır. CHP 105.289, DP ise 71.476 oy almıştır. CHP Bursa milletvekillerinin hepsi TBMM'de yerini almıştır (Çakmak 2014: 148, Ulus gazetesi 23 Temmuz 1946: 2).

Seçim sonucu Ulus Gazetesi'nde "*46 ilde seçimi CHP kazandı, CHP 339 milletvekili ile çoğunluğu elde etti*" şeklinde yer almıştır (Ulus 23 Temmuz 1946: s.s.y). VIII. Dönem TBMM'de Bursa'yı temsil eden CHP'de seçilmiş 12 milletvekilinin isimleri şöyledir: Zehra Budunç, Muhittin Baha Pars, Atıf Akgüç, Mustafa Talat Simer, Aziz Duru, Ahmet Münir Erhan, Mustafa Fehmi Gerçeker, Fahri Bük, Abdurrahman Konuk, Faik Yılmazipek, Cemil Öz, Tahsin Aarsal'dır.²¹ Bursa'dan seçilen tek kadın milletvekili Zehra Hanım olmuştur. Bu seçimle birlikte Türkiye genelinde meclise toplam dokuz kadın girmiştir (Kaplan 1998: 204, Taşkiran 1973: 143). VIII. Dönem 9 kadın milletvekillerinin isimleri şu şekildedir: Mebrure Aksoley (Ankara), Fakihe Öymen (Ankara), Zehra Budunç (Bursa), Hasene Ilgaz (Çorum), Benal Nevzat İhtar Arıman (İzmir) Latife Bekir Çeyrekbaşı (İzmir) Tezer Taşkiran (Kars), Makbule Dıplan (Seyhan), Zekiye Mollaoğlu (Trabzon)'dur (İçke 2014: 134-148).

Bu kadınlar meclisin %2'lik kısmını oluşturmuştur. Kadın milletvekillerinin mesleki profillerine baktığımızda altı tanesi öğretmen, bir tanesi doktor, bir tanesi yazar

²¹ Sadık Tahsin Aarsal 1949 yılında vefat edince ara seçim yapılmış ve yerine Muhlis Erkmen milletvekili seçilmiştir. Bkz. Hacı Tonak, "Bursa'da Milletvekili Seçimleri ve Partiler", *Bursa Defteri*, 2009, sayı 35, s. 4-34.

ve biri de sosyal yardım kuruluşlarında görevlidir. Geçmiş dönemlerde olduğu gibi bu dönemde de kadın milletvekillerinin çoğunluğu öğretmenlerden oluşmuştur (Şahin 2010: 96). Zehra Hanım 1946 seçimlerinde Bursa ve ilçelerindeki seçmenlerden toplam 102.384 oy alarak milletvekilliğine seçilmiştir (TBMM Arşivi, Zehra Budunç'un Seçim Mazbatası, Çufalı 2012: 258). 23 Temmuz 1946 tarihli mazbatasını ile 5 Ağustos 1946 günü toplanan VIII. Dönem TBMM'de yerini almıştır (TBMM Arşivi Zehra Budunç'a Ait TBMM Olumluk Kâğıdı). CHP Bursa milletvekili olarak meclise girmeyi başaran Zehra Hanım'ın bu kadar az sayıdaki kadının içinde yer almasının nedenleri arasında uzun yıllar Bursa'da yaşıyor olması ve tanınan bir eğitimci olmasının yanında altı yıl süre ile Bursa belediye başkan yardımcılığı yapmasından dolayı Bursa'nın sorunlarını çok iyi bilmesinin payı büyük olmuştur

4.3. TBMM Sayıştay Komisyon Üyeliği

Zehra Hanım 12 Ağustos 1946 tarihinde yapılan TBMM oturumunda Sayıştay Komisyonu üyeliğine seçilmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi 8.Dönem 1.Yasama Yılı 12 Ağustos 1946: 23). Komisyon listeleri dönemin basınında da yer almıştır (Akşam gazetesi 14 Ağustos 1946: 7, Ulus gazetesi 13 Ağustos 1946: 8, Vakit gazetesi 13 Ağustos 1946: s.s.y. , Ulus Gazetesi 13 Kasım 1946: 2). Bu tarihe devamlı 11 Kasım 1946 günü, 5 Kasım 1947 günü ve 7 Kasım 1949 günü üyeliğe tekrar seçilmiştir (Ulus gazetesi 6 Kasım 1947: 2, Ant gazetesi 7 Kasım 1947: 1). Zehra Hanım VIII. Dönem Bursa milletvekili olarak TBMM'de Sayıştay komisyonu üyesi olarak uzun süre görev yapmıştır.

4.4. Bursa İl Kongrelerine Katılımı

1946 genel seçimlerinden sonra CHP Bursa İl Kongreleri düzenlenmeye devam etmiştir. 6 Eylül 1946 tarihinde CHP Genel Sekreteri Nafi Atıf Kansu imzalı genelge yayımlanmış ve bu genelgede bundan sonra yapılacak olan parti kongrelerinin önceki

senelere göre daha farklı olacağı vurgulanmıştır. Bundan sonraki süreçte hazırlıklı ve teşkilatlı bir şekilde çalışılması gerektiğine dikkat çekilmiştir (Çakmak 2014: 115).

İlk olarak 29 Aralık 1946 tarihinde CHP Bursa İl Kongresinin düzenlenmiş ve bu kongreye Zehra Hanım katılmamıştır. CHP'nin ikinci il kongresi ise 4 Nisan 1948 tarihinde Bursa belediye salonunda yapılmıştır. Zehra Hanım'ın da katıldığı bu kongre diğer kongrelere göre daha yoğun ve kalabalık geçmiştir. CHP Genel Sekreter Yardımcısı Cevat Dursunoğlu, CHP Divan Üyesi Abbas Gelgir, Ankara Milletvekili Muammer Eriş ve milletvekillerinden Atıf Akgüç, Sadık Tahsin Arsal, Fahri Bük, Aziz Duru, Ahmet Münir Ertan, Abdurrahman Konuk, Cemil Öz, Muhittin Baha Pars, Faik Yılmazipek katılmışlardır. Katılımın fazla olduğu bu kongrede idare kurul raporu okunduktan sonra dış politikaya dair değerlendirmeler yapılmıştır (Çakmak 2014: 124). CHP döneminin son İl Kongresi 17 Aralık 1949 Cuma günü saat 10.00'da belediye salonunda gerçekleşmiştir. Kongreye bölge müfettişi Şerafettin Karacan, Bursa milletvekillerinden Muhittin Baha Pars, Abdurrahman Konuk, Faik Yılmazipek, Muhlis Erkmen, Fahri Bük, Ahmet Münir Erhan, Atıf Akgüç, Zehra Budunç katılmışlardır. İl İdare Kurulu Başkanı Durmuş Enginsoy kongreyi açmış ve seçim sonrasında kongre başkanlığına Edip Rüştü Akyürek, ikinci başkanlığına ise Ali Ulvi Boysan seçilmiştir (Çakmak 2014: 127).

Bu kongrede 1950 seçimleri öncesi izlenecek yol ve yöntemler değerlendirilmiştir. CHP tüzüğü gereği her yıl düzenlenen bu kongrelerde mevcut koşulların genel bir değerlendirmesi yapılmıştır. CHP milletvekillerinin de düşüncelerine önem verilmiş ve geleceğe dair kararlar alınmıştır. Bursa CHP il kongrelerinde Bursa'da Zehra Budunç tek kadın üye olarak yer almıştır.

4.5. TBMM'de Katıldığı Oylamalar

Zehra Budunç VIII. Dönem TBMM'de 127 oylamaya katılmıştır. 125 evet oyu, 2 red oyu kullanırken 41 oylamaya da katılmamıştır. İlk olarak 14 Ağustos 1946

çarşamba günü yapılan oylamada Recep Peker Hükümeti'ne güvenoyu vermiştir²². Zehra Hanım'ın ret oyu verdiği iki oylamadan birisi "İhtiyarlık Sigortası Kanunu Tasarısının 5.Maddesi hakkındaki önerge" sidir. Önerge reddedilmiştir. Diğerisi ise "Gelir Vergisi Tasarısının 26.maddesinin 3.fırcasının emekli, dul ve yetim aylıklardan vergi kesilmemesi şeklinde değiştirilmesi" tasarısıdır. Bu önerge de reddedilmiştir.

Zehra Hanım'ın olumlu oy kullandığı bazı kanun teklifleri ise şunlardır : "1946 yılı Bütçe Kanunu'nda değişiklik"²³, "Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü 1941 yılına ait kanun"²⁴, "Devlet Demir Yolları ve Limanları İşletme Genel Müdürlüğü 1941 yılına ait kanun"²⁵, "Köy Enstitüsü Öğretmenlerle Köy Sağlık Memurlarının Geçimlerini Düzenlemek Üzere 3803,4207,4459 sayılı kanun"²⁶ dur.

4.6. TBMM'de Yaptığı Konuşmalar

CHP Bursa milletvekili Zehra Budunç Milli Mücadele yıllarındaki faaliyetlerinden dolayı tanınan bir kadın olmuştur. Aynı zamanda eğitimci ve siyasi kimliğinden dolayı saygın bir milletvekili olarak TBMM'de öne çıkmıştır. Halk hatipliği yapan Zehra Hanım Meclis kürsüsünde de etkili konuşmalar yapmıştır. Mecliste yaptığı konuşmalarda daha çok eğitim, sosyal ve ekonomi konularına değinmiş ve konuşmaları sonrasında ciddi tartışmalar yaşanmıştır²⁷. Örneğin dönemin gazetecilerini yakından ilgilendiren Matbuat Yasası ile ilgili görüşmelerde bu yasanın gerekli olduğunu vurgulayarak destek vermiştir. Gazetecilere yönelik sert eleştirilerde bulunmuştur. Ayrıca altı yıl boyunca belediye başkan yardımcısı olduğu için Bursa'nın sorunlarını çok iyi bildiğinden bunları sıklıkla meclise taşımıştır. Yaptığı bir konuşmada Bursa'nın genel durumunu değerlendirmiş ve eksiklerini dile getirmiştir. Bursa için ayrılan ödeneği az bulduğunu belirten Zehra Hanım, Bursa halkının tek hayali olan

²² TBMM Zabıt Ceridesi, 12 Ağustos 1946 Çarşamba, 8. Dönem, 1.cilt, 1 Birleşim, s.71.

²³ TBMM Zabıt Ceridesi, 2 Eylül 1946 Pazartesi, 8. Dönem, 1.cilt, 9. Birleşim, s. 226.

²⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, 14 Nisan 1947 Pazartesi, 8.Dönem, 5.cilt, 49.birleşim, s. 18.

²⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, 14 Nisan 1947 Pazartesi, 8.Dönem, 5.cilt, 49.Birleşim, s.22

²⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, 4 Eylül 1947 Perşembe, 8.Dönem, 6.cilt, 81. Birleşim, s.646.

²⁷ TBMM VIII. Dönem Meclis Tutanakları 1.Yasama Yılı

demiryolunu her fırsatta hatırlatmıştır. Bir diğer konu ise muhalefet kesiminin eleştirdiği nakil araçlarının gereksiz olduğu ve bu konuda çok harcama yapıldığıdır.

Zehra Hanım ise bu konuda gelişen teknolojiye ayak uydurulması gerektiğini bir arabanın bir kalem kadar değerli olduğunu anlatmıştır. Eğitimci kimliğinden dolayı Zehra Hanım çocuklarla ilgili konuları yakından takip etmiştir. Kimsesiz çocukların korunması ve onların yetiştirilmesi konusu açıldığında ise bu konuda çok geç kalındığını belirtmiştir. Kendisinin öğretmenlik yaptığını hatırlatmış ve bu konu ile bizzat ilgileneceğini vurgulamıştır. Bir diğer konu ise Eski Ticaret Bakanı Atıf İnan'ın soruşturması olmuştur. İddialara göre Atıf İnan toprak mahsulleri ofisinde suiistimaller yapmış ve bu usulsüzlükler mecliste okunmuştur.²⁸ Tüm bu iddialar üzerine söz alan Zehra Hanım konuşmasında “Türk demokrasini en yüksek yerlere taşımak istediğini belirterek bu şerefe layık iş yapılması gerektiğini” söylemiştir.

Diğer bir tartışma konusu Kozlu-Ereğli-Armutçuk hattında demiryolu temellerinin atılmasına dair tasarı hazırlanmış ve mecliste konuşulmuştur. 1946 yılında Bursa halkının hayali olan demiryolunu anlatan Zehra Hanım 1949'da Kozlu-Ereğli-Armutçuk demiryolu hattı tartışılırken söz almış ve 3 yıldır hiçbir adım atılmadığını vurgulayarak öfkesini dile getirmiştir. Zehra Hanım konuşmalarında düşüncelerini açık şekilde dile getirmiştir. Ülkenin kalkınması ve iyi yerlere gelmesi için çaba sarf eden Zehra Hanım, konuşmalarında sorunlara genellikle çözüm üreten bir milletvekili olmuştur.

4.6.1. Basın Yasası'nın Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Kanunu'na Dair Sözleri

TBMM 16 Eylül 1946 Pazartesi günkü toplantısında matbuat kanunun 9, 12, 15, 18, 27, 30, 34, 35, 48 ve 55.nci maddelerinin değiştirilmesine dair kanun tasarısı hakkında görüşülmüştür. Matbuat Kanunu'nun 9.maddesi şu şekildedir:

“Gazete veya dergi çıkarmak isteyenler, gazetenin çıkarılacağı yerin en yüksek görevlisine; gazetenin adı, gazeteyi çıkaranın adı, uyuşu, siyasi olup olmadığı gibi önemli hususların yer aldığı bir beyanname vermek zorundadır”

²⁸ TBMM Zabut Ceridesi, 28 Mayıs 1949 Cumartesi, 8.Dönem, 19. Cilt, 95.Birleşim, s. 981.

9. maddenin açıklanması üzerine söz alan Zehra Hanım bunun doğrudan gazete ve gazeteciliği ilgilendirdiğini belirtmiş, muhalefete yönelik konuşmuştur. Vatan hizmetinin zor ve kolay tarafları olduğunu söyleyen Zehra Hanım, kolay tarafla muhalefet kesimin ilgilendiğini zor tarafla ise her zaman kendisi ve kendisi gibi vatanseverlerin ilgilendiğini belirtmiştir. Hürriyeti korumak için bu kanunun çıkarıldığını vurgulayan Zehra Hanım, “Hürriyet, Hürriyet içindir” diyerek matbuat kanununun önemine dikkat çekmiştir. Etkili konuşmasında Türkiye Cumhuriyeti toprakları üzerinde yaşayan hürriyetini şerefini bilmeyen tek bir insan olmadığını vurgulamıştır. Bu sözler üzerine meclisten “bravo ve alkış sesleri” yükselmiş ve Zehra Hanım konuşmasına devam etmiştir. Türk milletini diğer milletlerle kıyaslayan Zehra Hanım Türk olduğu için duyduğu gururu dile getirmiş ve Matbuat Kanunu’nun neden tartışıldığını açıklamak istemiştir. Bu kanunun görüşülmesinin sebeplerini yılmadan üşenmeden anlatacağını belirten Zehra Hanım, “hürriyeti” korumak gerektiğini belirtmiştir.

Gazetecilerin işlerini doğru şekilde yapmadıklarını söylemiş ve kendisinin sağ sol ayırmadan her türlü gazete, dergi okuduğunu ve bunlar üzerinde uzunca zaman düşündüğünü anlatmıştır. Zehra Hanım ilk olarak gazetecilerin eğitim sistemine yapılan eleştirilerini ele almış ve sırasıyla açıklamıştır. 9.maddenin tartışılması konusundaki fikirlerinin dışına çıkan Zehra Hanım gençliğin sorunlarına değinmiştir. Gazetelerde gençliğe yönelik olumsuz haberler yapıldığını, 20-25 senelik eğitim sisteminde hocaların kötü, gençlerin terbiyesiz olduğunu ve eğitim sisteminin bozuk olduğunu yazan haberlerin yer aldığını üzülenek anlatmıştır. Tüm bu yaşananların gençliği incittiğini söyleyerek açıklamasını bitirmiştir. Bu sözleri üzerine başkan konuya dönmesini söylemiş ve meclisin sol tarafından “maddeye” sesleri duyulmaya başlanmıştır. Konuşmasına devam eden Zehra Hanım’ın diğer eleştirdiği bir nokta da Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin Batı taklitçiliği yaptığına dair haberler olmuştur.

Zehra Hanım, Cumhuriyetin hedefinin medeniyet seviyesinin üstüne çıkmak olduğunu ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kimseyi taklit etmediğini söylemiştir. Bu haberleri bütün gençliğin, milletin okuduğuna da dikkat çekmiştir. Gazetecilerin ve yazarların terbiye çerçevesinde görevlerini yapmaları gerektiğini söylemiştir.

Sonrasında bir takım muhafazakârların, anketçilerin ortaya çıktığını “*gittiğimiz yol doğru mudur Garba mı gidelim, Şarka mı?*” gibi sorularla ülkenin durumunu kötü hale getirmek istediklerini belirtmiştir. Zehra Hanım tüm bu yaşanan kötü örneklerle rağmen hükümetin gazetecilere müdahale etmediğini anlatmıştır. Fakat gazetelerin yine de özgürlükten şikâyet ettiklerini belirtmiştir. Zehra Hanım, son olarak ise Matbuat Kanunu’nun hürriyeti korumak için getirildiğini belirtmiş ve meclisten “alkış sesleri” eşliğinde konuşmasını sonlandırmıştır.²⁹ (Vakit gazetesi 17 Eylül 1946: 5, Ulus gazetesi 17 Eylül 1946: 4).

Zehra Hanım yaptığı bu etkili konuşmasında matbuat kanununun neden mecliste tartışıldığını açıklayarak hürriyeti korumanın çok önemli bir iş olduğunu belirtmiştir.

4.6.2. Bayındırlık Bakanlığı 1947 Yılı Bütçesinin Görüşülmesine Dair Sözleri

TBMM 25 Aralık 1946 Çarşamba günü toplantısında Bayındırlık Bakanlığı bütçesi görüşülmüştür. Bayındırlık Bakanı Cevdet Kerim İncedayı söz alarak Bayındırlık Bakanlığı 1946 yılı bütçesinin 79. 394. 953 lira olduğunu, 1947 yılı bütçesinin 84. 501. 247 lira olarak huzura sunulduğunu söylemiştir. Ardından Bayındırlık Bakanlığı’nın gelir gider kalemlerini tek tek açıklayan İncedayı her şehrin eksikliklerine değinmiş ve bu eksikliklerin giderilmesi için çalışmalara başlanacağını vurgulamıştır. Ardından bütçeyi oylamaya sunmuş ve bütçe kabul edilmiştir.

Bu konu üzerine söz alan Zehra Hanım “*Bayındırlık Bakanlığına ayrılan para, her ne kadar milyon hanesinde görünüyorsa da, hakikaten memleketin ihtiyacı karşısında mini mini bir rakamcık halindedir. Bunu biliyoruz. Ne yapalım ki memleket yapılacak biz de bunu isteyeceğiz*” sözleriyle konuşmasına başlamıştır. Sonrasında sözü yaşadığı şehir Bursa’ya getirerek Bursa’nın tarihi ve turistik bir şehir olmasının yanında ticaret sanayi ve ziraat şehri olmasına dikkat çekmiştir. Bursa gibi bir şehrin az bulunacağını belirtmiş “*İki denizi var Bir elinizi uzatın Mudanya, öteki elinizi uzatsanız Gemlik. İki tane güzel gölü vardır. Sıcak suları vardır. Başınızı kaldırdığınız zaman yazın çamlıklar içinde kalırsınız. Kışın da karlı dağları görürsünüz. Bunları niçin sayıyorum biliyor musunuz? Edebiyat yapmak için değil. Bu memleketin güzelliğini anlatmak için.*” Sözleriyle Bursa’nın güzelliklerini anlatmıştır.

²⁹ TBMM Zabut Ceridesi, 16 Eylül 1946 Pazartesi, 8.Dönem, 1.Cilt, 15. Birleşim, s.341-343.

Bursa'nın daha güzel bir kent olması için eksikliklerinin giderilmesini isteyen Zehra Hanım, bunun için ciddi bir ödeneye ihtiyaç olduğunu söylemiştir. Sonrasında Bursa halkının en büyük talebi olan Bursa demiryoluna değinmiştir. 22 sene önce sözü verilen fakat hala yapılmamış olan bu demiryolunun tüm halk tarafından beklendiğini anlatmıştır. Ziraat mahsullerinin, konserve fabrikasının “treni” beklediğini vurgulamıştır:

“Son geldiğim gün iki ihtiyarla konuştum şu trenin sesini duyup da ölsem, başka bir şey istemem diyorlardı. Ama arkadaşlar ben, trenin sesini de bir tarafa bırakıyorum, yalnız kazmanın atılmasını istiyorum. Yani 1947 senesinde bu kazmanın atılmasını istiyorum. Ben bunu Bursalıların muvafakat ve salâhiyetine dayanarak söylüyorum. Çünkü ben de, bütün Bursalılar da bilirler ki, Cumhuriyet bir işe başladı mı onu bitirir. Tecrübemiz sağlamdır. Biz öyle Cumhuriyet iğretidir, tecrübe Cumhuriyeti gibi şeylere inanmayız. Benim buradaki istirhamım, bütün Bursalıların istirhamı 1947 bütçe senesi içinde bu trenin kazmasının atılması meselesidir. Şimdi burada bunun esbabı mucibesini saymayacağım. Çünkü bunun mucip sebepleri 22 senedir gerek Parti kanalı ile gerek Ticaret Odası kanalıyla ve gerekse türlü kanallarla ilmî iktisadi sebepleri yazılmış buraya gönderilmiştir. Ben bunu söylesem belki eksik söylerim. Yalnız ben Bursa'ya döndüğüm zaman arkadaşlar, bu sene kazma vurulacak, dedim mi, Bursalılar bilirler ki tren yapılacaktır. Bursalılar hepimiz gibi Cumhuriyet devrinde başlayan bir işin bitirileceğine inanmıştır. Maruzatım bundan ibarettir”. Sözleriyle konuşmasını bitirmiştir. Bursa'nın önemli bir sorununu dile getiren Zehra Hanım Cumhuriyet'e olan inancını bir kez daha vurgulamış ve mecliste alkışlar duyulmuştur³⁰.

4.6.3. Nakil Vasıtaları Hakkında 3827 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Sözleri

17 Haziran 1947 salı günü yapılan meclis toplantısında Bütçe Komisyonu Sözcüsü Münir Birsal konusu geçen tasarıyı anlatmıştır. Satın alınacak otomobillerin fiyatının değiştiğine dikkat çeken Birsal, otomobil alma imkânının olmadığını belirtmiştir. Bu tasarı ile ihtiyaca cevap vermeyen hükümleri TBMM'den Bakanlar Kurulunun takdirine bırakmanın gerekliliğini söylemiştir. Konuşmasının devamında milletvekilli arkadaşlarına seslenen Birsal, “ Arkadaşlar, otomobillerin tahsisatını yine Büyük Meclis verecektir. Siz istemezseniz kimse beş paralık bir eşya alamaz. Siz ne kadar verirsiniz o kadar alırlar. Nihayet bu hususta Bakanlar Kurulunun yapacağı muamele mantıkin ve işin icabına muhalif bir hareket olacak değildir. Sizin her zaman elinizde bulunan murakabeniz elbette bu gibi şeyleri önlemeye kâfidir. Kaldı ki arkadaşlar; nihayet bugünün değişik fiyat şartları içerisinde alınacak otomobil fiyatının

³⁰ TBMM Zabut Ceridesi, 25 Aralık 1946 Çarşamba, 8.Dönem, 3.cilt, 23.Birleşim, s. 488-499.

haddinin tespiti için, Bakanlar Kurulu gibi bu Devletin en ehemmiyetli işlerine vaziyet bulunan ve verdiğiniz milyonlarca lirayı mesuliyeti altında sarf eden bir heyete vermek ve onların mesuliyetine tevdi etmekte bilmiyorum ama memleket için büyük ölçüde herhangi bir endişe verici, mahiyet arz edeceğini de düşünmek mümkün değildir.”³¹ Sözleriyle konuya açıklık getirmiştir. Konuşma yapan milletvekilleri arasından Zehra Hanım’da söz alarak görüşlerini paylaşmıştır.

Zehra Hanım nakil vasıtalarına ayrılan bütçenin tartışılmasında otomobilin artık lüks olmadığını ve bir ihtiyaç olduğunu ifade etmiştir. Muhalefetin gelişen teknolojiye geç kalındığını söylemek yerine nakil vasıtalarının gereksiz bir harcama olduğunu söylemesini son derece yanlış bulduğunu söylemiştir. Gelişen teknolojik çağa ayak uydurulması gerektiğini vurgulayan Zehra Hanım, bu durumu eleştirenlere şaşırdığını dile getirmiştir. Telefonun, arabanın bir kalem kadar gerekli olduğunu dile getiren Zehra Hanım, bugünün icadın makine olduğunu vurgulamıştır. Böyle bir konunun mecliste tartışıldığı için hayrete düştüğünü dile getirmiştir.

Geçmiş dönem meclisteki bütçe görüşmelerinden sonra tasarruf yapıldığı için Genel Kurmay Bakanlığı’ndaki telefonların kaldırıldığını duyan Zehra Hanım, böyle bir uygulamanın doğru olmadığını belirtmiştir. Ona göre, bu tasarruf işleminden sonra daha fazla bir masraf çıkacaktır. Son olarak, herkesi düşünmeye davet eden Zehra Hanım, bir otomobilin 20 hatta 100 memur olduğunu belirtmiş ve söyleyeceklerini yarıda bırakarak “Söyleyeceğim daha çoktu ama heyecanlandım, ne demek istediğimi siz anlarsınız.” Diyerek meclis kürsüsünden inmiştir.³²

4.6.4. Kimsesiz Çocukların Korunması Kanunu Hakkındaki Konuşması

2 Haziran 1948 Çarşamba günü kimsesiz, terkedilmiş çocukların korunması yetiştirilmesi, sağlık ve sosyal yardım komisyonunun değiştirilmesine dair meclis toplantısı yapılmıştır. Başkan toplantıyı başlatmış ve kimsesiz çocuklar hakkındaki kanundan bahsederek “Yoksulluk ve bakımsızlıktan, veli veya vasilerin âciz ve kusurlarından veya

³¹ TBMM Zabut Ceridesi, 17 Haziran 1947 Salı, 8.Dönem, 6. Cilt, 74.Birleşim, s.344.

³² TBMM Zabut Ceridesi, 17 Haziran 1947 Salı, 8.Dönem, 6. Cilt, 74.Birleşim, s.344.

herhangi bir sebeple gözetme, koruma eksikliğinden dolayı, beden, ruh ve ahlâk gelişmeleri tehlikede bulunan kimsesiz veya terkedilmiş çocuklardan yedi yaşına kadar olanlarla anormaller veya fena itiyatlar kazanmış bulunanlar ve kör, sağır - dilsizlerin en çok reşit oluncaya kadar korunması, gözetilmesi, yetiştirilmesi, bakım ve tedavisi ve iş güç sahibi olacak hale getirilmesi Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına, yedi yaşından yukarı normal çocukların en çok reşit oluncaya kadar korunması, gözetilmesi, iş güç sahibi olacak hale getirilmesi ve okutulması Millî Eğitim Bakanlığına aittir.” Şeklindeki maddeyi okumuştur. Milletvekilleri arasında tartışmalar başlamış ve Zehra Hanım söz almıştır. Eğitimci kimliği olan Zehra Hanım bu konuda geç kalındığını üzümlere dile getirmiştir. Kimsesiz çocuklara sahip çıkmanın muazzam bir iş olduğunu belirten Zehra Hanım bu iş için 750 bin lira bütçe ayrılmasını az bulmuş ve Türkiye Cumhuriyeti böyle bir kanunun yakışmadığını dile getirmiştir. Kimsesiz çocuklara bakılması konusunu büyük bir dava olarak gören Zehra Hanım bu işin takip edilmesi gerektiğini belirtmiş ve 10 milyon lira tutarında para ayrılması gerektiğine dikkat çekmiştir.

Yıllarca öğretmenlik yaptığını, kreşlerde çalıştığını dile getiren Zehra Hanım bu konunun kendisini çok yakından ilgilendirdiğini vurgulamıştır. Bu kanuna oyunu vermeyeceğini belirten Zehra Hanım, kanunun meclisten geçmesi halinde çıkıp gideceğini söyleyerek düşüncesini özgürce belirtmiştir. Hiç olmazsa çocukların bakımının Sağlık Bakanlığı’na üstlenilmesini rica etmiş ve konuşmasını bitirmiştir.³³

4.6.5. Belediye Gelirleri Kanunu Hakkındaki Konuşması

Zehra Hanım 30 Haziran 1948 Çarşamba günkü meclis toplantısında söz almış ve çok kısa konuşma yapmıştır. Bursa Belediyesinde görev aldığı için belediye sorunlarına duyarsız kalmamıştır. Konuşmasında, belediyelere çok iş düştüğünü ve belediye çalışanlarının gelirlerinin yükselmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu konuda insanlara da çok iş düştüğünü anlatan Zehra Hanım belediye çalışanlarının yükünün hafifletilmesi gerektiğini söylemiştir.³⁴

³³ TBMM Zabıt Ceridesi, 2 Haziran 1948 Çarşamba, 8.Dönem, 12.Cilt, 66.Birleşim, s. 24-25.

³⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, 30 Haziran 1948 Çarşamba, 8.Dönem, 12.cilt, 78.Birleşim, s.481.

4.6.6. Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü 1949 Yılı Bütçesine Dair Sözleri

Zehra Hanım 25 Şubat 1949 Cuma günü meclis toplantısında Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul ve Ankara Üniversiteleriyle Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğünün 1949 yılı bütçe konuşmasında beden terbiyesinden söz etmek istediğini söylemiştir. Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer'e demokrasi terbiyesini nasıl oluşturacağını ve demokratik terbiye sistemini nasıl kuracağını sormak istemiştir. Sözlerine devam eden Zehra Hanım Demokratik terbiyenin ancak özgür fikirler içinde olabileceğini vurgulamıştır. Sonrasında köylünün okuma-yazma bilmemesine, okuryazarlık oranının düşük olduğuna değinmiştir.

Demokrasinin en önemli göstergesi kültürdür ve bu kültür okuryazarlıktır diyen Zehra Hanım, “oy kullanan kadınların mürekkepli parmaklarını kâğıda bastıklarında utanç duyduğunu” dile getirmiştir. Bakanlığa nasıl bir sistem kuracaklarını ve kısa bir zamanda köylünün nasıl okuma yazma öğreneceğini sormuştur. Konuşmasına devam eden Zehra Hanım, hükümetten bir bütçe zamanı oylamadan çekilmemelerini rica etmiştir. Milletvekili sıfatıyla 190 milyon liralık bütçeyi kabul ettiğini belirtmiştir. Kendisine verilen beş dakikayı az bulduğunu söyleyerek “*beş dakikalık müddetle ne söyleyebilirim? Söyleyeceklerimi demeden aşağıya iniyorum*” diyerek konuşmasını sonlandırmıştır.³⁵

Konuşmasından da anlaşılacağı üzere Zehra Hanım, demokratik ve özgürlükçü anlayışa sahiptir. Milletvekilliği boyunca yaptığı konuşmalarda kendisinin bu anlayışını hissetmemek imkânsızdır.

4.6.7. Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı 1949 Yılı Bütçesine Dair Konuşması

Mecliste tartışılan bir diğer konu ise Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı 1949 yılı bütçesi olmuştur. Bu bütçeye göre 1947 yılında Türkiye Cumhuriyeti Devleti içerisinde yapılan harcamalar 1948 yılına oranla daha düşüktür. 1948 yılında yapılan harcamalar artmış maliyetler yükselmiştir. Aynı durum 1949 yılında da olacak ve maliyetler

³⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, 25 Şubat 1949 Cuma, 8.Dönem, 16.Cilt, 52.Birleşim, s.650.

yükselecektir. 1949 yılında TBMM tarafından kabul edildiği takdirde yol işlerine 60 milyon lira ayrılacaktır. Geçmiş yıllarda 5-15 milyon lira olan bu ödenek rekor seviyesine ulaşmış ve hükümet ve Bayındırlık Bakanlığı Türkiye'nin ulaştırma davasına el koymuştur.

Bütçe tartışması yapılırken Zehra Hanım söz almış dikkatini çeken bir durum olmuştur: *“Sayın Bakanım, demin bir muhalif arkadaşla konuşurken, isim söylemiyeyim ihtilât olmasın, çok kıyasıya tenkit yaptınız, iktisadi teşekküller üzerinde biraz daha muhabbetle tevkitte bulunsaydınız, dedim. Dediler ki, bu tenkitler lâzımdır, biz esasta icra makamıyla tamamıyla mutabakat halindeyiz dedi. Şimdi ben çok merak ettim, bu mutabakat halinde olan Sayın Bakan mıdır, Vekâlet teşkilatındaki arkadaşlar mıdır, yoksa İktisadi Devlet Teşekkülündeki müdürler, muavinler ve teknisyenler midir? Böyle bir manzara nasıl olur? Sorusunu sormuş ve Manisa milletvekili Yunus Muammer Alakant ise; “Muhaliğin de ismini söylesin. Hiç olmazsa demokrat desin, bir şey desin. Muhalefet de cevap vermek mecburiyetindedir” sözleriyle müdahale etmiştir. Başkan müsaade isteyerek Ekonomi ve Ticaret Bakanı Cemil Said Barlas’a söz hakkı vermiştir. Barlas; “Efendim, Zehra Budunç arkadaşımın sualine cevap vermeden arkadaşlardan rica ediyorum, sorulacak sualleri örtmesinler. Çünkü Ahmet Kemal Varınca arkadaşımızın dediği gibi, iki milyarlık müesseseler bize bağlıdır. İkincisi; Zehra Budunç arkadaşına şunu arz edeyim ki, ben Ekonomi Bakanı oldum olalı 1,5 ay oldu, 1,5 ay içinde İktisadi Devlet Teşekküllerinin bilançosunu önüme dökmüş değilim. Dökmüş olsaydım kabine arkadaşlarımla mutabık olarak muhaliflerle de mutabakat hâsıl edecek bir durumda bulunurdum. İkincisi; buradaki arkadaşlar mutabakat halinde olduklarını ifade ettiler. Herkesin serbestisine karışmam. Fakat onların mutabakatı bir şey ifade etmez. Hükümetin icra organı ben olduğuma göre, benimle mutabakat bir mana ifade eder. Onun için endişe buyurmayın” şeklinde cevap vermiştir.³⁶*

26 Şubat 1949 Cumartesi günü yapılmış olan Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı bütçesine dair toplantı oy çokluğu ile kabul edilirken tartışmalı anlar yaşanmıştır. Açık sözlülüğü ve kararlı tavrı ile Zehra Hanım bazı konularda muhalif tutumunu sürdürmüştür.

³⁶ TBMM Zabut Ceridesi, 26 Şubat 1949 Cumartesi, 8.Dönem, 16.Cilt, 53. Birleşim, s.784.

4.6.8. Ticaret Eski Bakanı Atıf İnan Hakkında Soruşturma Yapan Komisyon Raporuna Dair Sözleri

Atıf İnan, 1943 yılında VII. Dönem Çankırı milletvekili olarak meclise girmiştir. VIII. Dönemde İzmir’den milletvekili seçilen İnan, Ticaret Bakanı olarak görev yapmıştır. Atıf İnan görev yaptığı yıllarda, Demokrat Parti milletvekilleri kendisinin yolsuzluk olaylarına karıştığını iddia etmişlerdir. Bu konunun araştırılması için uzun bir süre meclise önerge vermişlerdir. Atıf İnan hakkındaki yolsuzluk iddiaları şu şekildedir (Afşar 2013: 214-215);

1946 Ekonomi Kararları yayımlanmadan önce Ziraat Bankasından kredi yardımı görmüş ve topladığı üzümlerle büyük çıkar sağlamıştır.

Bir arkadaşına 5.000 tonluk buğday ruhsatı vermiştir.

Kardeşi Arif İnan’a altı otomobil tahsis etmiş ve bu otomobil karaborsada satılmıştır.

Bazı ekonomi kararlarını önceden tanıdıklarına, yakınlarına söyleyerek bu kişilere çıkar sağlamıştır. Tüm bu iddialar sonucunda konuyla ilgili meclise önerge verilmiş ve Atıf İnan dinlenmiştir. Bu mesele “bir parti meselesi değil, memleket davası” olarak yorumlanmıştır (Afşar 2013: 216). Tüm bu iddialar sonucu Recep Peker hükümeti zor durumda kalmıştır. Atıf İnan 1947 yılında görevinden istifa etmiştir. Recep Peker kabinesine red oyu veren İzmir milletvekili Said Odyak ve Sami Gökçeoğlu tüm bu iddiaları araştırmak üzere İzmir’e gitmişler ve Ticaret Borsası’nda Atıf İnan’ın ortağı olduğu söylenen firmalar hakkında incelemeler yapılmıştır (Afşar 2013: 217). Bu inceleme tamamlanmış ve bir rapor halinde CHP Meclis Grubuna sunmuşlardır. Partililer bir bildiri yayımlamış ve “bütün bu iddiaların gerçeğe uymadığı hakkında derin bir inanca varılmıştır” şeklinde açıklama yapmıştır. Muhalefet bu açıklamayı kabul etmemiştir (Afşar 2013: 217).

TBMM Zabıt Ceridesine göre de Atıf İnan hakkında soruşturma yapılması şartıyla görevinin bir buçuk ay uzatılmasına karar verilmiştir.³⁷ Bu kararlar üzerine Zehra Hanım 28 Mayıs 1949 Cumartesi günkü meclis toplantısında söz almış ve Ticaret

³⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, 25 Nisan 1949 Pazartesi, 8.Dönem, 18.Cilt, 75.Birleşim, s. 598-600.

eski Bakanı Atıf İnan hakkında soruşturma yapan komisyon raporu hakkında düşüncelerini dile getirmiştir. Bir insanın görevinin ne olursa olsun milli bir dava sözü konusu olunca istediği gibi davranamayacağını dile getirmiş ve bunun üzerine meclisten “bravo” sesleri yükselmiştir

Türk Milletini yüksek, şerefli bir şekilde demokrasiye ulaştırmaya çalıştığını dile getiren Zehra Hanım çekilen sıkıntıların hepsine göğüs gerdiğini vurgulamıştır. Demokrasi davasına inandığını dile getiren Zehra Hanım, Peker Kabinesi’nin, Hasan Saka Kabinesi’nin ve Günaltay Kabinesi’nin kıymetli üyelerinin, kendisinin, muhaliflerin ve herkesin tüm saldırılara karşı sadece demokrasi için katlandığını anlatmıştır. “Aziz arkadaşlarım; bir gün gelecek Türk demokrasisi, bütün dünyaya örnek olacaktır, o günler pek uzak değildir. Ona inandığımız ve bağlandığımız için büyük sıkıntılarına tahammül gösteriyoruz.” diyerek sözlerine devam eden Zehra Hanım kedisini seçmenlerin eskisi kadar sevmediğini ve bundan üzüntü duyduğunu yakınmıştır.

Eski dönemlerden Bursalı bir arkadaşı Diyarbakır’a Milli Eğitim müfettişi olmuş ve Zehra Hanım’a bir mektup göndermiştir. Mektupta Bursa’yı bırakıp Diyarbakır’a gelmesini istemiş, Diyarbakır’ın çok büyük eksiklikleri olduğunu anlatmıştır. Zehra Hanım bu mektubu seçmene okumuş fakat seçmenin bundan hoşlanmadığını belirtmiştir. Elindeki komisyon raporlarını gösteren Zehra Hanım, bazı CHP’li ve DP’li arkadaşlarının demokrasiyi iyi anlamalarını rica etmiştir. Açık şekilde işlerin yürütülmesi gerektiğine dikkat çekmiş aksi durumda meclise sorular, önergeler geleceğini vurgulamıştır. Devamında “bir gizli parti grubu toplantısında, kabine programı üzerinde görüşme yapılırken vekil olacak arkadaşlara demiştim ki; arkadaşlar size yetkiyle beraber tahammüller de veriyoruz, bir kâğıda yazın demiştim. Bunu işitmeyen arkadaşlara tekrar söylüyorum, Bakanlık iskemlesine oturmadan evvel bir kâğıdı üzerine «Soruşturma kovuşturma, Yüce Divan yazın. Onu öpüp başınızın üstüne koyun ve işe öyle başlayın, demokrasi böyle olur demiştim şaka değildir demokrasi demiştim. Ve korkmayın; eğer siz bendinizden korkmazsanız, işlerinizde asla vicdanınızdan çirkin bir seda gelmezse soruşturmada da, Yüce Divandan da dönersiniz demiştim” sözleri ile Atıf İnan’ı bıraktığı yerde bulduğunu söyleyen Zehra Hanım muhalefeti tebrik etmiş ve sert tutumunu devam ettirerek konuşmasını bitirmiştir.³⁸

³⁸ TBMM Zabıt Ceridesi 28 Mayıs 1949 Cumartesi, 8.Dönem, 19.cilt, 95. Birleşim, s. 1000-1001.

4.6.9. Kozlu-Ereğli ve Armutçuk Hattının İnşası Kanununa Dair Sözleri

Kozlu-Ereğli ve Armutçuk hattına demiryolu yapılması 31 Mayıs 1949 Salı günü meclis oturumunda gündeme gelmiştir. Karadeniz Bölgesi olduğu için biraz zor bir durum olsa da bunun tartışılması gündeme gelmiş ve yapılması gerekenler mecliste tartışılmıştır. Samsun Milletvekili Yakup Kalgay demiryolu inşasına bir an önce bu bölgede başlanmasını temenni etmiş ve oylamaya sunmuştur. Yıllardan beri beklenen Adapazarı-Bolu-Bayburt ve Bozüyük-Bursa demiryollarının inşasına başlanmamış olmasına da değinmiştir. Bu iki demiryolunun da gerekliliğini vurgulayan Kalgay en yakın zamanda oylamaya sunulmasını dilemiştir.

Konuşma sırası Zehra Hanım’a gelince “25 seneden beri hakkı mahfuz olan şu Bursa hattını 99 lük tespih çeker gibi bir daha hatırlatıp kürsüden iniyorum. Başka söyleyecek sözüm yoktur” diyerek öfkesini açıkça dile getirmiş kürsüden inerek yerine geçmiştir.³⁹

4.6.10. İl İdare Kanunu Hakkında Konuşması

2 Haziran 1949 tarihli meclis toplantısında öğretmenlerin vali tarafından atanması konusunda hazırlanan talimat konuşulmuştur. Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu tayin edilecek öğretmenlerin bir komisyon tarafından hazırlanmasını isteyen milletvekillerine cevap vermiştir. Hazırlanan talimatnamelerinde bir komisyon tarafından düzenlendiğini belirtmiş ve tereddüt gerektiren bir durum olmaması için “genel müdürlükler ve bakanlıklarca tespit edilecek esaslara göre tayin edilir” maddesi eklediklerini belirtmiştir.

Ortaokul hocalarının tayini meselesine değinen Banguoğlu, okulların arttığını her vilayette 3-5 tane okul bulunduğunu ve bunun daha da artacağını anlatmıştır. Buna bağlı olarak öğretmenlerin şahıs olarak tanınması güç olacağından ortaokul öğretmenlerinin de tayininin valiler tarafından yapılmasını uygun gördüklerini anlatmıştır.⁴⁰ Bu kanunu tartışan milletvekillerinden Zehra Hanım söz almış ve durumun iyice karıştığını belirterek “İlkokul öğretmenlerini başöğretmenler ve kendi arkadaşlarından

³⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, 31 Mayıs 1949 Salı, 8.Dönem, 19.Cilt, 97. Birleşim, s.1144.

⁴⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, 2 Haziran 1949 Perşembe, 8. Dönem, 20.cilt, 99. Birleşim, s. 112-113.

*müteşekkil bir gruba tayin ettirmek şekli, af buyursunlar kendileri ilkokul hocalığı yapmamışlardır, şekillerin en kötüsüdür. Böyle olacağına Maarif Müdürü olmadan da valinin tayin etmesi daha doğru olur” diyerek kısa bir konuşma yapmıştır.*⁴¹

4.6.11. Ruhsatsız Yapıların Yıkıtılması Kanununa Dair Sözleri

Zehra Hanım 2 Haziran 1949 perşembe günkü meclis toplantısında ruhsatsız kaçak şekilde yapılan gecekonduların yıkılmasına dair Belediye Yapı ve Yollar Kanununun 13.maddesinin değiştirilmesine dair konuda söz almıştır. Öncelikle bu tasarının çok önemli olduğunu dile getiren Zehra Hanım arkadaşlarının dikkatle kendisini dinlemelerini rica etmiştir. Belediye Kanununda yer alan bu konunun devlet açısından önemine değinen Zehra Hanım, devletin ve halkın hakkına saldırıldığını belirtmiştir. Türkiye Cumhuriyeti’nin köklü bir devlet olduğunu vurgulayan Zehra Hanım Türk devletinin geçmişten beri tasarruf ettiğini ve bunun hep devam edeceğine dikkat çekmiştir. Gecekondu mahallesi olmadığını adeta gecekondu şehri olduğunu ve bunların yıkılmasının zor olduğunu ve güvenlik sorunu yaratacağını dile getirmiştir. Bu tasarımı yetersiz bulan Zehra Hanım, üzerinde çalışılması gerektiğini anlatmıştır. Üzerinde müzakere yapılması gerekirse de kanunun geri gönderilmesini istemiştir. Bizim Mektep müdireliği yaptığı yıllarda büyük sıkıntılar yaşayan Zehra Hanım belki de bundan dolayıdır ki tüm bu yaşananlara seyirci kalmamış görüşlerini bildirmiştir.

Tasarımı yetersiz bulduğunu belirten Zehra Hanım vazife sahiplerinin görevlerini iyi yapmadığını söyleyerek eleştiri yapmıştır. Ruhsatsız gecekondulaşma yoluna giden halkın bir kısmını cezalandırırken bir kısmını görmezden gelmenin hiçbir yönetim şekline uygun olmadığını belirtmiştir. Sonrasında kendi şehrinden örnek veren Zehra Hanım, Bursa’da hiç gecekondu olmadığını belirtmiştir. Hâlbuki Bursa fabrikalar memleketi, dışarıdan işçi gelenlerin memleketi buna rağmen benim memleketimde gecekondu mahallesi yoktur diyen Zehra Hanım belediyenin bu iş üzerinde iki sene çalıştığını anlatmıştır.

⁴¹ TBMM Zabıt Ceridesi, 2 Haziran 1949 Perşembe, 8.Dönem, 20.Cilt, 99.birleşim, s. 115.

Zehra Hanım belediye başkan yardımcılığı yaptığı döneme dair tecrübelerini paylaşmıştır. Zehra Hanım'a göre tüm belediye teşkilatı ve Fen İşleri Müdürlüğü bu şekilde ev yaptıracak insanları karşısına almış ve onlara yol göstermiştir. Devamlı halkı cezalandırmanın insafsız olduğuna değinmiş ve bir çözüm üretilmesini önermiştir. Bursa belediye başkanı ve çalışma arkadaşlarını öven Zehra Hanım inşaat yapılacağı zaman nasıl çalıştıklarından bahsetmiştir. Bursa gibi bir şehrin gecekondu mahallesi olması gerekirken şirin bir mahallesi olduğunu ve bu mahallenin Bursa'nın en güzel mahallerinden birisi olduğunu anlatmıştır. Bunun üzerine Zehra Hanım şu sözleriyle Bursa'da iki tane gecekondu yıktıklarını anlatmıştır: *"Biz de yıktık, ama iki ev yıktık. Bunlar da bütün bu yardımlara rağmen temerrüt⁴² gösterenlerdir. Etrafındakiler de bunu takdir etmişlerdir. Bu kadar yardım edildiği halde yine bunlar dinlememişlerdir, demişlerdir, bu ceza bunlara haklıdır. Belediye nizamlarını dinlememişlerdir."*

Zehra Hanım geçmişte Bursa'da yıktıkları evin fotoğraflarını milletvekili arkadaşlarına göstererek, geçmişte şehrin en ücra bir mahallesi olan yerin şimdi ağaç ve çiçek dolu olduğunu söylemiş ve bununla övünmüştür. Bu konuşmayı yaparken amacı hükümete sesini duyurmak olduğunu söyleyen Zehra Hanım, ruhsatsız evlerin yapımını önlemek için bu kanunun çıkması gerektiğini söylemiştir. Bu işin alelacele yapılamayacağını, üzerinde bir süre çalışarak emin adımlarla ilerlenmesini gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca halka kolaylıklar sunulması gerektiğini savunan Zehra Hanım bu kanunu ağır bulduğunu daha yumuşak şekilde tekrar hazırlanması gerektiğini belirtmiştir. Komisyonun bu uygulamasını tekrar incelemesine ve eleştirel gözle bakmasını tavsiye ederek konuşmasını noktalamıştır.⁴³

4.6.12. Devlet Tiyatrosu'nun Kuruluşu Hakkındaki Kanun Tasarısına Dair Sözleri

TBMM 10 Haziran 1949 cuma günü meclis toplantısında tartışılan bir diğer konu, Devlet Tiyatrosu kuruluşu hakkında 26 maddelik kanun tasarısı olmuştur. Ankara'da Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı bir Devlet Tiyatrosu kurulmuştur. Tartışılan maddelerden sonra söz alan Zehra Hanım şu sözleri söylemiştir: *"Burayı beslemek için*

⁴² Dik kafalılık yapmak.

⁴³ TBMM Zabıt Ceridesi, 2 Haziran 1949 Perşembe, 8.Dönem,20.Cilt, 99.Birleşim, s.126-128.

memleketin geniş muhiti içinde istidatlar bulmak için bir ikinci küçük mektepler grubu düşünmüyor musunuz? Meselâ köylerde, kasabalarda, büyük vilâyetlerde fevkalâde istidatları bulup çıkaracak daha küçük mektepler açmayı düşünüyor musunuz?” Bu sözlerinden de anlaşılacağı gibi Zehra Hanım hayatı boyunca eğitime büyük önem vermiş ve mektep açmanın önemini de kurduğu “Bizim Mektep” le kanıtlamıştır.

Zehra Hanım’ın yapmış olduğu konuşmasına Milli Eğitim Bakanı Hasan Tahsin Banguoğlu yanıt vermiştir. Banguoğlu; Devlet Konservatuarında açılan tiyatrosunun amacının tüm memlekete sanatkâr yetiştirmek olduğunu belirtmiştir. Devlet veya belediyeler tarafından desteklenecek olan bu tiyatroların başka şehirlere de açılmasını arzu ettiğini dile getirmiş ve böyle bir teklifle gelmeyi umut etmiştir.⁴⁴

4.6.13. Türk Ceza Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Konuşması

Türk Ceza Kanununun 15. 19. 24. 76. 141 ve 142.nci maddelerinde değişiklikler yapılmış ve hapis cezası, para cezası gibi içerikleri olan bu maddeler sunulan oylama sonucu kabul edilmiştir.

Yapılan oylamalar sonucu söz alan Zehra Hanım konuşmasında, tasarıyı aldığını ve okuduğunu dile getirmiştir. Demokrasiye uygun bulmadığını belirterek bazı maddeleri sert bulduğunu vurgulamıştır. “Neden mekteplerde din dersi mecburi değildir? Ortaokullarda, üniversitelerde kızlarla erkekler niye beraber ders görüyorlar, neden İslam hukuku konuşulmuyor neden dört kadın alınmıyor, neden bu, neden şu? Bunların hepsi topyekân Cumhuriyeti ve Devleti esas tatmakta ve buna karşı koymaktadır.” Sözleri ile konuşmasını devam ettirmiştir. Bu tasarıda bazı noktalarda eleştiri yaptığı için kendine şaşırdığını dile getiren Zehra Hanım kendisini açıkça ifade etmiştir.

Savaşa katıldığını o günlere şahit olduğunu belirtmiş anayasanın özgür demokratik olduğunu vurgulamıştır. Bu sayede kendisini yetiştirdiğini söyleyerek övünmüştür. Mecliste konuşulandıktan sonra şaşırdığını dile getiren Zehra Hanım Tür

⁴⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, 10 Haziran 1949 Cuma, 8.Dönem, 20.Cilt, 106.Birleşim, s.721.

Milleti ve Türk halkının tehlikede olduğunu söylemiş ve “*yazık bu halka, yazık bu millete*” sözleri ile üzüntüsünü belirtmiştir. Mecliste söylenen sözlerden sonra “*biz rahat rahat ne zaman Müslüman olacağız*” bilmiyorum diyen Zehra Hanım kaygısını dile getirmiştir. Sonrasında ne kanunun ne de milletin bu şekildeki Müslümanlığa müsaade etmeyeceğini emin sözlerle anlatmıştır. Zehra Hanım sözü kadınlara getirmiş ve kadınların bu vatana lazım olduğunu vatandaş olarak çalışmaları gerektiğini aksi takdirde vatanın kurtulamayacağını vurgulamıştır. Erkek, kadın, çocuk hep birlikte çalışılmadan ayakta durabilmenin imkânsız olduğunu belirtmiş ve bunun duyurulması gerektiğini belirtmiştir.

Milletvekili arkadaşlarına seslenen Zehra Hanım, vatanın hep beraber korunması gerektiğine dikkat çekmiştir. Milletin anca bu şekilde ayakta durabileceğini anlatmış ve dünya ile dinin ayrı tutulması gerektiğini söylemiştir. İslam dininin modern, geniş, toleranslı bir din olduğunu anlatmıştır. Dini konularda acımasızca konuşanlara bir serzenişte bulunmuş ve onlardan daha dikkatli olmalarını rica etmiştir. Memlekette bir karışıklık çıkarsa irtica faaliyeti baş gösterirse vatandaşların zararlı çıkacağından söz etmiş ve” *bırakın arkadaşlar vatandaşları rahat rahat Müslüman olsunlar, Allah’ın huzuruna başka ellerle çıkmasınlar size yalvarıyorum arkadaşlar, korkuyorum arkadaşlar.*” Sözleriyle konuşmasını tamamlamıştır.⁴⁵

Zehra Hanım milletvekilliği boyunca meclis kürsüsünden yaptığı konuşmalarda dikkat çekmiştir. Kendi partisi olan CHP’ye bile muhalefet olduğu zamanlar olmuş, düşüncelerini açıkça ifade etmekten hiçbir zaman çekinmemiştir.

4.7. Siyasi Hayata Veda

TBMM’de VIII. Dönem Bursa milletvekili olarak görev yapan Zehra Hanım, 1950 seçimlerinde de adaylık için başvuruda bulunmuştur. 3 Nisan 1950 tarihli başvuru dilekçesi şu şekildedir: “*milletvekilliği seçiminde seçim kabiliyetini kuvvetli gördüğüm Bursa ilinden*

⁴⁵ TBMM Zabut Ceridesi, 10 Haziran 1949 Cuma, 8.Dönem, 20. Cilt, 106.Birleşim, s.680-681.

üyeyi bulunduğum Cumhuriyet Halk Fırkası adına aday gösterilmeme için müracatımın yoklama kuruluna bildirilmesini dilerim” (BCA, SP. CHP. 490-1-0-0/ 294-1184-1/ 03.04.1950).

Bursa İl teşkilatı tarafından yapılan yoklama sonucunda belirlenen milletvekili aday listesinde Zehra Hanım’a yer verilmemiştir. Bunun üzerine Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Sekreterliğine gönderdiği telgrafla parti merkezi tarafından aday gösterilmek istediğini şu şekilde bildirmiştir (BCA, SP. CHP. 490-1-0-0 / 294-1184-1/ 14/04/1950) : “*Yüzde otuzlara konulmamı yüksek delaletinizi saygılarımla arz ederim*”.

Yüzde otuzlar Cumhuriyet Halk Partisi’nin 1947 olağan kurultayında aldığı bir karardır. Bundan sonra seçimlerde milletvekili adaylarının tamamının merkezden atanması uygulamasına son verilmiştir. Milletvekili adaylarının yüzde yetmişinin il örgütü tarafından gizli oyla belirlenmesi hükmü benimsenmiştir. Ancak her ilden o il için gösterilecek aday sayısının yüzde otuzunu geçmeyecek miktarının da genel merkezde Parti Divanı tarafından gizli oyla belirlenmesi kabul edilmiştir (Uzun 2012: 123).

Cumhuriyet Halk Partisince 1950 seçimlerinde Bursa milletvekili adayı olarak şu isimler belirlenmiştir: Bursa eski milletvekilleri Atıf Akgüç, Fahri Bük, Aziz Duru, Muhlis Erkmen, Abdurrahman Konuk, Talat Simer ile Merinos Fabrikası Müdürü CHP il başkanı Durmuş Enginsoy, İş Bankası eski genel müdürü Muammer Eriş, Eski Birinci Umum Müfettişi Abidin Özmen, Denizyolları Genel Müdürü Cemil Parman, Ulus Gazetesi yazarı Peyami Safa, Milli Eğitim Bakanlığı Teknik Öğretim Müsteşarı Rüştü Uzel. Bursa il teşkilatı tarafından yapılan gizli seçimi kazanamayan Bursa eski milletvekili Talat Simer yüzde otuzlardan parti merkezi tarafından aday olarak gösterilmiştir. Eski milletvekilleri Muhittin Baha Pars, Faik Yılmazipek, Zehra Budunç gibi isimler aday gösterilmemiştir (Fevzi Çakmak 2014: 147). Bursa İl Teşkilatı’nın Zehra Hanım’a listede yer vermemiştir. Bunun sebebi ise kuvvetle muhtemel kendisinin CHP’de muhalefet yapmış olmasıdır.

Genel olarak 1950 seçimlerinde partilerce kadın adaylar tercih edilmemiştir. Sadece üç kadın milletvekili meclise girebilmiştir. Bunlar; Tezer Taşkıran (CHP), Nazlı

Tlabar (DP), Halide Edip Adıvar (Bağımsız)'dır. Çok Partili hayata geçiş ile birlikte siyasi hayatta çetin bir mücadele başlamıştır. Kadın siyasetçiler geri planda kalmıştır (Şahin 2010: 111).

CHP tarafından aday gösterilmeyen Zehra Hanım'ın 1930 belediye seçimleri ile başlayan siyasi hayatı 1950 seçimleriyle son bulmuştur. Yirmi yıl aktif siyasetin içinde yer alan Zehra Budunç Bursa'nın unutulmaz siyasetçileri arasında yer almıştır.

V. BÖLÜM

5. SONUÇ

Zehra Budunç, Bursa'nın Milli Mücadele tarihi, eğitim tarihi ve siyasi tarihi açısından öncü bir kadın olmuştur. 1896 yılında Selanik'te doğmuş ve çok küçük yaşlardan itibaren Rumeli'deki kız okullarında öğretmenlik ve yöneticilik yapmıştır. Balkan Savaşları'nın çıkması üzerine İstanbul'a göç etmek zorunda kalmıştır. Bir süre öğretmenlik mesleğinden uzak kalmış daha sonra Bursa'ya yerleşmiştir.

Bursa'da çeşitli okullarda öğretmenlik yapmıştır. Özgürlükçü, çağdaş bir anlayışa sahip olan Zehra Hanım öğrencilik yıllarında yaşadığı başörtüsü sorunundan dolayı eğitim hayatı yarım kalmıştır. Ancak bu olay Zehra Hanım'ın daha gençlik yıllarından itibaren inandığı değerlerden vazgeçmediği ve mücadelecisi bir ruha sahip olduğunu göstermektedir.

Bursa'da öğretmenlik yapan Zehra Hanım'ın hayatındaki en dikkat çeken dönemlerden biri Beyrut'ta yaklaşık bir yıl süreyle öğretmenlik yapması olmuştur. Halide Edip Hanım zaman zaman Bursa'da çeşitli konferanslar vermiş ve Zehra Hanım ile de tanışmıştır. Zehra Hanım'ın okuldan atılması ile ilgili bilgiye de sahiptir. Bu dönemde Halide Edip Hanım Bahriye Nazırı Cemal Paşa tarafından modern okullar açmak üzere Suriye'ye davet edilmiştir. Bu çağrı üzerine beraberinde Şam'a bir kaç başarılı kadın öğretmeni de götürmüştür. İşte bu öğretmenlerden birisi de Bursa'nın tanınan öğretmenlerinden Zehra Hanım olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin son döneminde genç bir öğretmen olan Zehra Hanım Bursa'da tanınan ve saygı duyulan bir eğitimci olarak dikkat çekmiştir. Zehra Hanım'ın öğretmenlik hayatındaki en önemli kırılma noktası 1919 yılında Bursa'da "Bizim

Mektep” adıyla açtığı okul olmuştur. Bundan sonra “Bizim Mektep Müdiresi Zehra Hanım” olarak anılmıştır. Kadınların daha sosyal ve ekonomik hayatta çok nadiren yer aldığı bir dönemde bir kadın öğretmenin özel okul açma girişimi oldukça dikkate değerdir. Bizim Mektep Bursa’da bir kadın öğretmen tarafından açılan ilk özel okul olması bakımından çok önemlidir. Okulun kuruluş dönemi Milli Mücadele yılları olup Zehra Hanım savaşın gölgesinde Bursa’da eğitim öğretim faaliyetlerinin sürdürülmesi için çalışmıştır. Hayatını okuluna ve öğrencilerine adanmıştır.

Zehra Hanım ve okulu Bizim Mektep uzun yıllar Osmanlı Devleti’ne başkentlik yapmış olan Bursa’nın 8 Temmuz 1920 tarihinde Yunanlar tarafından yapılan işgaline tanıklık etmiştir. Selanik göçmeni olan Zehra Hanım savaşın ve yurt kaybetmenin ne demek olduğunu çok iyi bildiğinden işgale seyirci kalmamıştır. Yunan işgali altındaki Bursa ile TBMM arasında haberleşmenin sağlanmasında çalışmış istihbarat faaliyetlerinde bulunmuştur. Bizim Mektep istihbaratçılar tarafında bir üs olarak kullanılmıştır. Geceleri okulda toplantılar yapmış ve okulun bodrum katında Garp Cephesi Komutanlığı tarafından Bursa’da görevlendirilen Yüzbaşı Tahir Bey’i saklamıştır. Yunanlar Zehra Hanım’ın bu faaliyetlerini fark etmesi üzerine 7 Eylül 1922 tarihinde yakalamış ve Milos Adası’na sürgün etmişlerdir. Bir yıla yakın çok zorlu bir esaret hayatı yaşamıştır. Zehra Hanım Milli Mücadele’ye verdiği destekten dolayı TBMM tarafından beyaz kurdeleli İstiklal Madalyası ile ödüllendirilmiştir.

Türk kadınının Milli Mücadele’nin kazanılması için verdiği desteğe somut bir örnek olmuştur. Zehra Hanım’ın Milli Mücadeleye verdiği destek her zaman takdir görmüştür. Örneğin Milli Mücadele dönemini dair pek çok kitap yazan Aka Gündüz eserlerinde Zehra Hanım’ı Milli Mücadele’nin Bursa’daki “kilit kadını” olarak anlatmıştır. Milli Mücadele yıllarına dair eserlerinde mutlaka çok kısa da olsa Zehra Hanım’a ve okuluna yer vermiştir.

Milli Mücadele’nin zaferle sonuçlanmasından sonra cumhuriyet ideolojisini benimsemiş bir öğretmen olarak hayatını çocukların eğitimine adanmıştır. Okulu Bizim Mektep verdiği modern eğitim ve öğretmen kadrosu ile Bursa’da Cumhuriyet döneminin öne çıkan eğitim kurumlarından biri olmuştur. Ancak Zehra Hanım zamanla

okulun yönetiminde ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Gelirleri masraflarını karşılayamadığından Bizim Mektep, Hükümetin yardımları ve Zehra Hanım'ın olağanüstü gayret ve çalışmalarıyla güçlkle idare edilebilmiştir. Zehra Hanım oldukça masraflı olan okulun işletilmesinde maddi kaynak bulmakta büyük sıkıntı yaşamıştır. Bu sıkıntıların üzerine bir de 1929 yılında yaşanan dünya ekonomik krizinin getirdiği güçlükler eklenmiştir. On bir yıl boyunca 2 binden fazla öğrenci yetiştiren bu özel okul borçlarını ödeyecek güç bulamadığı için 1929 yılında kapanmıştır Zehra Hanım Anadolu'daki özel okullar arasında gerek eğitim kadrosu gerekse eğitim hedefleri itibari ile öne çıkan Bizim Mektep 'in kapanmasına çok üzölmüştür.

Zehra Hanım siyasi kimliği ile de sadece Bursa'nın değil Türkiye'nin öne çıkan kadınlarından biri olmuştur.1930 yılında kadınlara belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı verilmesiyle birlikte Zehra Hanım Orhaneli ilçesinden seçilmiş ve 1930 yılından 1942 yılına kadar üç seçim dönemi Bursa belediye meclis üyesi olarak çalışmıştır. Meclis üyesi görevinde bulunan Zehra Hanım 1934 yılında Bursa belediye başkan yardımcısı olarak seçilmiştir. Böylece Türkiye'de ilk defa bir kadın belediye başkan yardımcısı olarak görev yapmıştır. Zehra Hanım'ın bu göreve gelişi “tam isabetli bir karar” şeklinde yorumlanmış ve Bursa halkı Zehra Hanım'ı bu göreve çok yakıştırmışlardır. Zehra Hanım'ın meclis üyesi seçilmesi ve belediye başkan yardımcısı olarak görev yapması kadının siyasi hayattaki yerini güçlendirmesi adına çok önemli bir adım olmuştur.

Bursa Halkevi şubesinde on yıl görev yapan Zehra Hanım Köycölük ve Kütüphanecilik komitelerinde çalışmıştır. Bursa halkıyla yakından ilgilenmiş halkın sorunlarını dinlemiş ve halkın sevgisini kazanmıştır. İyi bir eğitimci olmasının yanı sıra iyi bir hatip de olan Zehra Hanım etkili konuşmaları ile hafızalarda yer etmiştir. Zehra Hanım Bursa'nın Yunan işgalinden kurtuluşu, cumhuriyet bayramı kutlamaları gibi törenlerde kürsüye çıkarak Bursa halkına yönelik etkili konuşmalar yapmıştır. Konuşmalarında gençliğe büyük önem verdiğini her fırsatta dile getiren Zehra Hanım Bursa'daki gençler için “Kubilayspor” adında bir de spor kulübü açmıştır. Ayrıca Bursa'daki sosyal yardım cemiyetleri içerisinde de etkin görev almıştır. Bursa Çocuk

Esirgeme Kurumu kadrosunda bulunan Zehra Hanım Türk Hava Kurumu büro şefliği yapmış ve Kızılay cemiyetinin kuruluş kadrosunda bulunmuştur.

Zehra Hanım Bursa CHP idare kurulu üyesi olarak aktif olarak parti içinde çalışmıştır. CHP Bursa il kongrelerinde tek kadın üye olması itibariyle dikkat çeken bir isim olmuştur. 1934 yılında Türk kadınına milletvekili seçme ve seçilme hakkı tanınması üzerine 1935 seçimlerinde Bursa'dan milletvekili olmak için adaylık başvurusunda bulunmuştur. Zehra Hanım CHP genel merkezi tarafından aday gösterilmemiştir. Ancak Zehra Hanım 1946 genel seçimlerde Bursa'dan seçilen CHP'li 12 milletvekili içerisinde girmeyi başarmıştır. 12 milletvekili arasında tek kadın olması bakımından çok önemlidir. Bu seçimlerde milletvekili adaylarının Bursa doğumlu ya da Bursa'da yaşamını sürdüren kişilerin olmasına özen gösterilmiştir. Uzun yıllar öğretmenlik yaptıktan sonra Bursa belediye başkan yardımcısı olarak görev yapan ve Bursa'nın sorunlarını yakından bilen Zehra Hanım'ın milletvekili adayı olarak seçilmesi yerinde bir karar olarak görülmüştür. VIII. Dönem Bursa milletvekili olarak mecliste yer alan Zehra Hanım meclis kürsüsünden çok sayıda konuşma yapmıştır. Aynı zamanda iyi bir hatip olan ve söyleyeceklerini net bir şekilde dile getiren Zehra Hanım'ın konuşmaları TBMM'de ses getirmiştir. Açık sözlülüğü ile dikkat çeken Zehra Hanım zaman zaman kendi partisine de muhalif olmuş ve düşüncelerini tarafsızca belirtmiştir.

Konuşmalarında Bursa'nın sorunlarını dile getirmiş ve bu sorunlara çözüm üreten bir milletvekili olmuştur. Ayrıca eğitim ile ilgili meselelere dikkat çeken Zehra Hanım çocukların sorunlarını kendisine dert edinmiştir. 1950 seçimlerinde de adaylık başvurusunda bulunmuş fakat Bursa İl Teşkilatı tarafından aday gösterilmemiştir. Kuvvetle muhtemel aday gösterilmemesinde Zehra Hanım'ın muhalif ve açık sözlü oluşu etkili olmuştur. Zehra Hanım'ın başarılarla dolu siyasi yaşamı 1950 seçimlerinde son bulmuştur. Siyasi yaşamı biten Zehra Hanım Ankara'ya yerleşmiş ve 25 Mayıs 1956 tarihinde 60 yaşında iken Ankara'da vefat etmiştir.

Zehra Hanım hayat öyküsüyle dikkat çeken bir kadın olmuştur. Bursa için “bir kurtarıcı kahraman” olarak değerlendirilen Zehra Hanım sadece Bursa için değil Türkiye için çok önemli bir isimdir. Eğitimci kimliği, Millî Mücadele'ye verdiği destek

ve siyasi kimliği ile Bursa'da bir öncü kadın olmuştur. Zehra Hanım Cumhuriyete inanmış ve Atatürk'e büyük hayranlık duymuştur. Bursa halkı için çok büyük faaliyetlerde bulunan Zehra Hanım Osmanlıdan Cumhuriyete çağdaş bir Türk kadını portresi çizmiştir.

KAYNAKLAR

1. ARŞİV BELGELERİ:

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Siyasi Partiler Fonu

CHP Fonu

Başbakanlık Fonu

T.C. Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Arşivi

TBMM Arşivi

Resmi Yayınlar

TBMM Tutanak Dergisi

TBMM Zabıt Ceridesi

2. GAZETE VE DERGİLER

Gazeteler

Akşam gazetesi

Ant gazetesi

Bursa gazetesi

Bursa Postası gazetesi

Cumhuriyet gazetesi

Hâkimiyet-i Milliye gazetesi

Ulus gazetesi

Vakit gazetesi

Yeni Ant gazetesi

Dergiler

Asri Türkiye Mecmua Dergisi

Bursa Halkevi Uludağ Dergisi
 1927 Yılı Bursa Salnamesi
 Maarif Vekâleti İhsaiyat Mecmuası (1925-1926)

3. KİTAPLAR, MAKALELER, TEZLER

KİTAPLAR

- Akkuş, Mine (2010). *Bursa Halkevi ve Uludağ Dergisi (1932-1951)*. Bursa: Akkılıç Kütüphanesi Yayınları.
- Akşin, Sina (2013). *Türkiye Tarihi 4 (Çağdaş Türkiye 1908-1980)*. C.XII, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Akkılıç, Yılmaz (2008). *Kurtuluş Savaşı'nda Bursa*. Bursa: Bursa Belediyesi Nilüfer Akkılıç Kütüphanesi Yayınları.
- Akkılıç, Yılmaz (1999). *Atatürk ve Bursa*. C.II, Bursa: Burdef Yayınları.
- Baykal Kazım (1976). *2000 Yıllık Bursa Belediyesi*. Bursa: Öz Kardeşler Matbaası.
- Bozdağ, İsmet (2003). *Kemal Tahir'in Sohbetleri*. III. Basım, İstanbul: Yaba Yayınları.
- Bulut, Süleyman (2010). *Şaka, Alay ve Hazırcevaplarıyla Nüktedan Cemal Nadir*. I. Basım, İstanbul: Pupa Yayınları.
- Burian, Orhan (2006). *Mektuplar*. Hazırlayan: Zeki Arıkan. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Caporal, Bernand (1982). *Kemalizm'de ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını*. C.I, Ankara: Tisa Matbaası.
- Çakmak, Fevzi (2014). *Bursa Yerelinde Cumhuriyet Halk Partisi (1946-1960)*. Bursa: Nilüfer Belediyesi.
- Çalıkuşu, Nevzat (2014). *Başlangıcından Bugüne Bursa Dergileri*. 1.Basım, Bursa: Akmat Matbacılık.

- Çufalı, Mustafa (2012). *Türk Parlamento Tarihi VIII. Dönem (1946-1950). Milletvekilleri Özgeçmişleri*. C.III, Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.
- Eğilmez, Mümtaz Şükrü (1981). *Milli Mücadele’de Bursa*. Sayı.2, İstanbul: Tercüman Tarih Yayınları.
- Enginalp, Fehmi (2017). *Sürgünlerin Güzel Başkenti*. Bursa: Nilüfer Belediyesi.
- Gökçimen, Semra (2009) .*Türk Parlamento Tarihinde Kadın Parlamenterler 1935-2009*. Ankara: Kanunlar ve Kararlar Dairesi Başkanlığı.
- Gündüz, Aka (1934). *Sansaros*. İstanbul: İnkılap Kitapevi.
- Hülagü, Orhan (2001). *Milli Mücadele’de Bursa*. C.I, İstanbul: Emre Yayınları.
- İçke, Ayşen (2014). *Türkiye’de Kadın Milletvekilleri ve Siyasal Faaliyetleri(1935-1991)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- İnan, Afet (1975). *Tarih Boyunca Türk Kadının Hak ve Görevleri*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı.
- İstiklal Madalyası Tarihçesi ve Tanımı* (1983). Ankara: Türkiye Muharip Gaziler Derneği Yayını.
- Kaplan, Leyla (1998). *Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını(1908-1960)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi
- Kurnaz, Şefika (2015). *Yenileşme Sürecinde Türk Kadını 1839-1923*. İstanbul: Ötüken Yayıncılık.
- Özkılınç Güney ve Dalkılınç Deniz, İrgil Ceyhun (2013) *Bursa’nın Kadın Yüzü*, Bursa: Asa Kitapevi.
- Özdemir, Nuray (2014). *Osmanlıdan Cumhuriyete Bir Cemiyet Kadını: Nakiye Elgün*. Ankara: Phoenix Yayınevi.

Öztürk, Serhat (2017). *Çivi Çivi Söker Muazzez İlmiye Çığ Kitabı*. IX. Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Savcı, Kemal (1973). *Cumhuriyetin 50.Yılında Türk Kadını*, Ankara: Cihan Matbaası

Sarıhan, Zeki (2006). *Kurtuluş Savaşı Kadınları*. Bursa: Çankaya Belediyesi.

Tansel, Selahattin (1965). *Atatürk ve Kurtuluş Savaşı 1919 1922*. Ankara: Türkiye Vakıflar Bankası Kültür Yayınları

Taşkıran, Cemalettin (2018). *Milli Mücadele’de Türk ve Yunan Esirler(1919-1923)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Taşkıran, Tezer (1973). *Cumhuriyetin 50.Yılında Türk Kadın Hakları*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.

Terzioğlu, Zübeyde (2010). *Türk Kadını Siyaset Sahnesinde 1930-1935*. I. Baskı, İstanbul: Giza Yayınları.

Tuncer, Erol (2008). *1946 Seçimleri*. Ankara: Tesav Yayınları.

Yüceer, Saime (2005). *Tanıkların Anlatılarıyla Bursa Tarihi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi Müdürlüğü.

Yüceer, Saime (2001). *Bursa’nın İşgal ve Kurtuluş Süreci(1920-1922)*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi.

MAKALELER

Aslan, Betül (2002). “Kurtuluş Savaşı Döneminde Eğitim Faaliyetleri İçerisinde Öğretmenlerin Durumu”. *Atatürk Dergisi*, C. III, Sayı 2: 59-79.

Bulut, Taner (2007). “Cumhuriyetin Bir Gençlik Projesi Olarak Kızılay Kampları(1936-1950)” *ÇTTAD VI*, Sayı 14: 103-135.

Çığ, Muazzez İlmiye (1999). ”Bizim Mektepli Anılar” *Bursa Defteri*, Sayı 1: 81-83.

- Çubukçu, Bayhan (2009). “Bursa’da Bizim Mektep ve Zehra Hanım” *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, Sayı 275: 33-37.
- Çubukçu, Bayhan (2005). “Bursa Kız Öğretmen Okulu Kuruluşu ve İlk Öğrenciler İle Başörtüsü Sorunu” *Uludağ Üniversitesi II. Halk Kültürü Sempozyumu*, C. I: 131-138.
- Çubukçu, Bayhan (2005). “Yıl 1918 Bursa Kız Öğretmen Okulu Öğrencileri ve Çağdaşlık Yolunda İlk Toplu Hareket” *Bursa Araştırmalar Vakfı Dergisi*, Sayı 11: 27-28.
- Daver, Bülent (1968). “Kadınların Siyasal Hakları” *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C.23, Sayı 4: 121-130.
- Görür, Emel Demir (2015). “İnas Rüştîye Mektepleri: Yanya Hamidiye İnas Rüştîye Mektebi Örneği “*Uluslararası Sosyal Araştırmalar Derneği*, C. 8, Sayı 36: 311-322.
- Göksal, Enes; Tekin, Zeki (2017). “II. Abdülhamit İstanbul’unda Yabancı Okullara Genel Bakış” *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 6: 318-336.
- Kılıç, Fahri (2017). “I. Dünya Savaşı’nda Selanik’ten İstanbul’a Taşınan Bir Eğitim Kurumu: Feyziye Mektepleri” *Cappadocia Journal Of History And Social Sciences*, 142-151.
- Kurt, Songül Keçeci (2012). “II. Abdülhamit Dönemi’nde Kız Rüştîyeleri” *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Akademik Bakış Dergisi*, Sayı 29: 1-19.
- Özdemir, Nuray (2014). “Türk Kadınına Milletvekili Seçme ve Seçilme Hakkı Tanınması Üzerine Yapılan Kutlamalar”. *History Studies*, C. VI, V.Basım: 177-191.
- Sofuoğlu, Adnan (2003). “Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında İşgal Dönemi’nde Bursa” *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 19, Sayı 55: 51-82.

Tonak, Hacı (2009). “Bursa’da Milletvekili Seçimleri ve Partiler” *Bursa Defteri*, Sayı 35: 4-34.

Uzun, Hakan (2012). “İktidarını Sürdürmek İsteyen Bir Partinin Kimlik Arayışı: Cumhuriyet Halk Partisi’nin 1947 Olağan Kurultayı” *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, XII/25: 101-139.

TEZLER

Afşar, Erkan (2013). *Yolsuzluk ve Usulsüzlük Olaylarının Türk Siyasetine Yansımaları(1923-1950)*. Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Alatepe, Zeren (2017). *Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş Sürecinin Bursa’daki Yansımaları (1946-1950)*.Yüksek Lisans Tezi. Afyon: Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aslan, Necla (2007). *Bursa Halkevi Uludağ Dergisi ve Türk Devrimi*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.

Erçevik, Hatice (2006). *1935-1950 Yıllarında Bursa’nın Kırsal Alandaki Gelişmeler*. Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Oktaç, Metin (2008). *Aka Gündüz’ün Hayatı, Sanatı ve Eserleri*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özteke,Fahri (2006). *XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nde Tarih Eğitimi*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şahin, Cemile (2010). *Türk Parlamentosundaki Kadın Milletvekilleri (1935-2007)*. Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yılmazlar, Hakan (2007). *Türkiye’de Özel Okulların Gelişimi(1923-1950)*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

4. SÖZLÜ KAYNAK

31.10.2018 tarihinde Muazzez İlmiye Çığ ile yapılan Görüşme

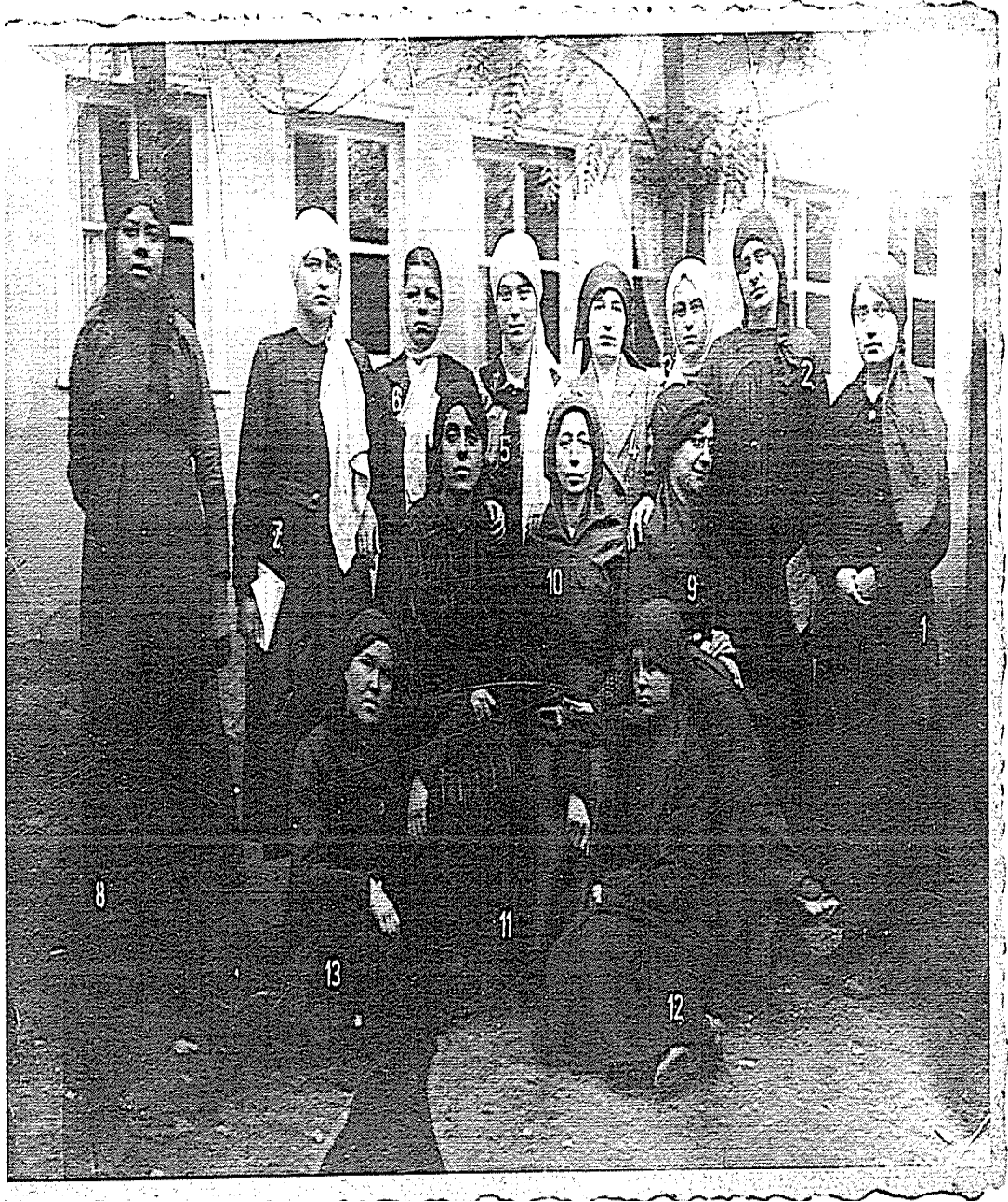

EK 1: Zehra Hanım ve Sınıf Arkadaşı İffet Hanım. Bkz. Bayhan Çubukçu “Bursa’da Bizim Mektep ve Zehra Hanım” *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*. Sayı 275. s. 35.

EK 2: Kız Öğretmen Okulu Son Sınıf Öğrencileri ve Zehra Hanım. Bkz. Bayhan Çubukçu “Bursa’da Bizim Mektep ve Zehra Hanım” *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*. Sayı 275. s. 34.

EK 3: Bizim Mektep Öğrencileri ve Zehra Hanım. Bkz. Bayhan Çubukçu “Bursa’da Bizim Mektep ve Zehra Hanım” *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*. Sayı 275. s.36.

EK 4: Bursa Sanayi Mektebi'nin Yetiştirdiği Mızıka Takımı ile Zehra Hanım.

Bkz. (https://www.google.com/search?q=m%C4%B1z%C4%B1ka+zehra&rlz=1C1NHXL_trTR735TR735&source=lnms&tbn=isch&sa=X&ved=0ahUKEwir9MylpfHiAhXOwcQBHX1dDvkQ_AUIESgC&biw=1366&bih=608#imgrc=nFeXEn_5ntbraM).

EK 5: Zehra Hanım'ın Bizim Mektep İçin Aldığı Ruhsatname. Bkz. BCA, SP. CHP.

490-1-0-0-0 /294-1184-2 / 23 Ocak 1926.

Türkiye Cumhuriyeti			
Cilt NO:	2	Sıra NO:	16
Hususi Mekteplere Mahsus Resmî Ruhsatname			
Müdür Mesulün İsim ve Şöhret ve Menşei. ve Tabiiyeti	Müessesenin İsmi (Bizim Mektep)	Zikur ve enas Muhtelit Leyli Ve Nehari	Derece Ve Müd- deti tahsiliye- si. Ana, İlk Orta
Türkiye Cumhuriyeti Tab'- asından Mustafa Aşkı efen- di kerimesi Zehra Hanım.			

Balâda muharrer mahalde Mektep tesis etmek için Türkiye Cumhuriyeti tab'asından Müessis Zehra hanımın şeraiti lazımeyi haiz Olduğu icra ettirilen tahkikat ve muhabe-
ratı resmîyeden anlaşılmış olmakla bilâhara Mekâtibi Hususiye Talimatnamesinin Oni -
kinci Maddesine tevfiқан verilecek Beyanname üzerine berveçhizir icra ve ikmal edile-
cek tetkikat ve muamelatı mütemmime ye göre tedrisata mezuniyet verilmek ve Talimat-
namei mezkûrun ahkâmı sairesine temamlie ittiba'olunmak şartile işbu Ruhsatname Mü-
essisi mumsilyha Zehra hanıma itâ kılındı.

9/Recep/1344 ve 23/Kânunusani/1926 Maarif Müdürü Vâli

Beyanname itasından Sonra Yapılacak Muameleye
Mahsus Mahaldır.

22/Eylül/341 Tarihile verilen Beyanname lediyetekkik münderecatı muvafık göröl-
mekle muamelei lazime ve kaydiyesi Yapılmış ve Mekâtibi hususiye Talimatnamesinin(20)
inci Maddesinde münderic olduğu üzere şeraiti esasiyece tebeddülâta lüzum görüldükde
makamı Vilâyete veya gayri mülhak mütesarrıflığa ba istidaname müracaat olunarak mu-
amelei teferrukiye ifa ettirilmek şartile ve 1/Eylül/341 Tarihinden itibaren mübaşe-
ret olunmak üzere Müdürü mesul Zehra hanım efendiye Bursada kâin Numaralı binada
tedrisat için mezuniyet verilmiştir. 9/Recep/1344 ve 23/Kânunusani/1926

Müdevvendiğar
Vilâyeti

EK 6: Zehra Hanım'a Verilen İstiklâl Madalyası Vesikası. Bkz. BCA, SP. CHP. 490-1-0-0 / 294-1184-2/ 10 Ağustos 1927.

DEVLET KUTUPHANESİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞIVI

Metni işbu vesika zahirinde muharrer bulunan 66 No:lu
Kanon mucibince verilecek olan

İSTİKLÂL MADALYESİ

VESİKASI

Numara
6389

Mücadele-i Milliyyede azarı hamaset ve fedakârisinden dolayı TÜRKİYE
BÜYÜK MİLLET MECLİSİNİN 28/Mart/927 TARİHİNDE VUKUBULAN dördüncü içtima
SENESİ kırkyedinci içTİMİNDA Birinci CELESESİNDE ZİRU HUVİYETİ MUHARRER
ZEHRA Hanıma bir kıt'a beyaz şeritli İSTİKLÂL MADALYESİ VERİLMİŞTİR .

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
10 / 8 /1927
Riyaseti
Gazi M.Kemâl

İstiklâl Madalyesi alan zatın hüviyeti
Bursa Vilâyeti Bizim Mektep Müdürü
Zehra Hanım

EK 7: Milli Sinema Mecmuasındaki Zehra Hanım'ın Karikatürü. Bkz. Nevzat Çalıkları, *Başlangıçtan Bugüne Bursa Dergileri*, 2014, I.Basım, Bursa: Akmat Maatbacılık.

“1928 yılı başında Bursa Amerikan Kız Koleji’nde okuyan dört Türk öğrencinin din değiştirip Hristiyanlığı kabul ettiğine dair iddialar üzerine okul kapatılmış okul müdiresi Miss Jilson misyonerlik faaliyetlerinde bulunduğu gerekçesi ile yargılanmıştır. Karikatürde Amerikan misyonerliğini temsil eden okul müdiresi Miss Jilson karşısında şapkası, modern kıyafeti ile istiklal madalyalı Bizim Mektep müdiresi Zehra Hanım’ın kızgın yüz ifadesi ile Amerikan emperyalizmine karşı dik duruşu anlatılmaktadır.”

Milli Sinema Mecmuası

EK 8: CHP Bursa Kadrosu ve Zehra Hanım.

Bkz. (<http://enbursa.com/not-defterI-onlar-secilmis-kadinlardi>).

EK 9: Bursa Belediye Meclis Üyeleri ve Zehra Hanım Çalışma Sırasında.

Bkz. (http://www.bursadakultur.org/zehra_budunc.htm).

EK 10: Zehra Hanım'ın Portresi.

Bkz. (<http://www.yenimarmaragazetesi.com/makale/kadinlarin-secme-ve-secilme-hakki--behice-boran--sekibe-insel--zehra-budunc-/>)

EK 11: TBMM’de Konuşma Yapan Bursa Milletvekili Zehra Hanım. Bkz. Ulus Gazetesi 17 Eylül 1946.

EK 12: Zehra Hanım'ın Seçim Mazbatası. Bkz. *TBMM Arşivi*, Zehra Budunç'un Seçim Mazbatası.

Milletvekili seçilmiş olanlara ait tutanak

Adı ve Soyadı	Doğum yeri ve tarihi	Mevki veya menzili	Seçilenlerin sayısı											Oyların toplamı		Seçimden sonra	Oyların kalma- namları sayım	Anayasa'ya Milletvekili seçimi kanunlarına göre seçimine engel halleri olup olmadığı	Seçimi hakkında yürürlük olup olmadığı	Düşünceler	
			Birinci tur	İkinci tur	Üçüncü tur	Dördüncü tur	Birinci tur	İkinci tur	Üçüncü tur	Dördüncü tur	Birinci tur	İkinci tur	Rakamla	Yazı ile							
Bayan Zehra Budun	Silang 1312	Kurtuluş	3566	7610	6682	4275	8595	20434	2924	3499	10576			102394	Yüziki bin üçyüz seksen dört		256312	181292	Yoktur	Yoktur	
			Yüziki bin üçyüz seksen dört											Bayan Zehra Budun, n							

Milletvekili Seçimi Kanunu gereğince limitinde yapılan seçim sonunda:
tarafından kendisine verildi: 23 / 1946 oy ile

Limit Milletvekilliğine seçilmiş olduğunu gösterir bu tutanak kurulmuştur.

Başkan

[Signature]

Valet

[Signature]

Seçim Kurulu ve Bediyü Baykan

[Signature]

Oye

[Signature]

Oye

[Signature]

Oye

[Signature]

Oye

[Signature]

Oye

[Signature]

Oye

[Signature]

Oye

[Signature]

Komutayın 26 Ağustos 1946 tarihli
Sekizinci Birleşiminde Onamıştır.
[Signature]

EK 13: Zehra Budunç'a Ait TBMM Olumluk Kâğıdı Bkz. TBMM Arşivi.

8 sei Dönem
1360

T. B. M. M.
OLUMLUK KÂĞIDI

Seçim dönemi	<i>Seçiminci Dönem</i>	İlim rütbesi	
Adı	<i>Zehra</i>	Mesleği ve işigüğü	<i>Öğretmenlik</i>
Soyadı	<i>Budunç</i>	Evli olup olmadığı ve kaç çocuğu bulunduğu	<i>Bekar</i>
Babasının ve anasının adı	<i>MUSTAFA, SERKET</i>	Seçimden evvelki son memurluğu	<i>Bursa T. H. K. Bursa Şefi</i>
Doğduğu yer	<i>Selânik</i>	Memur değilse seçimden evvel son durumu	
Doğum tarihi	<i>1312</i>	Evvelki dönemlerde Milletvekili seçilmiş ise seçim yerleri	
Öğrenimi	<i>Orta</i>	Seçim tutanağının tarihi	<i>23. 7. 1946</i>
Bildiği diller		Kaç oyla Milletvekili seçildiği	<i>102 384</i>
Nede uzmanlığı olduğu		Tutanağının Kamutayca onanması tarihi [*]	<i>26. 8. 1946</i>
Eserleri		Meclise katılma tarihi	<i>5. 8. 1946</i>

[*] Bu bölme Kanunlar Kalemince doldurulacaktır.

Olumluk (Kısaca)

Kalkandelen, Tekirdağ, Dedeoğlu, Bursa İmar Rüşti-
yelerinde öğretmenlik ve müdürlük yaptıkları sıra, Burse'de
kurulan "Ağır Mektep" adında bir özel okul
kurdum. Ana, ilkö ve orta sınıfları için olan bu mü-
esseseyi an yıl yaptım.

Bursanın yunanlar tarafından işgalı yıllarında,
Burse'de Gayri Eşyasi Komutanlığı sırasında istikbarat
işlerinde çalışırken, aktif olarak silâh ve mîlar
adalarına götürüldüm. Dönüşümde, tekrar okulumun
başına geçtim.

1930 da ilk kadın işi ve C.H.P. adayı olarak,
Bursa Belediye Meclisi'ne girdim ve 1942 yılına kadar
iş için dâimî olarak işi olarak çalıştım. Bu süre
içinde, ilk dâimî Belediye Encümeninde, diğer
iki dâimîde de Belediye Meclisi'ni tarafından işi için
devam etmek sureti ile Belediye Reis muaviniğine seçi-
lerek çalıştım.

San dâimî Bursa Vilâyet Umumî Meclisi'ne Or-
tancılı ilkesinden işi seçilmiş bulunuyordum. Bu Mec-
liste de dört yıl çalıştım.

C.H.P. adayı olarak her yerde müntehili suni-
lik, ilk kurulduğün gündüleri Halkın Halkçılık ve
yapın Komiteleri işi için ve Bapkanlığı, Devlet Esige-
me, Kipilay, Hava Kurumu dernekleri idare kurulları
iş ve ikinci Bapkanlık görevlerini devamlı surette
yaptım.

Milletvekili seçilene kadar C.H.P. Bursa İl Şöbe
Kurulu üyesi idim. Bu hizmetlerimin belgeleri de vardır.

Z. R. R. R.

EK 14: Milletvekili Zehra Budunç. Bkz. Ant gazetesi. 18 Ekim 1947. Sayı 814.

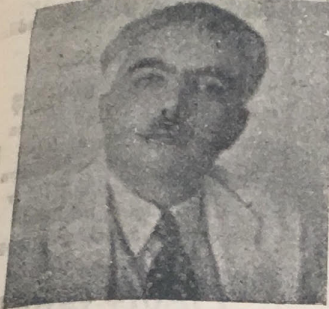
Yıl - 4 - Sayı - 814

KEMALİZM YOLUMUZ, ALTIDK ANDIN

GÖNLÜK SİYASİ GAZETE

Milletvekilllerimiz dün Ankaradan şehrimize geldiler

Ankara C. H. Partisi İl başkanı Dr. Ahmet Selgil de şehrimizde

Eski C. H. P. Bölge müfettişi, Ankara C. H. Partisi İl başkanı Dr. Ahmet Selgil

Milletvekilllerimizden Abdurrahman Konuk

Milletvekilllerimizden Zehra Budunç

B. M. Meclisinin olağanüstü toplantısına iştirak etmek üzere Ankaraya giden Milletvekilleri-
nizden Abdurrahman Konuk
Cemil Öz ve Zehra Budunç
ün gece şehrimize avdet etmiş-
dir. Milletvekilllerimizle bera-

D. D. T. ile sıtma savaşı yıl çok başarılı geçti

Ört seneden beri şehrimiz
sinde sıtma vakalarının ga-
rız bir şekilde azalmakta
a göze çarpmaktadır. Mun-
bir çalışma, ciddi ve
li bir sivrisinek mü-
si ile bu netice elde edil-
1947 yılı içinde Bursamız-
ış ölgüde D. D. T. ile

Hayatı ucuzlatmak için tetbirler

Ankara 17(Özel)— Hayatı ucuz-
latmak için gerekli tetbirleri in-
celeyen Ekonomi, Ticaret, Mali-
ye ve Ulaştırma Bakanlarından
mürekkep komisyon Ticaret Ba-
kanlığında toplanarak çalışmal-
rına devam etmektedir. Öğrendi-
ğimize göre, dün de toplanan
bu komisyonun ilk tetkikleri
Bakanlar kuruluna sunulmuştur.

Milletvekilllerimizden Cemil Öz

EK 15: Zehra Hanım'ın 1950 CHP Mebusluk İstek Formu. Bkz. BCA, SP. CHP. 490-1-0-0 / 294- 1184-1 / 03.04.1950.

DEVLET ARŞİVENİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

1174

Adı Soyadı : <i>Zehra Buekmur</i>		No. <i>28</i>
Doğum yılı : <i>1312</i>	Doğum yeri : <i>Gelaniş</i>	
Ana adı : <i>Servet</i>	Baba adı : <i>Muhtar</i>	
Nufusta kayıtlı olduğu : <i>Bursa</i>	İl : <i>Bursa</i>	İlçe : <i>Bucak</i>
Bugünkü işi : <i>Milletvekili</i>		
Okuma derecesi : <i>orta</i>		
Son diplomasını aldığı okul : <i>Muallim mektebinin öğretmenliği</i>		
Ev adresi : <i>Bursa Yeşil caddesi Bakırçay sokak no 4</i>		
Esas mesleği : <i>öğretmenlik</i>		
İhtisası :		
C. H. Partisine katıldığı yılı	İl : <i>Bursa</i>	Kayıt numarası : <i>13769</i>
	İlçe : <i>Bursa</i>	Kayıt tarihi : <i>1920</i>
	Bucak : <i>Sehriye</i>	Parti teşkilleriindeki görevi :
	Osak :	
Parti kaydına maaş muvafık olanlar bu cihetle işaret ederler		
Simdiye kadar bulunduğu görevler, gördüğü karşılıksız işler, partimiz teşkilleriinde aldığı görevler	<i>Muallim ilköğretim okul öğretmenlikleri, hususi olarak açtığım ilköğretim orta ve ilköğretim mektebi, öğretmenliği ve müdirlüğü, Bursa Belediye Başkanlığı, Belediye meclisi üyesi, köylük, Gacaharoguzme K. Halkevi ve Parti idare heyeti üyeliği...</i>	
	Milletvekilliği seçiminde, seçim kabiliyetimi kuvvetli gördüğüm <i>Bursa</i> ilinden üyesi olduğum Cumhuriyet Halk Partisi adına aday gösterilmem için muracaatımın yoklama kuruluma bildirilmesini dilerim. <i>Bursa Milletvekili: 314/1950</i> İ m z a <i>Z. Buekmur 56</i>	

NOT : Verilecek cevapların kısa, açık ve okunaklı olması rica olunur. Model : D. 21 (25/2/1950)

EK 16: Zehra Hanım'ın 1950 Seçimine Katılma İsteği Telgrafı. Bkz. BCA, SP. CHP.
490-1-0-0 / 294-1184-1 / 14.04.1950.

T. C.
P. T. T. İ. G. M.

Devlet telgraf mübâheratından
dolayısı mesuliyet kabul etmez

TELGRAF

(Örnek : B. 3)

Yol 11/14

Adres : *yıldırım*

Servis işaretleri

DEVLET ARŞİVİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
C H P. GENEL SEKRETER -
LİĞİNE *Ankara*

Bursa

Sıra No	İlk Merkez	No.	KELİME	VERİLDİĞİ		RESMİ	ORTA MERKEZ	ALINDIĞI		İMZA
				Tarih	Saat			Tarih	Saat	
		1606	14	14/4	10/30	HUSUSİ		14/4/50	10/31	

*yüzde otuzlara kanun-
ma madda yüksek delâletiniyi
sıygarılarınla arz ederim*

01030 Zehra budane 57

Bursa. Mülhümül

(D. D. Basımevi - 4046 - 1947)

EK 17: Bizim Mektep Öğrencisi Muazzez İlmiye Çığ . 31.10.2018/Görüşme

ÖZ GEÇMİŞ

Adı ve Soyadı : Mine DÖĞER

Doğum Tarihi : 16.03.1994

Doğum Yeri : Bursa

Eğitim Durumu : 2016- 2019 Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Tarih Yüksek Lisans Eğitimi.

2012- 2016 Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakültesi Tarih Lisans Eğitimi.

2008- 2012 Gemlik Lisesi (Bursa).

2000-2008 Lale Kemal Kılıç İlköğretim Okulu (Bursa).

Yabancı Diller : İngilizce.